

Страсбург, 7 липня 2010 року

ECRML (2010) 6

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МОВ АБО МОВ МЕНШИН

ЗАСТОСУВАННЯ ХАРТІЇ В УКРАЇНІ

Перший цикл моніторингу

- A. Доповідь Комітету експертів про застосування Хартії Україною**

- B. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи щодо застосування Хартії Україною**

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин передбачає механізм контролю, метою якого є оцінити як Хартія застосовується в Державі-учасниці, з наміром, якщо необхідно, сформулювати рекомендації щодо удосконалення її законодавства, політики та практики. Центральним елементом цієї процедури є Комітет експертів, який створюється відповідно до статті 17 Хартії. Його головними завданнями є доповідати Комітету міністрів про здійснену ним оцінку дотримання Стороною взятих на себе зобов'язань, вивчати реальне становище регіональних мов або мов меншин і, у разі необхідності, заохочувати Договірну Сторону до поступового досягнення вищого рівня зобов'язань.

З метою сприяти виконанню цього завдання, Комітет міністрів визначив, відповідно до пункту 1 статті 15, формат, у якому Договірна Сторона повинна подати Генеральному секретарю першу періодичну доповідь. Держава має оприлюднити цю доповідь. Цей формат вимагає від Держави-учасниці доповідати про конкретне застосування Хартії, про загальну політику, яку вона проводить щодо мов, які захищаються за частиною II Хартії, а також більш детально про всі заходи, яких було вжито на виконання положень, обраних стосовно кожної з мов, що захищаються за частиною III Хартії. Однак, першочерговим завданням Комітету є вивчення інформації, що міститься в першій періодичній доповіді та стосується всіх відповідних регіональних мов або мов меншин, які використовуються на території причетної держави.

Роль Комітету полягає в оцінюванні чинних правових актів, норм та конкретної практики, які застосовуються в кожній державі щодо її регіональних мов або мов меншин. Відповідно до цього він розробив свої методи роботи. Комітет експертів збирає інформацію від відповідних органів влади та незалежних джерел, що існують в державі, і таким чином намагається отримати об'єктивну та різнобічну картину реального становища мов. Після попереднього розгляду першої періодичної доповіді Комітет звертається, якщо необхідно, до кожної зі Сторін з певними запитаннями з метою отримати додаткову інформацію від органів влади щодо питань, які, як він вважає, було недостатньо висвітлено в доповіді. Після цієї письмової процедури делегація Комітету експертів здійснює робочий візит до відповідної держави. Під час цього візиту делегація зустрічається з органами та асоціаціями, які працюють у тісному співробітництві з носіями відповідних мов, вона проводить консультації з органами влади стосовно питань, які притягнули її увагу. Процес збору інформації дозволяє Комітету експертів краще оцінити застосування Хартії в причетній державі.

Наприкінці цього процесу Комітет експертів складає власну доповідь, яка подається Комітету міністрів і супроводжується пропозиціями щодо рекомендацій, які він може вирішити, у разі необхідності, надіслати одній або декільком Сторонам.

ЗМІСТ

А. Доповідь Комітету експертів про застосування Хартії Україною

Розділ 1 - Визначення контексту

- 1.1 Ратифікація Хартії Україною*
- 1.2 Робота Комітету експертів*
- 1.3 Виклад становища регіональних мов або мов меншин в Україні*
- 1.4 Специфічні питання, що виникають у результаті здійснення оцінки застосування Хартії в Україні*

Розділ 2 - Оцінка Комітету експертів виконання положень частини II та частини III Хартії

- 2.1 Оцінка виконання зобов'язань за частиною II Хартії*

Стаття 7 – Цілі та принципи

- 2.2 Оцінка виконання зобов'язань за частиною III Хартії*

Стаття 8 – Освіта

Стаття 9 – Судова влада

Стаття 10 – Адміністративні органи та публічні послуги

Стаття 11 – Засоби масової інформації

Стаття 12 – Культурна діяльність та засоби її здійснення

Стаття 13 – Економічне та соціальне життя

Стаття 14 – Транскордонне співробітництво

Розділ - Висновки

ДОДАТОК I: ДОКУМЕНТ ПРО ПРИЙНЯТТЯ

ДОДАТОК II: КОМЕНТАРІ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

В. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи щодо застосування Хартії Україною

А. Доповідь Комітету експертів про застосування Хартії Україною

прийнята Комітетом експертів 27 листопада 2008 року
та подана Комітету міністрів Ради Європи
згідно зі статтею 16 Хартії

Розділ 1 - Визначення контексту

1.1 Ратифікація Хартії Україною

1. Україна підписала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин (далі – Хартія) 2 травня 1996 року. Український парламент (Верховна Рада України) ратифікувала договір 15 травня 2003 року. Ратифікаційна грамота була здана на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи 19 вересня 2005 року. Хартія набрала чинності щодо України 1 січня 2006 року.

2. Українські органи влади опублікували Хартію 25 грудня 2006 року в “Офіційному віснику України” (№ 50). Вона також була опублікована на офіційному сайті Верховної Ради¹ після підписання Закону про її ратифікацію. Проте, під час робочого візиту, як українські органи влади, так і представники носіїв мов послалися на проблеми, пов’язані з перекладом Хартії на українську мову. Згідно з отриманою інформацією, це спричинило хибне розуміння Хартії. Отже, українські органи влади заохочуються забезпечити новий переклад Хартії на українську мову.

3. Українські органи влади також повідомили Комітету експертів про те, що до Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” буде внесено зміни². Комітет експертів отримав проект Закону про ратифікацію, але його ще не було прийнято. Комітет експертів відсилає до своїх коментарів щодо ратифікаційної грамоти, які викладено нижче (див. далі пункти 58-66).

4. Згідно з пунктом 1 статті 15 Хартії, перша періодична доповідь про виконання положень Хартії була подана Україною Генеральному секретарю Ради Європи 1 серпня 2007 року.

5. Відповідно до вимог пункту 2 статті 15 Хартії, Міністерство юстиції оприлюднило першу доповідь 20 квітня 2007 року, а 30 травня 2007 року був організований круглий стіл за участю представників носіїв мов. Проте, під час робочого візиту Комітету експертів було повідомлено, що деякі меншини, зокрема кримські татари, не отримали інформації про цю доповідь, з ними також не було проведено консультацій. До того ж, беручи до уваги лінгвістичний ландшафт України та мовні навички значної частини носіїв регіональних мов або мов меншин, Комітет експертів вважає, що доповідь слід було би перекласти на російську мову та поширити серед носіїв регіональних мов або мов меншин також цією мовою.

1.2 Робота Комітету експертів

6. Після попереднього розгляду доповіді Комітет експертів склав список питань та надіслав його українським органам влади. Комітет експертів здійснив робочий візит до України в травні 2008 року. Він зустрівся з органами влади, що відповідають за/ або причетні до застосування Хартії, а також з представниками носіїв білоруської, болгарської, гагаузької, грецької мов, івриту та ідиш, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської,

---

¹ www.rada.gov.ua

² Див. Закон України №802-IV

російської, румунської, словацької та угорської мов, а також з носіями ромської, караїмської та кримчакської мов.

7. Комітет експертів також отримав велику кількість коментарів від законно створених в Україні органів та асоціацій, відповідно до пункту 2 статті 16 Хартії. Ця інформація була дуже корисною для проведення оцінки застосування Хартії, і Комітет експертів хотів би висловити вдячність цим організаціям за їх цінний внесок та участь у процесі моніторингу.

8. Ця доповідь бере за основу політичну та правову ситуацію, що існувала під час складання українськими органами влади першої періодичної доповіді про виконання положень Хартії в Україні, а також інформацію, яку Комітет експертів зібрав під час робочого візиту та коментарі, які він отримав пізніше.

9. Ця доповідь містить в собі докладні зауваження. Українські органи влади заохочуються враховувати їх під час розробки своєї політики щодо регіональних мов або мов меншин. Виходячи з своїх детальних зауважень, Комітет експертів склав перелік пропозицій стосовно підготовки Комітетом міністрів рекомендацій Україні, відповідно до пункту 4 статті 16 Хартії.

10. Ця доповідь була прийнята Комітетом експертів 27 листопада 2008 року.

1.3. Виклад становища регіональних мов або мов меншин в Україні

11. Україна проголосила свою незалежність від Радянського Союзу та підтвердила це шляхом референдуму 1991 року після розпаду СРСР. Протягом 1992 року етнічна напруженість в Криму підштовхувала певну кількість політичних організацій закликати до відокремлення Криму, але пізніше кримський та український парламенти вирішили, що Крим залишиться під юрисдикцією України, але отримає суттєву культурну та економічну незалежність. В 1996 році український парламент прийняв нову конституцію, яка визначає українську мову як єдину офіційну мову.

12. В Україні проживає близько 48,4 млн. чоловік. Це число поступово зменшується з причини низької народжуваності. Та частина населення, що належить до меншин, має стійку тенденцію емігрувати до інших країн. Це стосується, наприклад, російськомовного населення, яке переселяється до Росії, а також єврейського населення, що масивно емігрувало до Ізраїлю та країн Західної Європи після припинення існування СРСР.

13. Конституція України³ регулює територіальний устрій України. До складу України входять: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь. Автономна Республіка Крим має особливий статус та власні органи управління, які можуть приймати рішення з різних питань, визначених її власною Конституцією та Конституцією України. Автономна Республіка Крим окремо визнає російську мову мовою більшої частини її населення та гарантує її використання “в усіх сферах суспільного життя”.

14. За офіційними статистичними даними, українці становлять 77,8 % населення України, а росіяни - 17,3 %. Однак, наведене число (або відсоток) українців та росіян не відображає реальної кількості україномовного та російськомовного населення. Отже, за результатами перепису населення, проведеного в Україні в 2001 році, 5,6 млн. (14,8 %) українців визнають російську мову своєю рідною мовою, та 0,3 млн. росіян (3,9 %) визнають українську мову своєю рідною мовою. 67,5 % всіх мешканців України заявили, що їхньою рідною мовою є

---

³ Див розділ IX

українська мова, у той час як 29,6 % - вважають рідною мовою російську. Всі інші значні за чисельністю етнолінгвістичні меншини налічують разом менш ніж 2,4 млн. чоловік (4,9 % всього українського населення) і являють собою різні громади, кожна з яких нараховує менш ніж 300 тис. чоловік (менш ніж 1 % українського населення). Це: білоруси - 275,8 тис., молдовани - 258,6 тис., кримські татари - 248,2 тис., болгары - 204,6 тис., угорці - 156,6 тис., румуни - 151 тис., поляки - 144,1 тис., євреї - 103,6 тис., вірмени - 99,9 тис., греки - 91,5 тис., татари - 73,3 тис., рома - 47,6 тис., азербайджанці - 45,2 тис., грузини - 34,2 тис., німці - 33,3 тис. та гагаузи - 31,9 тис..

15. В деяких областях відзначається значна присутність певних меншин (з географічної точки зору мова йде про найбільш тісне заселення): 98,1 % кримських татар мешкають в Автономній Республіці Крим; 96,8 % угорців - в Закарпатській області; 86,5 % гагаузів – в Одеській області; 84,7 % греків – в Донецькій області; 75,9 % румунів – в Чернівецькій області і 21,3 % - в Закарпатській області; та 73,7 % болгар – в Одеській області. В своїй доповіді Комітет експертів посилатиметься на території, на яких використовується кожна з мов, особливо при розгляді частини III Хартії. Комітет експертів нагадує органам влади, що заходи, які спрямовані на реалізацію положень Хартії, повинні особливо вживатися на територіях, де мешкає значна кількість носіїв тієї чи іншої мови.

16. Лінгвістичний ландшафт України є унікальним з точки зору Хартії, так як мова (російська мова), яка не є державною, використовується значною частиною населення, включаючи осіб, що належать до інших національних меншин (див. далі також пункт 47). Комітет експертів вважає, що українські органи влади мають враховувати цей фактор під час вживання заходів, спрямованих на застосування Хартії. Як підкреслив Консультативний комітет з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин, будь-який захід, що зачіпає російську мову має, звичайно, наслідки не тільки для російської національної меншини, але також для інших меншин.⁴

17. Комітет експертів використовуватиме інформацію, надану українськими органами влади в першій періодичній доповіді, в якій робляться посилання на дані, що містяться в Громадській доповіді про виконання положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин⁵. Комітет експертів із задоволенням відзначає, що українські органи влади користуються доповідями, що походять з неурядових джерел. Однак, у тому, що стосується цього питання, Комітет експертів наголошує на тому, що державні органи зобов'язані надавати йому точні офіційні дані.

18. В своїй ратифікаційній грамоті Україна заявляє, що застосовуватиме положення Хартії до мов, якими розмовляють особи, що належать до таких національних меншин, присутніх на території України: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської (див. Додаток I).

Білоруська мова

19. Білоруська мова традиційно використовується в Україні. Всього в Україні мешкає 275,8 тис. етнічних білорусів, переважно в Донецькій області (44,5 тис. чоловік), але також розпорощеними поселеннями в усіх інших областях України: в Дніпропетровській області (29,5 тис.), в Автономній Республіці Крим (29,2 тис.), в Луганській області (20,5 тис.), в місті Києві (16,5 тис.), в Харківській (14,7 тис.), в Одеській (12,7 тис.), в Запорізькій (12,6 тис.), в Рівненській (11,8 тис.) областях та від 1,4 тис. до 8,6 тис. чоловік в інших областях.

⁴ Див. пункт 44 другого висновку Консультативного комітету з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин, друга доповідь РКЗН по Україні, АСFC/OP/II (2008)004.

⁵ Доповідь було складено народним депутатом України В.В. Колесніченком та президентом НУО "Спільна мета" Р.О. Бортнік

20. У тому, що стосується мови, 19,8 % білорусів вважають білоруську мову своєю рідною мовою, тоді як 17,5 % та 62,5 % - вважають своєю рідною мовою відповідно українську та російську мови.

Болгарська мова

21. Болгарська мова традиційно використовується в Україні, особливо в Одеській області, починаючи з 18 століття. За результатами національного перепису населення 2001 року, всього в Україні проживає 204,6 тис. етнічних болгар, переважно в Одеській (150,6 тис. чоловік), Запорізькій (27,7 тис.), Миколаївській (5,6 тис.), Кіровоградській (2,2 тис.) та Херсонській (1 тис.) областях.

22. У тому, що стосується мови, 62,2 % болгарського населення вважає болгарську мову своєю рідною мовою, у той час як 5 % та 30,3 % - вважають своєю рідною мовою відповідно українську та російську.

Кримськотатарська мова

23. Кримськотатарська мова є традиційно присутньою в Криму починаючи з 13 століття. Всього в Україні проживає 248,2 тис. етнічних кримських татар, переважно в Автономній Республіці Крим (234,4 тис. чоловік). Крім того, 2 тис. та 1,8 тис. кримських татар мешкають відповідно в Херсонській області та місті Севастополі.

24. У тому, що стосується мови, 92 % кримськотатарського населення вважає своєю рідною мовою кримськотатарську, у той час як 0,1 % та 6,1 % - вважають своєю рідною мовою відповідно українську та російську мови.

Гагаузька мова

25. За даними перепису населення 2001 року, всього в Україні мешкає 31,9 тис. етнічних гагаузів, головним чином в Одеській області (27,6 тис. чоловік), зокрема в Білгородському, Кілійському та Ізмаїльському районах.

26. Гагаузька мова (Гагауз ділі) належить до тюркської сім'ї мов; нею розмовляє гагаузький народ, особливо в Республіці Молдова. Спочатку для написання використовувався грецький шрифт, але починаючи з 1957 року його замінила кирилиця. Сучасний гагаузький шрифт спирається на латинський алфавіт і був сформований за зразком турецького шрифту.

27. У тому, що стосується мови, 71,5 % гагаузького населення вважає гагаузьку мову рідною мовою, у той час як 3,5 % та 22,7 % - розглядають рідною мовою відповідно українську та російську мови.

Німецька мова

28. Німецька мова є традиційно присутньою в Україні починаючи з 18 століття: в Південній Україні – в Бессарабії, Одесі, Криму; в Північно-Західній Україні – в Волинській області, а також в Закарпатті та в Північній Буковині. За даними перепису населення 2001 року, всього в Україні проживає 33,3 тис. етнічних німців, переважно в Донецькій (4,6 тис. чоловік), Дніпропетровській (3,8 тис.), Запорізькій (2,2 тис.), Одеській (2,9 тис.), Закарпатській (3,6 тис.) областях та в Автономній Республіці Крим (2,5 тис.).

29. У тому, що стосується мови, 70 % німців визнають німецьку мову своєю рідною мовою, але 22,1 % та 64,7 % - використовують як рідну мову відповідно українську та російську мови.

Грецька мова

30. За результатами перепису населення 2001 року, всього в Україні мешкає 91,5 тис. етнічних греків, здебільшого в Донецькій області (77,5 тис. чоловік), в Автономній Республіці Крим (2,8 тис.), а також в Запорізькій (2,2 тис.) та Одеській (2,1 тис.) областях.

31. У тому, що стосується мови, 6,4 % грецького населення вважає рідною мовою грецьку, у той час як 4,8 % та 88,5 % - визнають рідною мовою відповідно українську та російську мови.

32. Під час робочого візиту Комітет експертів був поінформований про те, що до Першої світової війни понтійські греки⁶ використовували в Криму дві форми грецької мови (одна походила з Туреччини, друга – з Росії). Комітет експертів дізнався, що українська ратифікаційна грамота посилається на новогрецьку мову, але він отримав інформацію про те, що реалізуються ініціативи з метою передати дітям понтійську культуру та мову. Здається, що зараз в Україні немає можливості вивчати цю мову. Комітет експертів також дізнався, що Греція надає в цьому певну підтримку, але він просить українські органи влади з'ясувати становище понтійської грецької мови та провести консультації з її носіями, з метою визначити їх потреби.

Угорська мова

33. Угорська мова вже багато років є традиційно присутньою в Україні. За результатами перепису населення 2001 року, всього в Україні мешкає 156,6 тис. етнічних угорців, переважно в Закарпатській області (151,5 тис. чоловік).

34. У тому, що стосується мови, 95,4 % угорців визнають своєю рідною мовою угорську, тоді як 3,4 % та 1 % - вважають рідною мовою відповідно українську та російську мови.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

35. Відповідно до деяких джерел, євреї мешкають в Україні починаючи з 10 століття⁷. За результатами перепису населення 1897 року, 8,35 % українського населення склали євреї (тобто 1 млн. 431 тис. 358 чоловік). Сьогодні єврейське населення України становить близько 103,6 тис. чоловік, більшість з яких мешкає в Київській (18 тис. чоловік), Дніпропетровській (13,8 тис.) та Одеській (13,4 тис.) областях. Наступні найбільш численні єврейські громади проживають в Харківській та Донецькій областях (11,6 тис. та 8,8 тис. чоловік відповідно). В інших 16 областях єврейські громади нараховують від 1 тис. до 4 тис. чоловік.

36. У тому, що стосується мови, 3,1 % євреїв визнають своєю рідною мовою іврит або ідиш, тоді як 13,4 % та 83 % - вважають рідною мовою відповідно українську та російську мови.

37. Комітету експертів відомо про сперечання, що стосуються числа євреїв, що мешкають в Україні. За результатами перепису населення 2001 року, 105 тис. чоловік заявили себе євреями, у той час, як єврейські організації вважають, що в країні зараз проживає приблизно від 250 тис. до 350 тис. євреїв. Отже, Комітет експертів просить українські органи влади з'ясувати це питання, зокрема під час наступного перепису населення, який буде проведено в 2011 році⁸.

38. Ратифікаційна грамота посилається на мову єврейської меншини. Органи влади включили до першої періодичної доповіді інформацію щодо мови іврит. Проте, Комітет експертів дізнався, що мовою, якою традиційно розмовляють представники єврейської громади в Україні і на яку вказується в ратифікаційній грамоті, є мова ідиш. Під час робочого візиту

⁶ Див історію понтійських греків на: <http://www.pontos.org/index.htm?english/istoria/fotiad1.htm>

⁷ <http://www.jcpa.org/il/jl451.htm>

⁸ Див. пункт 93 третьої доповіді по Україні, прийнятої 29 червня 2007 року Європейською комісією проти расизму та нетерпимості, CRI (2008)4.

делегация Комітету експертів зустрілася з представниками всеукраїнських єврейських організацій і була поінформована про діяльність, яку було здійснено за останні 11 років задля відродження мови та культури ідиш.⁹ Відповідно до інформації, яку було отримано під час робочого візиту, дуже мала кількість представників єврейської громади розмовляють мовами ідиш (700 чоловік) та іврит (800 чоловік), оскільки батьки схильні віддавати дітей до шкіл з іншими мовами навчання.

Молдавська мова

39. Молдавська мова традиційно використовується в Україні. Сьогодні в Україні мешкає 258,6 тис. етнічних молдаван, переважно в таких областях: Одеській (123 тис. чоловік), Чернівецькій (67,2 тис.), Миколаївській (13,1 тис.), Кіровоградській (8,3 тис.), Донецькій (7,1 тис.), та від 1,9 тис. до 4,1 тис. чоловік – в інших областях.

40. У тому, що стосується мови, 70 % молдаван вважають молдавську мову своєю рідною мовою, у той час як 10,7 % та 17,6 % - визнають рідною відповідно українську та російську мови.

Польська мова

41. Польська мова традиційно використовується в Україні вже протягом багатьох століть. За результатами перепису населення 2001 року, всього в Україні мешкає 144,1 тис. етнічних поляків, переважно в Житомирській (23 тис.), Хмельницькій (23 тис.), Львівській (18,9 тис.) областях, та від 2,6 тис. до 6,9 тис. чоловік – в інших областях.

42. У тому, що стосується мови, 12,9 % поляків вважають за рідну мову польську, у той час як 71 % та 15,6 % - визнають своєю рідною мовою відповідно українську та російську мови.

Румунська мова

43. Румунська мова є протягом століть традиційно присутньою в Україні. За результатами перепису населення 2001 року, всього в Україні мешкає 151 тис. етнічних румунів, переважно в Чернівецькій (32,1 тис. чоловік) та Закарпатській (32,1 тис.) областях. Решта румунського населення (від 50 до 724 чоловік) розосереджена в Автономній Республіці Крим, в Донецькій, Одеській, Миколаївській, Херсонській, Кіровоградській областях та місті Києві.

44. У тому, що стосується мови, 91 % румунів вважають за рідну мову румунську, тоді як 6,2% та 1,5 % - визнають рідною мовою відповідно українську та російську мови.

Російська мова

45. Етнічні росіяни проживають на території України досить рівномірно. В Автономній Республіці Крим та Севастополі етнічні росіяни становлять відповідно 58,3 % та 71,6 % всього населення. Більшість росіян мешкає в Донецькій (1 млн. 844 тис. 400 чоловік), Луганській (991,8 тис.), Харківській (742 тис.), Дніпропетровській (627,5 тис.), Одеській (508,5 тис.) та Запорізькій (476,7 тис.) областях. В кожному з таких міст, як Миколаїв, Суми, Полтава та Київ, число росіян перевищує 100 тис. чоловік.

46. За результатами перепису населення 2001 року, більше 1 млн. носіїв російської мови проживає в Автономній Республіці Крим (1,5 млн. чоловік, та, зокрема, 90,6 % мешканців міста Севастополя).

---

⁹ Див. також Рекомендацію Парламентської асамблеї Ради Європи 1291 щодо культури ідиш (1997 PACE 7850).

47. 95,5 % етнічних росіян вважають рідною мовою російську мову. За даними офіційного перепису населення 2001 року, 14,8 % українців (тобто 5,5 млн. чоловік) також вважають російську мову своєю рідною мовою. Більшість представників інших меншин в Україні використовують російську мову як засіб спілкування (приблизно 0,7 млн. чоловік).

Словацька мова

48. За результатами перепису населення 2001 року, всього в Україні мешкає 6,4 тис. етнічних словаків, переважно в Закарпатській області (5,695 тис. чоловік).

49. У тому, що стосується мови, 41,2 % словаків вважають словацьку мову своєю рідною мовою, тоді як 41,7 % та 5,2 % - визнають рідною мовою відповідно українську та російську мови.

Мови, що не були включені до ратифікаційної грамоти

50. У тому, що стосується караїмської мови, під час свого робочого візиту Комітет експертів був поінформований, що, за статистичними даними 2001 року, кримсько-караїмська громада нараховує 12 тис. чоловік. Представники носіїв караїмської мови наголосили на тому, що скоро їхня мова вимре, тому що нею можуть ще розмовляти лише 5 % караїмів, головним чином, люди похилого віку.

51. Кримчакська мова є традиційно присутньою в Криму. Під час робочого візиту Комітет експертів був поінформований, що до Другої світової війни кримчакська мова викладалася на всіх рівнях шкільної освіти та використовувалася в суспільному житті. Депортація населення під час Другої світової війни підірвала основи цієї мови, оскільки більшість її носіїв померли. Проте, Комітету експертів було повідомлено, що в Україні ще проживає декілька тисяч носіїв цієї мови.

52. У тому, що стосується ромської мови, Комітету експертів було повідомлено про розбіжності у підрахунках числа ромів, що мешкають в Україні: 47 тис. чоловік – за результатами перепису населення 2001 року; 400 тис. чоловік – за оцінками ромських організацій. Комітет експертів закликає українські органи влади розглянути це питання разом із носіями цієї мови під час підготовки наступної періодичної доповіді¹⁰.

Загальні правові рамки, що регулюють використання регіональних мов або мов меншин

53. Відповідно до статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Згідно зі статтею 19 Закону України “Про міжнародні договори України”, у разі спірних питань такі договори превалюють над положеннями внутрішнього законодавства.

54. Наступні законодавчі документи стосуються захисту мовних прав громадян в Україні:

- Конституція України, стаття 10 розділу I;
- Закон України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”, 2003 рік;
- Закон України “Про національні меншини в Україні”, 1992 рік;
- Закон УРСР “Про мови в УРСР”, 1989 рік.

---

¹⁰ Див. також пункт 66 вищезгаданої третьої доповіді Європейської комісії проти расизму та нетерпимості, CRI (2008)4.

55. Українські органи влади також посилаються на інші законодавчі акти та правові документи, що спрямовані на захист інтересів національних та мовних меншин (див. стор. 4 першої періодичної доповіді):

- Декларація про державний суверенітет України;
- Акт проголошення незалежності України,
- Декларація прав національностей України,
- Закон “Про місцеве самоврядування в Україні”,
- Цивільний кодекс України,
- Процесуальний кодекс України,
- Сімейний кодекс України,
- Кодекс адміністративного судочинства України,
- Кримінально-процесуальний кодекс України,
- Закон України “Про телебачення і радіомовлення”,
- Закон України “Про громадянство”,
- Закон України “Про об’єднання громадян”,
- Закон України “Про освіту”,
- Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації”,
- Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”,
- Основи законодавства України про культуру.

56. Відповідно до Указу Президента України 39/2006 від 20 січня 2006 року “Про план заходів із виконання обов’язків та зобов’язань України, що випливають з її членства в Раді Європи”, українські органи влади зобов’язалися адаптувати національне законодавство до відповідних міжнародно-правових документів.¹¹ Декілька законів, що стосуються питань національних меншин, включаючи мовні аспекти, були розглянуті іншими органами Ради Європи, переважно Венеціанською комісією¹² та Консультативним комітетом з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин¹³. Комітет експертів поділяє точки зору, що були висловлені цими органами, та посилатиметься на них, коли це буде необхідно.

57. Комітет експертів відзначає, що два основні закони, а саме Закон 1992 року “Про національні меншини” та Закон 1989 року “Про мови в УРСР”, є застарілими. Українські органи влади проінформували Комітет експертів по те, що Державний комітет України у справах національностей та релігій підготував проект Концепції державної етнонаціональної політики¹⁴, який було передано на розгляд Кабінету Міністрів у березні 2008 року. Поправки до Закону 1992 року “Про національні меншини” будуть представлені після схвалення цього проекту. Українські органи влади також працюють над проектом Концепції державної мовної політики України; Комітет експертів висловить зауваження по цьому проекту нижче, у відповідних розділах цієї доповіді. Українські органи влади визнали необхідність актуалізувати чинне мовне законодавство, і за останні декілька років на розгляд парламенту було представлено ряд законопроектів про мову.

---

¹¹ Див. пункт 56 та наступні пункти другого висновку Консультативного комітету з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин, АСFC/OP/II(2008)004.

¹² Див. висновок щодо останньої версії законопроекту “Про внесення змін до Закону “Про національні меншини в Україні”, 18-19 червня 2004 року, CDL-AD(2004)022; висновок щодо двох законопроектів “Про внесення змін до Закону “Про національні меншини в Україні”, 12-13 березня 2004 року, CDL-AD(2004)013; висновок щодо законопроекту “Про статус корінних (автохтонних) народів України”, 8-9 жовтня 2004 року, CDL-AD(2004)036; висновок щодо законопроекту “Про Концепцію державної етнонаціональної політики України”, 18-19 червня 2004 року, CDL-AD(2004)021.

¹³ Див. вищезгаданий висновок Консультативного комітету з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин, АСFC/OP/II(2008)004, пункт 57.

¹⁴ Попередній план законотворчої діяльності, схвалений 26 квітня 2004 року рішенням Кабінету Міністрів України, стор. 239.

1.4 Специфічні питання, що виникають у результаті здійснення оцінки застосування Хартії в Україні

Український Закон про ратифікацію Хартії

58. Україна в своїй ратифікаційній грамоті забезпечує однаковий рівень захисту всім мовам, до яких застосовуються положення частини III Хартії. Проте, 13 мов, які охоплюються частиною III Хартії, значно відрізняються одна від одної як з точки зору числа носіїв, так і рівня захисту, якого вже було досягнуто раніше. У тому, що стосується одних мов, ратифікація Хартії передбачає підвищення рівня їхнього захисту та розвитку, щодо інших – сучасний рівень їх захисту є вищим за той, що забезпечується ратифікацією Хартії. Особливо це стосується російської мови. Крім того, під час робочого візиту представники деяких груп меншин наголосили на тому, що чинний Закон про ратифікацію Хартії має менш захисний характер, аніж попередній Закон про мови 1989 року.

59. Комітет експертів нагадує, що, відповідно до пункту 2 статті 4 Хартії, “положення цієї Хартії не зашкоджують жодним більш сприятливим положенням, що стосуються статусу регіональних мов або мов меншин чи правового статусу осіб, які належать до меншин, і що можуть бути чинними на території Сторони або передбачаються відповідними двосторонніми чи багатосторонніми міжнародними угодами”.

60. Як указувалося вище, ратифікаційна грамота була складена у такий спосіб, щоб забезпечувати однаковий рівень захисту кожній з тринадцяти мов, які охоплюються частиною III. Хартія, проте, була розроблена таким чином, щоб держава могла адаптувати рівень захисту різних мов до реального становища кожної з них. Це є головним аргументом, що виправдовує надання кожній Державі-учасниці права, за пунктом 2 статті 2, обирати серед положень частини III ті, до яких вона приєднується (див., наприклад, першу оціночну доповідь Комітету експертів щодо ситуації в Угорщині, ECRML (2001)4, пункт 8).

61. Російська мова розглядається багатьма особами, що належать до національних меншин, та деякими етнічними українцями як рідна мова. Отже, вона не знаходиться в тому же самому становищі, що й інші регіональні мови або мови меншин. Проте, в ратифікаційній грамоті російська мова дорівнюється до інших мов, що не відповідає духу Хартії. Беручи до уваги нинішнє становище російської мови в Україні, Комітет експертів вважає, що той рівень захисту, який передбачається для цієї мови в ратифікаційній грамоті, не є відповідним.

62. Ратифікаційна грамота України вказує на те, що в основі підходу, обраного українськими органами влади, лежить кількісний критерій, із використанням даних перепису населення 2001 року, отже документ охоплює лише найбільш численні національні меншини. Комітет експертів нагадує, що метою Хартії є збереження мов, як засобу відображення культурного багатства, і що це не стосується меншин як таких. Навіть якщо кількісний критерій є дуже корисним для застосування положень частини III, мови, якими розмовляє невелике число носіїв, також захищаються Хартією. Комітет експертів хотів би зауважити, що будь-яка мова, яка відповідає основним критеріям, визначеним у статті 1 Хартії, - згідно з якими регіональна мова або мова меншин є, в цілях Хартії, такою мовою, яка, крім іншого, “традиційно використовується в межах певної території держави”, - охоплюється, принаймні, статтею 7 Хартії (див. *mutatis mutandis*, перша оціночна доповідь Комітету експертів щодо застосування Хартії Словенією, пункти 35-38, а також пункт 77 першої оціночної доповіді по Іспанії, ECRML(2005)4). Це є об'єктивним наслідком застосування Хартії, і той факт, що мова, яка відповідає вищезгаданім критеріям, не згадується державою в ратифікаційній грамоті або першій періодичній доповіді, не позбавляє її захисту, передбаченого частиною II Хартії.

63. Комітет експертів отримав, як наслідок цього, інформацію, що інші мови могли би розглядатись як такі, що традиційно використовуються на території України і, отже, могли би розцінюватись як територіальні мови; це – вірменська, караїмська, кримчакська, ромська та татарська мови. Він просить українські органи влади надати пояснень щодо статусу цих мов.

64. Крім того, Комітет експертів просить українські органи влади з'ясувати, чи може русинська мова розглядатись як регіональна мова або мова меншин в Україні.

Комітет експертів заохочує українські органи влади з'ясувати, у співробітництві з носіями мов, чи можуть вірменська, чеська, караїмська, кримчакська, ромська, русинська та татарська мови розглядатись як регіональні мови або мови меншин відповідно до статті I Хартії.

65. Згідно з інформацією, наданою в першій періодичній доповіді, органи влади розглядають зараз новий Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”, з метою усунути існуючі розбіжності між автентичним текстом Хартії та її перекладом на українську мову, а також розширити список мов національних меншин. Відповідно до інформації, отриманої під час робочого візиту, вірменську та ромську мови буде включено до переліку мов, до яких застосовуються положення частини III; буде також надано пояснень щодо мови ідиш. Однак, ніякої інформації не надійшло стосовно зміни рівня захисту, з метою адаптувати його до стану кожної з мов, до яких застосовуються положення частини III.

66. Комітет експертів закликає українські органи влади взяти до уваги зауваження, які було викладено в цій доповіді, під час перегляду ратифікаційної грамоти.

Реалізація положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин

67. Комітет експертів відзначає, що інформація, яка міститься в першій періодичній доповіді, поданій Україною, стосується, головним чином, законодавчих рамок. Комітет експертів висловлює жаль з того приводу, що українські органи влади не відповіли на всі запитання, які він поставив у надісланому їм спеціальному питальнику. Надання більш вичерпної та актуальної інформації за різними статтями Хартії, а також чітких відповідей на поставлені Комітетом експертів запитання, могло би допомогти виконанню його завдання.

68. За інформацією, наданою органами влади, в Україні не існувало окремого органу, що відповідав би за координацію зусиль, спрямованих на забезпечення виконання положень Хартії. Ці функції виконували центральні та місцеві органи влади (див. стор. 8 першої періодичної доповіді). Відсутність відповідального органу розглядалося багатьма представниками носіїв регіональних мов або мов меншин як безсумнівна перешкода для забезпечення охорони та розвитку регіональних мов або мов меншин.

69. Крім того, неодноразові зміни в урядових структурах, пов'язані з покладанням відповідальності за питання національних меншин, заважали зусиллям, які національні меншини докладали задля участі у процесі моніторингу та налагодженні необхідного для цього діалогу¹⁵. Українські органи влади повідомили Комітету експертів під час робочого візиту, що головним органом, відповідальним за питання національних меншин, нині є Державний комітет у справах національностей та релігій.

Концепція реалізації державної мовної політики та проект Концепції державної етнонаціональної політики України

70. Комітету експертів відомо про особливі історичні та інші обставини, що призвели до драматичного зниження використання української мови в період до проголошення

¹⁵ Див. також пункт 8, ACFC/OP/II(2008)004.

незалежності України. Він усвідомлює важливу роль, що відіграє українська мова у розвитку української національної самобутності.

71. Під час робочого візиту органи влади повідомили Комітет експертів про зусилля, які вони докладають для заохочення використання української мови в усіх сферах суспільного життя, зокрема шляхом розробки проекту Концепції реалізації державної мовної політики, схваленого українськими органами влади 23 квітня 2008 року. Комітет експертів нагадує, що згідно з духом Хартії, який відображається, наприклад, у пункті 3 статті 7, розвиток та охорона регіональних мов або мов меншин не повинні здійснюватися на шкоду державної мови. Однак, протилежне твердження є також дійсним, отже розвиток державної мови не повинен забезпечуватися на шкоду регіональних мов або мов меншин, що використовуються на території держави. Дуже важливо зберегти самобутність та мовні навички носіїв регіональних мов або мов меншин. Отже, Комітет експертів погоджується з Консультативним комітетом з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин у тому, що органи влади повинні знайти рівновагу між їхнім прагненням укріпити становище державної мови та забезпеченням потреб і прав українських громадян, які користуються регіональними мовами або мовами меншин¹⁶.

72. Комітет експертів відзначає, що заходи, які зараз передбачаються вживати задля охорони мов національних меншин, обмежуються, головним чином, нагадуванням права використовувати ці мови в приватному та публічному житті, але лише тою мірою, якою це не заважатиме подальшому розвитку української мови в усіх сферах суспільного життя. Комітет експертів вважає, що багато залишається зробити для забезпечення того, щоб законне прагнення сприяти використанню державної мови, як одному із засобів збереження національної єдності, реалізовувалося в той же час без створення перешкод для використання мов національних меншин, як цього вимагає Хартія¹⁷.

73. Паралельно до цих стратегічних документів, українські органи влади нещодавно прийняли закони в галузях освіти та ЗМІ, які порушують специфічні питання у світлі зобов'язань, які Україна взяла на себе, ратифікуючи Хартію. Комітет експертів буде звертатися до цих законодавчих документів під час розгляду відповідних зобов'язань (див. далі пункти, що стосуються статей 8, 11 та 12). Він нагадує, проте, що охорона державної мови та сприяння її використанню в усіх сферах суспільного життя не повинні здійснюватися на шкоду використанню регіональних мов або мов меншин у приватному або публічному житті. Він також підкреслює, що реформи мають бути предметом публічних обговорень за участю носіїв мов.

Необхідність актуалізації правових рамок

74. Чинне законодавство, що стосується питання мов меншин, було розроблено в кінці 1980-х на початку 1990-х років: Закон УРСР 1989 року “Про мови в УРСР” та Закон 1992 року “Про національні меншини” більше не відповідають реальній ситуації в сучасній Україні. Крім того, як зазначив Консультативний комітет з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин у своїх першому та другому висновках по Україні, ці правові рамки бракують узгодженості та містять в собі ряд недоліків¹⁸.

75. Комітет експертів зазначає, що правова невизначеність є результатом недостатньої ясності у взаємозв'язку між цими двома законами, але вона також зумовлена існуванням суперечливих поглядів щодо дійсності певних положень цих законів¹⁹. Дійсно, використання

¹⁶ Див. також пункти 58 та 60, АСFC/OP/II(2008)004.

¹⁷ Див. також пункт 149, АСFC/OP/II(2008)004.

¹⁸ Див. також пункт 60, АСFC/OP/II(2008)004.

¹⁹ Див. аналіз Венеціанської комісії (віноска 12) та висновок Консультативного комітету з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин (АСFC/OP/II(2008)004 пункт 61).

мов у різних сферах життя визначається Законом 1989 року, який є чинним у тій частині, що не суперечить Конституції України, відповідно до пункту 1 розділу XV “Перехідні положення” Конституції України (додатково підкреслено). Те ж саме формулювання застосовується щодо Закону 1992 року “Про національні меншини в Україні”.

76. Комітету експертів відомо, що робилося багато спроб переглянути Закон про мови. Комітет експертів закликає українські органи влади примножити свої зусилля щодо прийняття нового законодавства про мови та внести ясність в існуючу правову невизначеність.

Становище російської мови

77. Комітету експертів стало відомо, що Хартія була взята за основу деякими місцевими та регіональними органами влади, як-от Харківською міською радою, Луганською обласною радою, Севастопольською міською радою та Донецькою обласною радою, з метою визнати російську мову “регіональною мовою за смыслом Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”²⁰. Ці рішення були оскаржені через суди Прокуратурою. Відповідно до отриманої інформації, судові справи були вирішені таким чином, щоб скасувати рішення місцевих/регіональних органів влади про надання російській мові спеціального статусу або захисту.

78. Комітет експертів розуміє, що це питання знаходиться у центрі напружених громадських обговорень. Поки що українське законодавство визнає державною мовою лише українську мову. Що стосується одних питань – до російської мови існує таке саме ставлення, що і до інших мов меншин, щодо інших питань - вона користується певними привілеями. Очевидно, що між тими, хто вважає, що російська мова є лише однією з багатьох інших мов меншин, і тими, хто відстоює думку про те, що російська мова повинна продовжувати відігравати важливу роль з тієї причини, що нею розмовляє дуже високий відсоток українського населення і що вона традиційно використовується в Україні як мова міжнаціонального спілкування, утворилася велика відстань.

79. Комітет експертів нагадує, що визначення статусу мов є питанням внутрішньої політики і що текст Хартії не пропонує чітких керівних ліній щодо того, чи може певна мова розглядатися як державна, або чи треба їй надати іншого статусу. Комітет експертів не може оспорювати українське законодавство, поки органи влади забезпечують необхідний захист мови, про яку йдеться. Проте, беручи до уваги число носіїв російської мови в Україні, стає ясно, що російській мові має бути надано особливе місце.

Мови, що знаходяться під загрозою зникнення

80. Комітет експертів відзначає, що в ратифікаційній грамоті не згадуються мови невеликих за чисельністю національних меншин, які знаходяться під загрозою зникнення, зокрема, кримчакська та караїмська мови, що традиційно використовуються в Україні. Під час робочого візиту Комітету експертів українські органи влади підтвердили, що ці мови буде внесено до майбутньої ратифікаційної грамоти. Проте, в новому проекті Закону про ратифікацію Хартії, який Комітет експертів отримав під час робочого візиту, ці мови не згадуються.

81. Комітет експертів нагадує, що згідно з Хартією, Держава не може виключати мови з розряду таких, що охоплюються частиною II Хартії. Як зазначається в Пояснювальній доповіді до Хартії, у частині II визначено загальні основні принципи, які стосуються всіх регіональних мов або мов меншин, і “Держави-учасниці не є вільними у наданні або у відмові в наданні

---

²⁰ Див. також Bill Bowring and Myroslava Antonovych, “Ukraine’s long and winding road to the European Charter for Regional or Minority Languages”, in *The European Charter for Regional or Minority Languages: Legal Challenges and Opportunities*, Council of Europe Publishing, August 2008, pp.157-182 (Біл Боуринг та Мирослава Антонович “Довгий та кручений шлях України до Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” у “Європейська хартія регіональних мов або мов меншин: правові виклики та можливості”, публікації Ради Європи, серпень 2008 року, стор. 157-182).

регіональній мові або мові меншини статусу гарантованого згідно з частиною II Хартії “(див. пункти 22 та 40 Пояснювальної доповіді).

82. Беручи до уваги уразливе становище караїмської та кримчакської мов, Комітет експертів вирішив зустрітися з представниками їхніх носіїв під час свого робочого візиту до України та розгляне становище цих двох мов у розділі 2 цієї оціночної доповіді. Комітет вважає, що, з метою забезпечення подальшого існування цих мов, треба вживати щодо них рішучих захисних заходів. Отже, він закликає українські органи влади активно діяти в цьому напрямку і не очікувати формального визнання цих мов в ратифікаційній грамоті.

83. Комітет експертів також висловлює занепокоєння щодо становища мови їдиш, яка, як він гадає, є мовою єврейської меншини, що охоплюється ратифікаційною грамотою. Однак, Комітету експертів неясно, чи стосується інформація, яка була надана українськими органами влади, мови їдиш чи мови іврит, чи цих обох мов. Комітет експертів заохочує органи влади надати інформацію стосовно мови їдиш в рамках наступного циклу моніторингу.

84. Нарешті, Комітет експертів висловлює занепокоєння щодо становища кримськотатарської мови, навіть якщо ця мова охоплюється частиною III Хартії і є цілком визнаною українськими органами влади. Комітет був повідомлений про те, що ця мова знаходиться в особливо уразливому становищі, та наполегливо радить органам влади також вжити рішучих захисних заходів.

Питання, що стосуються румунської та молдавської мов

85. Комітету експертів відомо про безперестанні дискусії навколо питання, що стосується взаємозв'язку між румунською та молдавською мовами. Він зустрівся з представниками як румунської, так і молдавської громад під час свого робочого візиту та відзначив, що між двома громадами, у тому числі між представниками молдавських та румунських органів влади, мають місце сперечання²¹. Не бажаючи вступати в дискусію, Комітет експертів вважає, що дуже важливо, щоб питання, пов'язані з назвою мови та її самобутністю, не заважали повноцінному втіленню в життя Хартії, особливо в галузях, що охоплюються частиною III Хартії (див. другу оціночну доповідь Комітету експертів по Іспанії, ECRML (2008)5, пункти 82-84).

86. Комітет експертів нагадує, що він не може оспорювати українське законодавство, поки забезпечується захист мов, про які йдеться. Отже, Комітет експертів керується ратифікаційною грамотою України та розглядатиме румунську та молдавську мови окремо. Ця ратифікаційна грамота відображає точки зору центральних органів влади, які завжди підкреслювали, що вони з належною увагою ставилися до того, щоб обидві мови розглядалися на рівноправній основі.

---

²¹ Див. пункт 47 другої доповіді Консультативного комітету з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин по Україні, ACFC/OP/II(2008)004.

Розділ 2 - Оцінка Комітету експертів виконання положень частини II та частини III Хартії

87. Текст Хартії, якщо його розглядати разом із документом про прийняття, вказує досить детально на точні зобов'язання, що застосовуються до різних мов у галузях, які охоплюються Хартією. Отже, Комітет експертів оцінив, як держава виконала кожне із зобов'язань за статтею 7 частини II та за статтями 8-14 частини III, використовуючи список пунктів та підпунктів, які було визначено в документі про прийняття Хартії.

2.1 Оцінка виконання зобов'язань за частиною II Хартії

88. В частині II Хартії (стаття 7) викладаються загальні цілі та принципи, які Договірні Сторони повинні застосовувати до всіх регіональних мов або мов меншин в межах своїх територій. В своєму документі про прийняття Хартії Україна заявила, що на її території не живаються “нетериторіальні мови”. (див стор. 8 першої періодичної доповіді).

89. Як зазначалося вище, Комітет експертів звернувся до органів влади з проханням з'ясувати питання щодо статусу певної кількості мов, включаючи мову ідиш, караїмську, кримчакську та ромську мови. Під час робочого візиту Комітет експертів зустрівся з носіями цих мов. Беручи до уваги уразливе становище цих мов, Комітет експертів вирішив розглянути це питання у розділі, що стосується виконання положень частини II.

Стаття 7 – Цілі та принципи

Пункт 1

“Стосовно регіональних мов або мов меншин, в межах територій, на яких такі мови використовуються, та відповідно до стану кожної мови, Сторони будують свою політику, законодавство та практику на таких цілях та принципах:

- a. визнання регіональних мов або мов меншин як засобу відображення культурного багатства;”*

90. Україна є багатонаціональною державою, на території якої використовується багато різних мов. Конституція України та ряд законів визнають культурне багатство мов меншин. Відповідно до Конституції державною мовою України є українська мова; в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин, особливо шляхом проведення освітньої та культурної діяльності (див. першу періодичну доповідь, стор. 3).

91. Чинний специфічний Закон про мови датується 1989 роком, а нещодавні ініціативи прийняти новий закон, що регулював би використання мов, не були успішними. Крім того, українські органи влади проінформували окремі органи Ради Європи про те, що більшість положень Закону про мови 1989 року не відповідають Конституції²².

92. Комітету експертів пояснили під час робочого візиту, що відродження української мови, як державної мови, буде відбуватися скоріше шляхом заохочення використання цієї мови в різних сферах, аніж шляхом заборони використання інших мов. З огляду на велику частку жителів України, для яких українська мова не є рідною, Комітет експертів висловив сподівання, що цей підхід знайде своє відображення у національному законодавстві та практиці.

93. Проте, Комітет експертів відзначає, що нещодавні правові рішення в галузі освіти, ЗМІ та кінематографії мають несприятливий вплив на використання на практиці регіональних мов

²² Див. також пункт 14 CRI (2008)4.

або мов меншин (див. далі пункти, що стосуються відповідних зобов'язань). Ця ситуація, у поєднанні з відсутністю діючого закону про мови в Україні, є незадовільною. Комітет експертів закликає українські органи влади розробити, за консультацій з носіями мов, закон, який відповідав би сучасній ситуації в Україні та надавав би чітких керівних ліній органам влади та громадянам.

“b. поважання кордонів кожної географічної місцевості, в якій використовується регіональна мова або мова меншин, з метою забезпечення, щоб існуючий раніше або новий адміністративний розподіл не створював перешкоди розвитку відповідної регіональної мови або мови меншин;”

94. Комітет експертів відсилає до опису адміністративно-територіального устрою України, наведеного у вступній частині цієї доповіді (див. вище пункт 13). В 2005 році було розпочато адміністративно-територіальну реформу. Комітет експертів хотів би отримати більш вичерпну інформацію про територіальну реформу в наступній періодичній доповіді і, особливо, дізнатися про її позитивні наслідки для мовних меншин.

“c. необхідність здійснення рішучих дій, спрямованих на розвиток регіональних мов або мов меншин з метою їх збереження;”

Мови, яким загрожує зникнення

95. Комітет експертів відзначає, що деякі мови, які використовуються в Україні, знаходяться в надзвичайно уразливому становищі. Це стосується, особливо, кримчакської мови в Криму. Під час робочого візиту Комітет експертів дізнався про підтримку, яку було надано цій громаді українськими органами влади у 1990-х роках, зокрема, шляхом видання книг та створення кінофільмів, присвячених соціальному та культурному життю кримчакської громади. Комітет експертів закликає органи влади вжити ще більш рішучих заходів з метою забезпечити, щоб ця громада була спроможною використовувати свою мову, зокрема шляхом створення недільних шкіл (див. також далі пункти 121-122).

96. Представники носіїв караїмської мови наголосили під час робочого візиту на критичному становищі караїмської мови, а також на необхідності вживати заходів, спрямованих на її підтримку. Караїмська громада реалізувала низку ініціатив, зокрема розробила словник караїмської мови та організувала в грудні 2007 року круглий стіл за участю юристів та лінгвістів, метою якого було винаходження шляхів збереження цієї мови. Комітет експертів дізнався, що викладачі кримськотатарської мови могли би також навчати караїмській мові, якби вони отримали необхідну підготовку та мали у своєму розпорядженні відповідні навчальні матеріали. У нинішній час курс із караїмської культури та історії, що охоплює мову, включено до навчальної програми середніх шкіл.

97. Була надана інформація про розробку проектів із відродження караїмської та кримчакської мов. Комітет експертів, однак, наголошує на необхідності вживання рішучих заходів, включаючи надання підтримки українськими та кримськими органами влади, задля успішної реалізації цих проектів.

98. У тому, що стосується мови ідиш, Комітету експертів, під час робочої зустрічі стало відомо, що, незважаючи на всі зусилля урядових та неурядових організацій, ця мова знаходиться на грані зникнення в Україні. Це, головним чином, пов'язано з тим, що мова не передається від старшого покоління до молодого. Комітет експертів дізнався про те, що триває процес відродження цієї мови, але він не отримав достатньо інформації про досягнуті результати.

Комітет експертів заохочує українські органи влади, включаючи органи влади Криму, розробити навчальні матеріали, організувати підготовку викладачів та передбачити створення недільних шкіл, у тісному співробітництві з носіями мови ідиш, караймської та кримчакської мов.

99. Відповідно до інформації, наданої в першій періодичній доповіді, українські органи влади реалізують Програму розселення та облаштування кримських татар на період до 2010 року, яка має на меті сприяти процесу їх адаптації та соціальної інтеграції. В рамках цієї програми з державного бюджету буде виділено кошти на розробку та здійснення соціально-культурних заходів (див. стор. 5). Комітет експертів просить органи влади пояснити, якою мірою також надається підтримка кримськотатарській мові.

Загальні положення

100. Комітет експертів підкреслює, що рішуча діяльність, спрямована на розвиток регіональних мов або мов меншин з метою їх збереження, охоплює, крім іншого, такі аспекти: розробка правових рамок для забезпечення розвитку регіональних мов або мов меншин, створення органів, що відповідають за сприяння розвитку цих мов, а також виділення відповідних фінансових ресурсів (щодо цього питання див. другу оціночну доповідь Комітету експертів по Німеччині – ECRML (2006)1, пункт 24; другу оціночну доповідь Комітету експертів по Швеції - ECRML (2006)4, пункт 28; третю оціночну доповідь Комітету експертів по Норвегії - ECRML (2007)3, пункт 34; другу оціночну доповідь Комітету експертів по Іспанії - ECRML (2008)5, пункт 103).

101. У тому, що стосується правових рамок для забезпечення розвитку та захисту регіональних мов або мов меншин, Комітет експертів відсилає до своїх коментарів, викладених вище (див., зокрема, коментарі до Закону 1986 року про мови, пункти 74-76 вище). Українські органи влади прийняли Концепцію реалізації державної мовної політики після робочого візиту Комітету експертів. Представники носіїв румунської, угорської та російської мов повідомили Комітету експертів, що цей документ обмежується визнанням погіршення стану регіональних мов або мов меншин в Україні і не пропонує жодного специфічного заходу. Комітет експертів відзначає, що заходи, які передбачається вживати задля захисту мов національних меншин, полягають, головним чином, в інформуванні про право користуватися цими мовами в приватному та суспільному житті, але лише тою мірою, якою це не заважає подальшому розвитку української мови в усіх сферах суспільного життя. Комітет експертів закликає органи влади вживати більш активних заходів задля сприяння використанню цих мов.

Комітет експертів заохочує українські органи влади вживати заходів на забезпечення використання регіональних мов або мов меншин у суспільному житті.

Органи влади також закликаються залучати представників носіїв мов меншин до реалізації Концепції державної мовної політики, зокрема до розробки нового Закону про мови.

102. У тому, що стосується органів, відповідальних за сприяння розвитку регіональних мов або мов меншин, Комітет експертів також відсилає до своїх коментарів щодо розподілу відповідальності між різними державними органами, та щодо браку послідовного підходу до вирішення питань, пов'язаних з мовами меншин (див. пункти 70-71). Увагу Комітету експертів привагнули численні реорганізації та перестановки в урядових структурах, що займаються

питаннями мов меншин, які мали негативний вплив на підготовку законодавчих реформ та розробку політики²³. Державний комітет у справах національностей та релігій був визначений як орган, що відповідає за втілення в життя положень Хартії. Українські органи влади також поінформували Комітет експертів про створення при Міністерстві закордонних справ України Міжвідомчої робочої групи, до якої увійшли представники відповідних міністерств та відомств, а також незалежні експерти. Ця робоча група обговорюватиме та вирішуватиме питання, що стосуються правового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення реалізації положень Хартії (див. стор. 11).

103. Фінансові ресурси, необхідні для застосування Хартії, передбачаються в Державному бюджеті, зокрема бюджетною програмою 5321080 “Заходи з реалізації Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”. За виконання цієї програми відповідає Державний комітет у справах національностей та релігій. Заходи, що фінансуються цією програмою, спрямовані, крім іншого, на підтримку та розвиток 13 мов національних меншин, до яких застосовуються положення Хартії. Однак, як вказує таблиця, що наведена нижче, розподіл коштів є нерівномірним (див. стор. 9).

<i>Мовна меншина</i>	<i>Етнічна громада, кількість чоловік</i>	<i>Виділені державні кошти, в гривнях</i>
<i>Болгарська</i>	<i>204,600</i>	<i>387,000</i>
<i>Білоруська</i>	<i>275,800</i>	<i>0</i>
<i>Гагаузька</i>	<i>31,900</i>	<i>0</i>
<i>Грецька</i>	<i>91,500</i>	<i>118,300</i>
<i>Єврейська</i>	<i>103,600</i>	<i>394,000</i>
<i>Кримськотатарська</i>	<i>248,200</i>	<i>527,000</i>
<i>Молдавська</i>	<i>258,600</i>	<i>20,000</i>
<i>Німецька</i>	<i>33,300</i>	<i>25,000</i>
<i>Польська</i>	<i>144,100</i>	<i>339,400</i>
<i>Російська</i>	<i>13,500,000</i>	<i>60,000</i>
<i>Румунська</i>	<i>151,000</i>	<i>745,000</i>
<i>Словацька</i>	<i>6,400</i>	<i>0</i>
<i>Угорська</i>	<i>156,600</i>	<i>124,300</i>

(1 українська гривня = 0.0954072 євро, за станом на 12/12/08)

104. Відповідно до статті 16 Закону України “Про національні меншини,” з Державного бюджету виділяються кошти Міністерству культури, туризму та спорту, а також Державному комітету у справах національностей та релігій на розвиток культур та традицій національних та мовних меншин. Ця фінансова підтримка надається в межах коштів бюджетних програм “Заходи щодо відтворення культури національних меншин” та “Заходи щодо відтворення культури національних меншин та фінансова підтримка газет мовами національних меншин” (див. стор. 9).

105. Проте, Комітету експертів відомо, що у носіїв мов виникає відчуття, що реалізація цієї програми в довгостроковій перспективі не є достатньо гарантованою.

Комітет експертів заохочує українські органи влади надати Державному комітету у справах національностей та релігій необхідну підтримку для того, щоб він міг підтримувати відповідним чином всі регіональні мови або мови меншин.

²³ Див. також пункти 215-216, АСFC/OP/II (2008)004.

“d. сприяння використанню регіональних мов або мов меншин, в усній та письмовій формі, у суспільному та приватному житті і/або заохочення такого використання;
“

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини/ ідиш, молдавська, польська, румунська, російська, словацька мови.

106. Комітет експертів відсилає до своєї оцінки застосування положень частини III Хартії.

Караїмська та кримчакська мови

107. В Криму існує культурний центр, що відвідується носіями караїмської та кримчакської мов. Комітет експертів був повідомлений, однак, про те, що фінансова підтримка, яка надавалась цьому культурному центру швейцарською добродійною організацією, більше не буде забезпечуватися в наступному році. Оскільки громада не має достатньо коштів, щоб заплатити за оренду приміщення, культурний центр може припинити своє існування. Крім того, незважаючи на підтримку, надану кримськими органами влади, здається, що відкрити недільну школу неможливо за фінансових причин.

108. Представники цих двох громад підкреслили, що у разі повернення власності громаді, згідно з відповідним Указом Президента про повернення власності етнічним групам, вони хотіли б використати цю власність для створення музею та збереження караїмської та кримчакської культурної спадщини.

109. Беручи до уваги те значення, яке культурний центр може мати для розвитку мов та для сприяння їх використанню в суспільному житті, Комітет експертів закликає органи влади надати необхідну підтримку для того, щоб забезпечити функціонування центру. Це є дуже важливим, зважаючи на уразливий стан цих двох мов.

Мова ідиш

110. За інформацією українських органів влади, в Україні виходить газета мовою ідиш (див. стор. 10 першої періодичної доповіді). Однак, українські органи влади не надали будь-якої інформації стосовно заходів, яких вживається з метою посилити присутність та видимість мови ідиш в суспільному житті. Комітет експертів просить українські органи влади пояснити, якою мірою вони підтримують видання газети мовою ідиш, та повідомити про заходи, прийняті з метою сприяння використанню мови ідиш, в їх наступній доповіді.

Ромська мова

111. Українські органи влади не надали будь-якої інформації про заходи, вжиті з метою сприяти використанню ромської мови в суспільному житті. Під час робочого візиту представники неурядових ромських організацій наголосили, що ромська мова не використовується в ЗМІ, тому що це неможливо з економічної точки зору. Комітету експертів було повідомлено, що журнал/газета ромською мовою виходила 6-7 раз на рік з 1993 по 2001 рік в Закарпатті завдяки приватній фінансовій підтримці; державні органи влади, однак, не надавали ніякої підтримки.

112. Комітет експертів був поінформований про те, що Закарпатська державна адміністрація підписала угоду з обласною добродійною організацією. Ця організація управляла культурним центром, який відвідувався ромами. Однак, після зміни місцевого керівництва виявилось, що організація більше не може продовжувати орендувати приміщення. Комітет експертів заохочує відповідні органи влади, як на місцевому, так і на регіональному рівні, сприяти доступу ромів до культурного центру.

Комітет експертів заохочує компетентні органи влади вжити заходів, у співробітництві з носіями мови, з метою сприяти присутності ромської мови в ЗМІ та культурному житті.

“e. підтримка і розвиток стосунків з питань, що охоплюються цією Хартією, між групами, які використовують регіональну мову або мову меншини, та іншими групами населення держави, які вживають мову в такій самій або схожій формі, а також започаткування культурних стосунків з іншими групами населення держави, що користуються різними мовами;”

113. У попередніх доповідях Комітет експертів наголошував на позитивній ролі та користі для носіїв різних регіональних мов існування форумів, на яких вони мають можливість розпочати діалог або встановити конструктивні зв'язки (див. другу доповідь по Норвегії, ECRML (2003)2, пункт 68; третю доповідь по Норвегії ECRML (2007)3, пункт 70; та другу доповідь по Іспанії ECRML (2008)5, пункти 147-148). Комітет експертів нагадує, що в інших країнах носії регіональних мов або мов меншин, здається, здобули користь від створення форумів для діалогу та співробітництва, і що через такі громадські форуми були встановлені конструктивні зв'язки.

114. Українські органи влади не надали інформації щодо виконання цього зобов'язання в своїй першій періодичній доповіді. Комітет експертів звертається до українських органів влади з проханням пояснити, якою мірою Державний комітет у справах національностей та релігій, а також всеукраїнські культурні організації, до яких входять представники різних національних меншин, являють собою такі форуми, на яких громади можуть обмінятися ідеями та думками з мовних питань. Комітет експертів хотів би також знати, чи існують такі форуми на місцевому та регіональному рівнях.

“f. передбачення належних форм та засобів викладання і вивчення регіональних мов або мов меншин на всіх відповідних рівнях; “

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської громади/ ідиш, молдавська, польська, румунська, російська, словацька мови.

115. Комітет експертів відсилає до своєї оцінки застосування положень частини III Хартії.

Гагаузька мова

116. Комітет експертів схвалює рішення українських органів влади взяти до уваги бажання носіїв гагаузької мови використовувати замість кириличного латинський шрифт. Комітет експертів усвідомлює, що виготовлення навчальних матеріалів та видання підручників та посібників потребує додаткової підтримки. Така підтримка надається Союзом гагаузів України та, зрештою, органами влади Гагаузії (Автономне територіальне утворення Гагаузія - Молдова). Комітету експертів не відомо про будь-яку підтримку в цьому з боку українських органів влади; отже, він заохочує відповідні органи влади до співробітництва з носіями цієї мови та до надання підтримки у виготовленні необхідних навчальних матеріалів.

Караїмська мова

117. Комітету експертів стало відомо про значну нестачу викладачів караїмської мови та відповідних навчальних матеріалів. Проте, здається, що вчителі кримськотатарської мови могли би, якби вони отримали необхідну підготовку та мали у своєму розпорядженні відповідні навчальні матеріали, викладати караїмську мову. Українські органи влади заохочуються

організувати підготовку вчителів та виготовити навчальні матеріали цією мовою. Комітет експертів також відсилає до своїх коментарів, що викладені вище (див. пункти 95-97).

118. Комітет експертів дізнався, що до навчальної програми середніх шкіл (з 5 по 12 класи) було включено курс з караїмської культури та історії. Однак, караїмська мова окремо не викладається. Неурядові джерела повідомляють про те, що багато дорослих та дітей хотіли би вивчати караїмську мову.

Кримчакська мова

119. Комітет експертів отримав під час робочого візиту інформацію про те, що було видано словник та виготовлено підручники кримчакською мовою, але дістати їх не завжди можливо. Здається, що було вжито певних заходів, з метою розробити підручники та посібники кримчакською мовою, але Комітет експертів хотів би отримати в наступній доповіді від українських органів влади більш конкретну інформацію з цього питання, з метою краще оцінити ситуацію. Комітет експертів також відсилає до своїх коментарів, що їх було викладено вище (див. пункти 95-97).

Ромська мова

120. У тому, що стосується ромської мови, було реалізовано проект щодо введення ромської мови як навчальної дисципліни до програми середньої школи (з 5 по 12 клас; предмет: “ромська мова та література”). В рамках пілотного проекту, що здійснювався в початковій школі, 25 дітей вивчали ромську мову дві години на тиждень. Але у розпорядженні вчителів було дуже мало (або зовсім не було) підручників. Крім того, заняття проводились у позаурочний час.

121. Комітет експертів схвалює цю ініціативу, але закликає українські органи влади надати більш істотну підтримку задля забезпечення дітям можливості вивчати в школі ромську мову та літературу. Він просить органи влади повідомити про вжиті в цьому напрямку заходи в наступній періодичній доповіді.

“g. передбачення особам, які не володіють регіональною мовою, або мовою меншини і які проживають у місцевості, де вона використовується, можливостей вивчати її за своїм бажанням;”

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини/ ідиш, молдавська, польська, румунська, російська, словацька мови.

122. Комітет експертів відсилає до здійсненої ним оцінки застосування положень частини III Хартії.

123. Українські органи влади не доповіли про виконання цього зобов'язання. Комітету експертів відомо, що недільні школи, якщо вони існують, надають можливість будь-кому, хто цього бажає, вивчати регіональну мову або мову меншини, включаючи осіб, що не належать до національної меншини. Комітет експертів закликає українські органи влади надати інформацію щодо цього питання в своїй наступній періодичній доповіді, особливо стосовно мов, до яких не застосовуються положення частини III Хартії.

“h. сприяння здійсненню наукових досліджень в галузі регіональних мов або мов меншин в університетах або аналогічних установах;”

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини/ ідиш, молдавська, польська, румунська, російська, словацька мови.

124. Комітет експертів відсилає до здійсненої ним оцінки застосування положень частини III Хартії.

Караїмська мова

125. Комітету експертів стало відомо про організацію післядипломної підготовки при Сімферопольському університеті. Проте, носії цієї мови наголосили на необхідності відкрити кафедру караїмської мови та літератури при цьому університеті, що до цього часу було неможливо.

126. Комітет експертів просить відповідні органи влади прокоментувати це питання в наступній періодичній доповіді.

“і. розвиток відповідних форм транснаціональних обмінів з питань, що охоплюються цією Хартією та стосуються регіональних мов або мов меншин, які використовуються в такій самій або схожій формі у двох або більше державах;”

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини/ ідиш, молдавська, польська, румунська, російська, словацька мови.

127. Комітет експертів відсилає до своєї оцінки застосування положень частини III Хартії.

Мови, до яких застосовуються положення частини II Хартії

128. Комітет експертів звертається з проханням до українських органів влади надати в їх наступній періодичній доповіді більш конкретну інформацію щодо заходів, спрямованих на сприяння і/або заохочення використання кожної з мов, які охоплюються частиною II Хартії, у транснаціональних обмінах.

“Пункт 2

Сторони зобов'язуються усунути, якщо вони цього ще не зробили, будь-які необґрунтовані розрізнення, виключення, обмеження або переваги, які стосуються використання регіональної мови або мов меншини та які мають на меті перешкодити або створити загрозу її збереженню або розвитку. Вжиття спеціальних заходів у галузі регіональних мов або мов меншин, які спрямовані на досягнення рівності між особами, що вживають ці мови, і рештою населення або які належним чином враховують їхній конкретний стан, не розглядаються як акт дискримінації проти тих осіб, що вживають більш поширені мови.”

129. За словами українських органів влади, право на рівний правовий захист та заборона дискримінації на підставі етнічного походження закріплюються як Конституцією України, так і Законом України “Про національні меншини в Україні”. Україна гарантує всім громадянам незалежно від їх національного походження рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості й самовиявлення. Усі громадяни України користуються захистом держави на рівних підставах. При забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить з того, що вони є невід'ємною частиною загальнонаціональних прав людини. Стаття 10 розділу I Конституції забезпечує, зокрема, вільний розвиток, використання та захист російської, інших мов національних меншин України (див. періодичну доповідь, стор. 4 та 15).

“Пункт 3

Сторони зобов'язуються відповідними заходами поглиблювати взаєморозуміння між всіма мовними групами населення країни, і зокрема сприяти вихованню поваги, розуміння і терпимості щодо регіональних мов або мов меншин як одній з цілей освіти і професійної підготовки, яка надається в їхніх країнах, а також заохочувати засоби масової інформації до досягнення такої цілі.”

Загальні зауваження

130. Це зобов'язання вимагає від держав вживати конкретних позитивних заходів, з метою сприяти вихованню поваги, розуміння та терпимості щодо всіх мов, які використовуються на території держави. Такі позитивні заходи могли би полягати, наприклад, в інформуванні всього населення про існування та важливе значення регіональних мов або мов меншин, а також у включенні історії та культури носіїв цих мов до національних освітніх програм.

131. Освіта та ЗМІ є, отже, найкращими засобами підвищення обізнаності більшої частини населення щодо присутності регіональних мов або мов меншин та поглиблення взаєморозуміння між всіма мовними групами (див., наприклад, другу оціночну доповідь Комітету експертів щодо застосування Хартії Хорватією, ECRML (2005)3, пункт 39, та першу оціночну доповідь по Іспанії, ECRML (2005)4, пункт 182). У зв'язку з цим, Комітет експертів підкреслює, що метою цього зобов'язання є не тільки підвищення обізнаності щодо існування регіональних мов або мов меншин, але також, і можливо передусім, виховання розуміння та терпимості щодо регіональних мов або мов меншин та їх носіїв.

132. Представники носіїв окремих регіональних мов або мов меншин підкреслили, що в Україні переважає здебільшого атмосфера терпимості, а також наголосили на позитивному ставленні до них українських органів влади. Проте, Комітету експертів відомо про існування в Україні напруженості, виникаючої внаслідок сперечань, пов'язаних з мовними питаннями, зокрема це стосується взаємовідносин між українською та російською мовами.

133. Нещодавнє прийняття Концепції державної мовної політики призвело, як було повідомлено Комітету експертів, до посилення напруженості, що негативно вплинуло на атмосферу терпимості та міжкультурного діалогу. Представники носіїв мов меншин підкреслили, що в цьому контексті органи влади іноді зображали пропозиції підвищити статус російської мови до статусу регіональної мови та рухатися до багатомовної системи на національному та регіональному рівнях як загрозу цілісності України²⁴.

134. Комітет експертів закликає українські органи влади дотримуватися зрівноваженого підходу при розгляді мовних питань, особливо при реалізації Концепції державної мовної політики, але також при розробці нового Закону про мови та нового Закону про ратифікацію Хартії. Комітет експертів також заохочує українські органи влади проводити активнішу діяльність, спрямовану на підвищення обізнаності населення щодо важливості терпимого та поважного ставлення до мовного різноманіття, через освіту та засоби масової інформації.

Освіта

135. У тому, що стосується освіти, Комітет експертів був поінформований під час робочого візиту, що навчальні матеріали не завжди відображають регіональну специфіку України, включаючи присутність різних національних меншин у відповідних регіонах. У той же час Комітету експертів стало відомо про позитивні ініціативи, реалізовані, зокрема, в Криму, де було видано два підручники, в яких відображається поліетнічне та багатомовне середовище в Україні. Комітет експертів схвалює такого роду ініціативи, але відзначає, що слід було би вжити рішучих заходів з метою включити культурні аспекти, пов'язані з регіональними мовами або мовами меншин, що використовуються в Україні, як невід'ємну частину культурної спадщини України, до загальноосвітніх програм, за якими навчаються українські учні.

Засоби масової інформації

136. Комітет експертів відзначає, що висвітлення мовної тематики засобами масової інформації часто зводиться до розгляду питань, які стосуються російської мови. Це сприяє

²⁴ Див. також пункт 100 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ, ACFC/OP/II(2008)004.

посиленню напруженості навколо мовної політики. Комітет експертів також звернув увагу на декілька позитивних фактів. Органи влади доповідають про двадцятихвилинну програму українською мовою “Аз єсмь”, яка виходить двічі на тиждень починаючи з 2004 року в м. Маріуполі. Ця програма надає інформацію стосовно культури та традицій різних національних меншин, які проживають у Маріуполі. В 2005 році програма одержала Гран-прі на Всеукраїнському конкурсі журналістів “ЗМІ - за міжетнічну толерантність і консолідацію суспільства”.

137. Проте, як уже підкреслювалось іншими органами Ради Європи, такими, як Консультативний комітет з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин та Європейська комісія проти расизму та нетерпимості²⁵, інформація стосовно носіїв регіональних мов або мов меншин у деяких засобах масової інформації продовжує подаватися у вигляді, який, здається, укріплює стереотипи, що склалися у відношенні до представників деяких груп меншин, включаючи ромів та євреїв.

138. Беручи до уваги важливу роль, що відіграють ЗМІ, Комітет експертів звертається до українських органів влади з проханням надати інформацію про заходи, що спрямовані на заохочення ЗМІ відмовитися від ганебного ставлення до носіїв регіональних мов або мов меншин.

Комітет експертів заохочує українські органи влади вживати заходів з метою підвищення поваги, розуміння та терпимості на всій території України до регіональних мов або мов меншин.

“Пункт 4

Визнаючи свою політику щодо регіональних мов або мов меншин, Сторони враховують потреби та побажання тих груп населення, які користуються цими мовами. Сторони заохочуються до створення у разі необхідності органів, які консультували б власті з усіх питань, що стосуються регіональних мов або мов меншин”

139. Під час робочого візиту Комітету експертів було повідомлено, що носії ромської мови висловили побажання, щоб їхня мова охоплювалася Хартією. Українські органи влади визнали, що інші мови можуть бути включені до Закону про ратифікацію Хартії та проінформували Комітет експертів по свій намір надати захисту за частиною III Хартії більшій кількості мов. Комітет експертів вітає це бажання та заохочує українські органи влади до проведення консультацій з носіями регіональних мов або мов меншин України при розробці нового Закону про ратифікацію Хартії.

140. Міністерство юстиції організувало 30 травня 2007 року круглий стіл з метою провести громадські обговорення першої періодичної доповіді та взяти до уваги точки зору носіїв мов національних меншин (див. стор. 2). Комітет експертів також відзначає, що текст першої періодичної доповіді містить в собі посилання на доповідь, підготовлену неурядовими організаціями, що представляють інтереси носіїв мов меншин. Комітет експертів схвалює цю ініціативу українських органів влади.

141. Однак, під час робочого візиту, представники носіїв мов та неурядові організації проінформували Комітет експертів про те, що при складанні першої періодичної доповіді про застосування Хартії з ними консультувалися незначною мірою. Кримські татари доповіли, що з

²⁵ Див., зокрема, пункти 114-118 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ, АСФС/ОР/П(2008)004 та пункти 104-105 третьої доповіді Європейської комісії проти расизму та нетерпимості по Україні.

ними зовсім не радилися. Комітет експертів нагадує про важливість проведення консультацій з представниками носіїв мов під час підготовки періодичної доповіді.

142. В Україні організації, що отримали статус всеукраїнських громадських організацій, можуть приєднатися до Ради представників всеукраїнських громадських організацій національних меншин України. Починаючи з лютого 2008 року, цей консультативний орган при Державному комітеті у справах національностей та релігій, - якщо резюмувати його роботу, - бере участь у розробці пропозицій та у реалізації державної політики з питань національних меншин.

143. Під час робочого візиту носії деяких мов меншин підкреслили, що з ними не проводилося консультацій під час роботи над проектом Концепції державної етнонаціональної політики та над проектом Концепції реалізації державної мовної політики. Вони проінформували Комітет експертів, що з ними також не радилися під час роботи над законодавчими текстами, регулюючими використання регіональних мов або мов меншин, такими як закони про ЗМІ, освіту та кінематографію.

144. Крім того, Комітет експертів було проінформовано про те, що Державний комітет не завжди дотримується рішень та рекомендацій, що приймаються Радою. Комітет експертів вважає, що взаємодія між цими двома органами могла би бути кращою та заохочує Державний комітет більш послідовно враховувати точки зору Ради до того, як передавати свої власні зауваження та надавати поради уряду²⁶.

145. Комітет експертів заохочує українські органи влади надати Раді представників всеукраїнських громадських організацій національних меншин можливість відігравати більш активну роль у законотворчій діяльності та будіванні політики, що здійснюються органами влади та стосуються мов меншин.

“Пункт 5

Сторони зобов'язуються застосовувати, mutatis mutandis, принципи, наведені у пунктах 1-4 вище, до нетериторіальних мов. Однак, що стосується цих мов, то характер і масштаби заходів, яких необхідно вживати на виконання цієї Хартії, визначаються гнучко, з урахуванням потреб і побажань та з поважанням традицій та характерних рис тих груп, які користуються відповідними мовами.”

146. Українські органи влади заявили в своїй ратифікаційній грамоті, що пункт 5 статті 7 не буде застосовуватися, тому що відповідне законодавство України не містить визначення поняття “нетериторіальні мови”.

---

²⁶ Див. також пункт 208 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ, ACFC/OP/(2008)004.

2.2 Оцінка виконання зобов'язань за частиною III Хартії.

147. Комітет експертів більш детально розглянув, як забезпечується захист мов, що були визначені як мови, до яких застосовуватимуться положення частини III Хартії. Це (за (латинським) алфавітом): білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини, молдавська, польська, румунська, російська та словацька мови.

148. Комітет експертів висловлює українським органам влади похвалу за те, що вони залучили до складання доповіді відповідні органи влади, у тому числі на регіональному рівні. Однак, він шкодує, що цій першій періодичній доповіді бракує певною мірою ясності та послідовності. Він просить органи влади надіслати в рамках наступного циклу моніторингу більш вичерпну та послідовну доповідь.

149. Пункти та підпункти, що виділені жирним курсивним шрифтом, належать до чинних зобов'язань, взятих Україною. Так як багато положень стосуються всіх регіональних мов або мов меншин, Комітет експертів вирішив присвятити кожній статті Хартії розділ загального характеру, де порушувалися би питання, що стосуються всіх мов, а після цього він розглядатиме більш конкретно становище кожної мови, до якої застосовуються положення частини III Хартії.

Стаття 8 – Освіта

Загальні зауваження

150. За інформацією українських органів влади, стаття 53 розділу II Конституції України гарантує громадянам, які належать до національних меншин, право на навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства (див. стор. 16).

151. Рівень захисту, що гарантується Конституцією є досить високим, як і той, що забезпечується Законом “Про мови” 1989 року. Відповідно до статті 27 Закону Української РСР “Про мови в Українській РСР,” “у місцях компактного проживання громадян інших національностей можуть створюватися загальноосвітні школи, навчальна і виховна робота в яких ведеться їхньою національною або іншою мовою”. Згідно з статтею 3 розділу III цього закону, “у разі, коли громадяни іншої національності, що становлять більшість населення зазначених адміністративно-територіальних одиниць, населених пунктів, не володіють в належному обсязі національною мовою або коли в межах цих адміністративно-територіальних одиниць, населених пунктів компактно проживає кілька національностей, жодна з яких не становить більшості населення даної місцевості, в роботі названих органів і організацій може використовуватись українська мова або мова, прийнята для всього населення; можуть створюватись загальноосвітні школи, в яких навчальна та виховна робота ведеться мовою, спільно визначеною батьками школярів” (див. стор. 17 першої періодичної доповіді).

152. Проте, Комітет експертів відзначає, що обов'язок українських органів влади забезпечувати створення класів або шкіл з навчанням мовою меншини, у разі виконання певних об'єктивних умов, у даний час чітко не визначено і здається, що немає жодного ефективного правового засобу проти свавільної відмови місцевих органів влади. У місцях компактного проживання слід забезпечити можливість отримувати освіту регіональними мовами або мовами меншин. Проте, Комітету експертів неясно, чи забезпечується надання такої освіти навіть у разі виконання необхідних умов, зокрема коли цього бажає достатня кількість батьків. Комітет експертів дізнався завдяки отриманій під час робочого візиту інформації, що в деяких випадках, незважаючи на достатню кількість учнів та виконання всіх умов, батьки зіткнулися на практиці з небажанням місцевих органів влади сприяти забезпеченню освіти мовою меншини. Повідомлялося, наприклад, про те, що в деяких областях місцеві органи влади відмовляють у

впровадженні двомовного навчання. В інших випадках, у деяких школах, де навчання ведеться мовою меншини, було відкрито українські класи.

153. Комітет експертів поділяє занепокоєння, що висловив Консультативний комітет з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин в своїй першій та другій оціночних доповідях, зокрема щодо правової невизначеності та труднощів із забезпеченням на практиці прав, визнаних у параграфі 5 статті 53 Конституції та у статтях 25-29 Закону про мови. Як визначається в положеннях Хартії, що стосуються освіти, головним критерієм запровадження освіти мовою меншини, має бути “достатня кількість осіб, які цього бажають”, аніж етнічний склад відповідного регіону²⁷.

154. Незважаючи на високий рівень захисту, що гарантується внутрішнім законодавством, рівень зобов'язань щодо освіти, обраних українськими органами влади і визначених в їх ратифікаційній грамоті (а саме за пунктом 1 “a (iii)”, “b (iv)”, “d (iv)”, “e (iii)”, “f (iii) статті 8), є низьким. Комітет експертів вважає, що рівень захисту, що зараз забезпечується Україною, є вищим за той, що відображається в ратифікаційній грамоті. Комітет експертів підкреслює, що, відповідно до пункту 2 статті 4 Хартії, ратифікація Хартії не повинна призводити до зниження вже досягнутого державою високого рівня захисту. Комітет експертів заохочує органи влади враховувати ці зауваження під час перегляду Закону про ратифікацію Хартії.

155. Крім того, в своїй ратифікаційній грамоті Україна надає однаковий рівень захисту всім мовам, що охоплюються частиною III Хартії. Отже, 13 мов, які підпадають під положення частини III, значно відрізняються одна від одної, як у тому, що стосується числа носіїв, так і рівня захисту, якого вже було досягнуто. З цієї причини Комітет експертів дійшов висновку, що у відношенні до декількох мов, а саме угорської, румунської та російської, майже всі зобов'язання стосовно освіти, є виконаними або частково виконаними. Проте, ці результати пов'язані певною мірою з тим фактом, що обрані зобов'язання не відображають належним чином становище цих мов, у відношенні до яких слід було би обрати більш високі зобов'язання.

156. Комітет експертів був проінформований, що починаючи з 2003 року Міністерство освіти заохочує учбові заклади з навчанням мовами меншин до викладання більшої кількості предметів українською мовою. На фоні цього Міністерство освіти затвердило Наказ від 25 квітня 2008 року (№461) “Про програму поліпшення вивчення української мови в учбових закладах з навчанням мовами національних меншин на 2008-2011 роки”. Комітет експертів розуміє це як те, що починаючи з 2008 року ті навчальні заклади, що були навчальними закладами з однією мовою навчання, будуть перетворені в навчальні заклади з двома мовами навчання. Представники угорської, румунської та російської мов поскаржилися Комітету експертів на те, що їх не було ні залучено до підготовки цього наказу, ні проінформовано про його зміст.

157. Комітет експертів погоджується з тим, що цей захід може сприяти поступовому підвищенню у дітей рівня знань з державної мови. Але він вважає, що треба надати чітких правових гарантій для забезпечення права осіб, що належать до національних меншин, отримувати, у разі виконання певних умов, освіту рідною мовою.

Комітет експертів заохочує українські органи влади залучати носіїв регіональних мов або мов меншин до підготовки реформ у галузі освіти, що стосуються питань навчання регіональними мовами або мовами меншин.

²⁷ Див. пункти 187 та 191 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ, ACFC/OP//((2008)004.

158. Нарешті, представники носіїв всіх мов меншин привернули увагу Комітету експертів до проблеми невистачання кваліфікованих викладачів та браку відповідних навчальних матеріалів. Здається, що нестача кваліфікованих викладачів використовується іноді органами влади як аргумент для відмови у відкритті або залишенні учбових закладів з навчанням мовами меншин. Крім того, Комітет експертів дізнався, що багато вимог ставиться перед тими, хто бажає ввозити літературу для шкільних бібліотек із-за кордону. З цієї причини Комітет експертів звертається до українських органів влади з проханням вжити заходів з метою послабити існуючі надмірні адміністративні вимоги щодо ввезення друкованих матеріалів із-за кордону²⁸.

159. Міністерство освіти підтвердило, що в навчальних закладах дозволяється використовувати лише підручники, що були видані або затверджені Міністерством освіти України. Проте, носії різних мов меншин нарікають на те, що ці підручники є застарілими, погано перекладеними з української мови та їх не вистачає.

160. Комітет експертів заохочує українські органи влади розробити політику в галузі освіти, яка вирішувала би питання, пов'язані з навчанням регіональними мовами або мовами меншин, і, зокрема, питання підготовки кваліфікованих викладачів та постачання відповідних навчальних матеріалів.

Комітет експертів заохочує українські органи влади розробити послідовну стратегію в області підготовки викладачів та забезпечення наявності відповідних навчальних матеріалів задля надання освіти регіональними мовами або мовами меншин.

“Пункт 1

Стосовно освіти Сторони зобов'язуються в межах території на якій такі мови використовуються, відповідно до стану кожної з таких мов і без шкоди для викладання офіційної мови (мов) держави:

Загальні зауваження

161. Українські органи влади в багатьох випадках заявили, що положення, які вони обрали, не застосовуються у відношенні до деяких мов. Комітет експертів нагадує, що ратифікуючи Хартію та обираючи певні зобов'язання, органи влади зобов'язуються забезпечувати на практиці і на всіх рівнях освіти, шляхом вживання активних заходів, можливість навчання регіональними мовами або мовами меншин та їх викладання за умови, що для цього існує достатня кількість бажаючих.

162. Отже, Комітет експертів заохочує українські органи влади включити до наступної періодичної доповіді інформацію про конкретну ситуацію в галузі освіти стосовно всіх мов, що охоплюються частиною III Хартії.

Дошкільна освіта

- a. i. *передбачити можливість надання дошкільної освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або*
- ii. *передбачити можливість надання суттєвої частини дошкільної освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або*

²⁸ Див. пункти 169 та 172 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ, ACFC/OP//((2008)004.

- iii. застосувати один із заходів, передбачених у підпунктах і та її вище, принаймні до дітей з тих сімей, які цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою; або*

163. Два закони застосовуються у відношенні до дітей в контексті питань, пов'язаних з регіональними мовами або мовами меншин. Згідно зі статтею 10 Закону України "Про дошкільну освіту," "мова (мови) у дошкільній освіті визначається відповідно до Конституції України і Закону про мови (див. стор. 16 першої періодичної доповіді). Відповідно до статті 26 Закону про мови, у місцях компактного проживання громадян інших національностей можуть створюватись дитячі дошкільні установи, де виховання дітей ведеться їхньою національною або іншою мовою". В цьому законі також заявляється, що "в дитячих дошкільних установах в разі необхідності можуть створюватись окремі групи, в яких виховна робота ведеться іншою мовою, ніж в установах в цілому".

164. Комітет експертів звертається до українських органів влади з проханням пояснити, чи надається дошкільна освіта регіональними мовами або мовами меншин у разі, коли є достатня кількість бажаючих, та чи можуть батьки скористатися будь-якими засобами, якщо місцеві органи влади відмовляють у створенні групи з вихованням мовою меншини.

Білоруська мова

165. За інформацією українських органів влади, це зобов'язання не застосовується у відношенні до білоруської мови, оскільки її носії не висловили бажання щодо отримання освіти цією мовою (див. стор. 18 першої періодичної доповіді).

166. Комітет експертів дізнався, що у нинішній час в дитячих садках та інших дошкільних установах виховання білоруською мовою не ведеться, але що навчання білоруською мовою або її викладання як окремого предмету забезпечуються певною мірою завдяки розрізним приватним ініціативам. Носії цієї мови повідомили Комітету експертів, що в Дніпропетровській та Рівненській областях могли би бути відкриті навчальні заклади, якщо би носії висловили їхнє бажання.

167. Комітет експертів заохочує органи влади провести більш ґрунтовні консультації з носіями цієї мови з метою скласти чітке уявлення про потреби цієї меншини.

Болгарська мова

168. Відповідно до інформації, наданої українськими органами влади, це положення не застосовується у відношенні до болгарської мови (див. стор. 18 першої періодичної доповіді).

169. Проте, під час робочого візиту Комітету експертів стало відомо про існування болгарських дитячих садків у селищах із значною зосередженістю болгарського населення, зокрема в Одеській області.

Кримськотатарська мова

170. Відповідно до інформації, наданої українськими органами влади, це положення не застосовується у відношенні до кримськотатарської мови (див. стор. 23 першої періодичної доповіді). Комітет експертів відсилає до своїх коментарів, викладених вище, та просить українські органи влади повернутися до цього зобов'язання в їх наступній доповіді.

171. Більш того, зважаючи на уразливий стан цієї мови, українські органи влади заохочуються розробити активні заходи з метою сприяти наданню дошкільної освіти кримськотатарською мовою.

Гагаузька мова

172. Відповідно до інформації, наданої українськими органами влади, це положення не застосовується у відношенні до гагаузької мови (див. стор. 20 першої періодичної доповіді).

173. Під час робочого візиту представники носіїв цієї мови торкнулися проблем, пов'язаних з викладанням гагаузької мови як дисципліни в Одеській області. Комітет експертів дізнався, що ці проблеми було вирішено. Однак, гагаузька мова не викладається на рівні дошкільних установ.

174. Комітету експертів було також повідомлено, що не надається ніякої підтримки з боку органів влади і що можливість навчатися гагаузькою мовою (що теоретично можливо, так як для цього є достатня кількість учнів) на практиці є дуже обмеженою.

Німецька мова

175. За інформацією органів влади, німецька мова вивчається як іноземна в загальноосвітніх навчальних закладах, у тому числі дітьми з німецької меншини. Але це не стосується дошкільних установ. Отже, Комітет експертів звертається до органів влади з проханням надати відповідну інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Грецька мова

176. Відповідно до інформації, отриманої від українських органів влади, це положення не застосовується у відношенні до грецької мови, але подальших пояснень не надається (див. стор. 21 першої періодичної доповіді). Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище, та просить українські органи влади повернутися до цього зобов'язання в їх наступній доповіді.

Угорська мова

177. За інформацією українських органів влади, освіта угорською мовою надається в 68 дошкільних установах Закарпатської області (2 856 дітей).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

178. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації щодо мови ідиш. Комітет експертів звертається до органів влади з проханням надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Молдавська мова

179. За інформацією українських органів влади, освіта молдавською мовою надається в 19 дошкільних установах Одеської області (див. стор. 24).

180. Комітет експертів просить українські органи влади вказати, чи існує попит на дошкільну освіту молдавською мовою в інших, ніж Одеська, областях, наприклад, в Чернівецькій області, де проживає велика кількість носіїв молдавської мови.

Польська мова

181. Освіта польською мовою надається в одній дошкільній установі в Львівській області та декількох приватних дошкільних установах (див. стор. 26 першої періодичної доповіді).

182. Комітет експертів просить українські органи влади уточнити, чи є сім'ї, які бажають, щоб їхні діти отримували дошкільну освіту польською мовою, в інших областях, наприклад в Житомирській області, де компактно проживають носії польської мови.

Румунська мова

183. За інформацією українських органів влади, освіта румунською мовою надається в Чернівецькій області (42 дошкільні установи, в яких виховується 1800 дітей) та в Закарпатській області (2 дошкільні установи, в яких виховується 65 дітей) (див. стор. 28 першої періодичної доповіді).

Російська мова

184. За інформацією українських органів влади, освіта російською мовою надається у всіх областях України. Відповідно до наданих цифр, у 971 дошкільній установі виховується 157,033 тис. дітей (див. стор. 28 першої періодичної доповіді).

185. Під час робочого візиту носії російської мови поскаржилися Комітету експертів на те, що кількість дошкільних установ з російською мовою виховання постійно зменшується.

186. Комітет експертів вважає, що зобов'язання, обране українськими органами влади у відношенні до російської мови, не відповідає існуючим можливостям отримувати дошкільну освіту цією мовою. Комітет експертів звертається до українських органів влади з проханням надати інформацію щодо попиту на отримання дошкільної освіти російською мовою та щодо того, як вони задовольняють цей попит.

Словацька мова

187. Відповідно до інформації, наданої українськими органами влади, це положення не застосовується у відношенні до словацької мови (див. стор. 29 першої періодичної доповіді). Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище, та просить українські органи влади повернутися до цього зобов'язання в їх наступній доповіді.

Висновок

188. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є невиконаним щодо білоруської, болгарської, кримськотатарської, гагаузької, німецької, грецької мов, мови єврейської національної меншини/ ідиш та словацької мови. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є виконаним щодо угорської, румунської та російської мов. Однак, у тому, що стосується цих мов, обране зобов'язання не відповідає існуючим можливостям отримувати дошкільну освіту цими мовами. У відношенні до молдавської та польської мов, Комітет експертів вважає, що зобов'язання є виконаним частково та запрошує органи влади надати більше інформації в їх наступній доповіді.

Початкова освіта

- b.
  - i. *передбачити можливість надання початкової освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або*
  - ii. *передбачити можливість надання суттєвої частини початкової освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або*
  - iii. *передбачити в рамках системи початкової освіти викладання відповідних регіональних мов або мов меншин як складову частину учбової програми; або*

- iv. *застосувати один із заходів, передбачених у підпунктах i-iii вище, принаймні до учнів з тих сімей, які цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою;*

Загальні зауваження

189. В Україні освіта не поділяється на початкову та середню. Розділення на обов'язкову та необов'язкову освіту здійснюється після 9 класу. Перші 9 років навчання є обов'язковими: з 1 по 4 класи надається початкова освіта, з 5 по 9 – середня. Навчання з 10 по 12 клас є факультативним.

190. Стаття 5 Закону України “Про загальну середню освіту” ставить за мету “виховання шанобливого ставлення до державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй”. Відповідно до статті 7 цього закону, “мова (мови) навчання і виховання у загальноосвітніх навчальних закладах визначається відповідно до Конституції України і Закону України “Про мови в УРСР”. Комітет експертів відзначає, що згідно з чинним законодавством вивчення в усіх загальноосвітніх закладах української та російської мов є обов'язковим (див. стор. 17 першої періодичної доповіді).

191. Комітет експертів відсилає до своїх коментарів вище щодо нестачі навчальних матеріалів та кваліфікованих викладачів (див. пункти 158-160).

Білоруська мова

192. За інформацією українських органів влади, це положення не застосовується у відношенні до білоруської мови, оскільки носії цієї мови не висловили бажання отримувати освіту цією мовою (див. стор. 18 першої періодичної доповіді).

Комітет експертів підкреслює, що оскільки Україна, ратифікуючи Хартію, взяла на себе це зобов'язання у відношенні до білоруської мови, це положення, звичайно, застосовується щодо цієї мови.

193. Увагу Комітету експертів було привернуто до того, що в селищі під Києвом існують класи (з 1 по 5), в яких білоруська мова вивчається як предмет. Крім того, дві недільні школи працюють у Львові та Одесі та 4 школи в Криму, навіть якщо ці 4 школи не є офіційно зареєстрованими. Комітет експертів було проінформовано, що зараз обговорюється можливість відкриття недільних шкіл в Рівненській та Чернігівській областях.

Болгарська мова

194. Забезпечується як навчання болгарською мовою, так і її викладання як предмету. За інформацією органів влади, всього 3809 учнів вивчають болгарську мову як дисципліну в Запорізькій області, в Одеській області (37 навчальних закладів) та в Автономній Республіці Крим (див. стор. 18 першої періодичної доповіді).

195. Під час робочого візиту Міністерство освіти проінформувало Комітет експертів про видання нових букварів болгарською мовою.

Кримськотатарська мова

196. В Автономній Республіці Крим 2015 учнів навчаються кримськотатарською мовою і 6859 учнів вивчають кримськотатарську мову як предмет. У Херсонській області в рамках початкової освіти здійснюється викладання кримськотатарської мови як складової частини навчальної програми (97 учнів – див. стор. 23 першої періодичної доповіді).

197. Комітет експертів був поінформований, що в Криму в 15 школах навчання здійснюється кримськотатарською мовою, в 7 – українською мовою і у близько 600 школах – російською мовою. Представники носіїв наголосили, що цього недостатньо, щоб задовольнити їх потреби.

198. Під час робочого візиту українські органи влади проінформували Комітет експертів, що починаючи з 2002 року було розроблено нові підручники та посібники, зокрема буквар, кримськотатарською мовою. Проте, представники кримськотатарської меншини висловили своє глибоке занепокоєння нестачею якісних навчальних матеріалів. Вони вважають, що ці матеріали є застарілими, погано перекладеними з української мови та що їх не вистачає.

199. Визнаючи зусилля, яких було докладено українськими органами влади задля відкриття учбових закладів з навчанням кримськотатарською мовою, Комітет експертів закликає їх примножити ці зусилля з метою розширити можливості отримувати початкову освіту цією мовою в даному регіоні та забезпечити наявність додаткових навчальних матеріалів.

Гагаузька мова

200. Відповідно до інформації, наданої органами влади, всього 545 учнів з 1 по 4 класи вивчають гагаузьку мову як предмет (див. стор. 20 першої періодичної доповіді).

201. Беручи до уваги той факт, що гагаузька меншина нараховує від 32 тис. до 40 тис. чоловік, у Комітеті експертів виникає питання, чи відповідають забезпечені можливості отримувати освіту цією мовою потребам учнів. Комітет експертів дізнався з інформації, отриманої під час робочого візиту, що в Одесі та Києві існує попит на отримання освіти гагаузькою мовою.

Німецька мова

202. Відповідно до інформації, наданої українськими органами влади, це положення не застосовується у відношенні до німецької мови, оскільки ця мова вивчається лише як іноземна в загальноосвітніх закладах, включаючи дітей з німецької меншини (див. стор. 25).

203. Комітет експертів підкреслює, що оскільки Україна, ратифікуючи Хартію, взяла на себе це зобов'язання щодо німецької мови, це положення, звичайно, застосовується у відношенні до цієї мови.

Грецька мова

204. За інформацією українських органів влади, грецька мова викладається як предмет в Херсонській області та Автономній Республіці Крим. У м. Маріуполі Донецької області, функціонують спеціалізовані школи з поглибленим вивченням новогрецької мови, історії, культури Греції та греків України (див. стор. 26 першої періодичної доповіді).

Угорська мова

205. Освіта угорською мовою надається в 71 загальноосвітньому навчальному закладі. В 27 двомовних загальноосвітніх закладах Закарпатської області угорською мовою навчаються 6528 учнів. Крім того, 329 учнів вивчають угорську мову як предмет (див. стор.30).

206. Під час робочого візиту Міністерство освіти повідомило Комітету експертів про видання нових букварів угорською мовою.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

207. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації щодо мови ідиш (див. стор. 22). Комітет експертів просить українські органи влади надати таку інформацію в наступній періодичній доповіді.

Молдавська мова

208. Молдавською мовою навчаються 1600 учнів. Крім того, як предмет її вивчають 616 учнів. Викладання молдавської мови як складової частини навчальної програми здійснюється у 6 навчальних закладах (див. стор. 24).

209. Під час робочого візиту носії молдавської мови зазначили, що якість навчальних матеріалів є незадовільною.

Польська мова

210. За інформацією українських органів влади, освіта польською мовою або її вивчення забезпечується в декількох областях, крім іншого, в п'яти загальноосвітніх навчальних закладах Львівської та Хмельницької областей. В Івано-Франківській області працює школа з двома мовами навчання (518 учнів). Польська мова є також складовою частиною навчальної програми і вивчається як предмет або факультативно в Житомирській, Вінницькій та Херсонській областях (див. стор. 26).

211. Під час робочого візиту Комітет експертів був поінформований про те, що Міністерство освіти розробило новий буквар польською мовою.

Румунська мова

212. Румунська мова є мовою навчання для 8671 учня в Чернівецькій та Закарпатській областях, де функціонує 12 румунських та 2 українсько- румунсько -російські навчальні заклади. Крім того, 177 учнів в Чернівецькій області вивчають румунську мову як предмет (див. стор. 29).

213. Під час робочого візиту українські органи влади проінформували Комітет експертів про видання нового букваря румунською мовою. Проте, носії румунської мови привернули увагу Комітету експертів до низької якості навчальних матеріалів, які є застарілими, погано перекладеними та яких не вистачає.

Російська мова

214. Викладання російської мови у початковій школі є обов'язковим. Комітет експертів, проте, відзначає, що обсяги навчання українською мовою постійно зростали (і це стосується всіх рівней освіти), у той час, як обсяги навчання, зокрема, російською мовою, зменшувалися.

215. За інформацією українських органів влади, надання освіти російською мовою забезпечується в усіх областях України: в 1305 загальноосвітніх школах навчання ведеться російською мовою. Крім того, у 1860 двомовних школах російською мовою навчаються 269,647 тис. учнів. До того ж, російську мову як предмет вивчають 391 тис. учнів (див. стор. 28 першої періодичної доповіді).

216. Під час робочого візиту представники носіїв російської мови висловили Комітету експертів своє невдоволення тенденцією закриття російських шкіл, особливо в областях, де російськомовні становлять значну частину населення або, навіть, в деяких місцях, більшість населення. Комітет експертів вважає, що це є результатом ініціатив, реалізованих органами

влади на виправлення підходу, що застосовувався в минулому та сприймався як зневаження необхідністю забезпечувати освіту українською мовою.

217. Комітет експертів вважає, що взяте зобов'язання не відповідає реальним можливостям отримувати початкову освіту російською мовою.

Словацька мова

218. За інформацією українських органів влади, 53 учня в Закарпатській області отримують освіту словацькою мовою. Ця мова не вивчається як предмет у початковій школі (див. стор. 29).

Висновок

219. Комітет експертів вважає, що зобов'язання, здається, є невиконаним щодо білоруської мови та мови єврейської національної меншини / ідиш, та просить українські органи влади пояснити, яких заходів було вжито задля забезпечення можливості отримання освіти цими мовами. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є частково виконаним щодо кримськотатарської, гагаузької, німецької та словацької мов. Він заохочує українські органи влади пояснити, чи відповідають запропоновані можливості отримання освіти цими мовами запитам їх носіїв. Нарешті, Комітет експертів вважає, що зобов'язання є виконаним щодо болгарської, грецької, угорської, молдавської, польської, румунської та російської мов.

Середня освіта

- c. i. *передбачити можливість надання середньої освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або*
- ii. *передбачити можливість надання суттєвої частини середньої освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або*
- iii. *передбачити в рамках системи середньої освіти викладання відповідних регіональних мов або мов меншин як складову частину учбової програми; або*
- iv. *застосувати один із заходів, передбачених у підпунктах i-iii вище, принаймні до тих учнів, які самі, або у відповідних випадках сім'ї яких, цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою;*

Загальні зауваження

220. Комітет експертів посилається на статтю 5 Закону України “Про загальну середню освіту”, яку було наведено вище (див. пункт 190).

221. Комітет експертів заохочує органи влади вжити достатніх та відповідних заходів задля забезпечення підготовки викладачів та виготовлення навчальних матеріалів мовами меншин для середніх навчальних закладів (див. пункти 158-160).

Білоруська мова

222. За інформацією українських органів влади, це положення не застосовується у відношенні до білоруської мови, оскільки носії цієї мови не висловили бажання отримувати освіту цією мовою (див. стор. 18 першої періодичної доповіді). Як і тому, що стосується інших зобов'язань, Комітет експертів заохочує українські органи влади провести консультації з носіями цієї мови та визначити їх потреби щодо отримання освіти білоруською мовою або відкриття класів з навчанням білоруською мовою на рівні середніх шкіл.

Болгарська мова

223. Болгарська мова є мовою навчання в двомовних та тримовних школах Одеської області (одна школа з навчанням українською та болгарською мовами, та одна – з навчанням українською, російською та болгарською мовами). В них болгарською мовою навчаються 32 учні 5-11 класів. У Запорізькій, Одеській, Кіровоградській, Миколаївській областях та в Автономній Республіці Крим болгарську мову як предмет вивчає 8251 учень (докладнішу інформацію надано в першій періодичній доповіді, див. стор. 19).

224. Під час робочого візиту представники носіїв цієї мови проінформували Комітет експертів про труднощі у відносинах з органами місцевої влади. В одних випадках, місцеві органи влади зменшили кількість уроків болгарською мовою, що йде в розріз із потребами носіїв; це стосується, зокрема, трьох районів Запорізької області. В інших випадках, школам було дозволено викладати болгарську мову лише 1-2 години на тиждень, що також не відповідає потребам носіїв цієї мови. Комітет експертів звертається з проханням до українських органів влади прокоментувати це питання в рамках наступного циклу моніторингу.

225. Нарешті, Комітет експертів відсилає до своїх зауважень щодо браку відповідних навчальних матеріалів болгарською мовою. Комітет експертів був поінформований під час робочого візиту, що навчальні матеріали не є адаптованими до всіх рівней освіти і що немає жодного українського підручника болгарською мовою. Комітет експертів просить українські органи влади надати пояснень щодо цього питання в їх наступній доповіді.

Кримськотатарська мова

226. Цифри, що були запропоновані українськими органами влади та стосуються забезпечення освіти кримськотатарською мовою та її вивчення як предмету, бракують ясності, отже щодо одних і тих же категорій даних було надано різні цифри. У доповіді зазначається, що в Автономній Республіці Крим 3115 учнів отримують освіту кримськотатарською мовою в 15 загальноосвітніх навчальних закладах, в 29 –російсько-кримськотатарських, в 1 – українсько-кримськотатарському та 35 – українсько-російсько-кримськотатарських навчальних закладах. Освіта кримськотатарською мовою також надається в Запорізькій та Херсонській областях. Крім того, 14702 учні вивчають кримськотатарську мову як предмет (див. стор. 29.).

227. У доповіді також повідомляється, що в Автономній Республіці Крим кримськотатарську мову вивчають 18652 учні і що 4002 учні з 25 кримських районів вивчають рідну мову факультативно. Отже, Комітет експертів звертається до українських органів влади з проханням внести ясність щодо існуючої ситуації в їх наступній доповіді.

Гагаузька мова

228. За інформацією українських органів влади, гагаузька мова вивчається як предмет та викладається як складова частина навчальної програми в 3 школах у Болградському, Кілійському та Ренійському районах (723 учні – див. стор. 20 першої періодичної доповіді).

229. Комітет експертів відсилає до своїх зауважень щодо переходу від кирилиці до латинського шрифту та звертається до органів влади з проханням пояснити, як ця нова система написання була введена до підручників та навчальних матеріалів.

Німецька мова

230. Відповідно до інформації, наданої українськими органами влади, це положення не застосовується у відношенні до німецької мови, оскільки вона вивчається у загальноосвітніх навчальних закладах лише як іноземна мова, у тому числі дітьми з німецької національної меншини (див. стор. 25). Комітет експертів підкреслює, що оскільки Україна, ратифікуючи

Хартію, взяла на себе зобов'язання щодо німецької мови, це положення, звичайно, застосовується у відношенні до цієї мови.

Грецька мова

231. Українські органи влади повідомили, що у Херсонській області та в Автономній Республіці Крим грецьку мову як предмет вивчають 55 учнів. У Донецькій, Львівській, Одеській областях та Автономній Республіці Крим грецька мова вивчається також факультативно (1670 учнів – див. стор. 21).

Угорська мова

232. В Закарпатській області 11608 учнів навчаються угорською мовою в 71 загальноосвітньому навчальному закладі та у 27 двомовних загальноосвітніх навчальних закладах. Крім того, 665 учнів вивчають угорську мову як предмет та 521 учень – факультативно (див. стор. 30).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

233. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш (див. стор. 22). Комітет експертів звертається до органів влади з проханням надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Молдавська мова

234. В Одеській області молдавською мовою навчається декілька тисяч учнів (2559 учнів – в 7 загальноосвітніх школах, 2966 учнів – в 6 українсько-молдавських школах та в 2 – російсько-молдавських школах). Всього отримують освіту молдавською мовою 5525 учнів. Молдавська мова також вивчається як обов'язковий предмет (726 учнів) або факультативно (1194 учня).

Польська мова

235. За інформацією українських органів влади польська мова викладається як предмет або факультативно учням 5-11 класів у всіх областях України (3889 учнів вивчають польську мову як предмет в Житомирській, Волинській, Вінницькій, Миколаївській, Кіровоградській, Херсонській областях, тоді як 5328 учнів вивчають її факультативно в Волинській, Вінницькій, Чернігівській областях). Освіта польською мовою надається також в 5 загальноосвітніх навчальних закладах Львівської та Хмельницької областей та в 1 загальноосвітньому навчальному закладі в Івано-Франківській області.

236. Українські органи влади підкреслюють, що польська діаспора м. Прилук забезпечує навчальними матеріалами і що вчителів польської мови було запрошено з Польщі. Крім того, з ініціативи польської культурно-просвітницької спілки “Астер” у м. Ніжині й керівництва місцевого університету було організовано курси польської мови для школярів і студентів (див. стор. 27 першої періодичної доповіді).

237. Під час робочого візиту представники носіїв польської мови привернули увагу Комітету експертів до того факту, що в деяких селищах місцеві органи влади продовжують чинити опір запровадженню двомовної освіти, незважаючи на переважну більшість польськомовного населення в цих селищах. Комітет експертів просить органи влади прокоментувати це питання, а також питання щодо наявності навчальних матеріалів польською мовою в рамках наступного циклу моніторингу.

Румунська мова

238. Румунська мова є мовою навчання в Чернівецькій та Закарпатській областях. Тут функціонує 91 загальноосвітня школа з навчанням румунською мовою. Крім того, працює 11 українсько-румунських та 2 українсько-російсько-румунські школи. Всього навчаються румунською мовою 24226 учнів. Румунська мова викладається як предмет або факультативно в Чернівецькій області (146 та 1534 учня відповідно – див. стор. 29).

239. Під час робочого візиту представники румунської національної меншини вказали на те, що в Закарпатті відкриття українських класів у деяких румуномовних школах було здійснено на шкоду румунської мови.

240. Комітет експертів просить українські органи влади прокоментувати цю ситуацію та повідомити в їх наступній доповіді про заходи, яких було вжито з метою забезпечити, щоб навчання державною мовою не перешкоджало наданню освіти румунською мовою.

Російська мова

241. Українські органи влади повідомили про те, що освіта російською мовою надається в усіх областях України. Російська мова є мовою навчання в 1305 загальноосвітніх школах та в 1860 двомовних школах (688221 учень). У всіх областях України 1050390 учнів вивчають російську мову як предмет і 192768 учнів вивчають її факультативно (див. стор. 28).

242. Під час робочого візиту представники носіїв російської мови висловили Комітету експертів своє невдоволення тенденцією закриття російських шкіл, особливо в областях, де носії російської мови становлять значну частину або, навіть, в деяких місцях, більшість населення.

243. Комітет експертів відзначає, що обсяги навчання, що повинно здійснюватися українською мовою, постійно збільшувалося на всіх освітніх рівнях, у той час, як обсяги навчання, зокрема російською мовою, зменшувалися.

244. Комітет експертів вважає, що взяте зобов'язання не відповідає реальній ситуації щодо можливостей здобувати середню освіту російською мовою.

Словацька мова

245. У тому, що стосується навчання словацькою мовою, то здається, що це можливо, але цифри, надані українськими органами влади, треба пояснити в наступній доповіді. Комітет експертів дізнався, що словацька мова викладається в середніх загальноосвітніх закладах як предмет (179 учнів) або факультативно (157 учнів) (див. стор. 29).

246. За інформацією Закарпатської обласної державної адміністрації, планується, що середня освіта словацькою мовою почне надаватися в Закарпатській області в найближчому майбутньому. Комітет експертів просить українські органи влади надати інформацію щодо реалізації цієї ініціативи в наступній доповіді.

Висновок

247. Комітет експертів вважає, що зобов'язання здається невиконаним у відношенні до білоруської мови та мови єврейської національної меншини/ ідиш, та просить українські органи влади надати пояснень щодо заходів, вжитих з метою забезпечити надання освіти цими мовами. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є частково виконаним у відношенні до гагаузької, німецької та словацької мов та заохочує українські органи влади надати в наступній періодичній доповіді інформацію щодо того, чи відповідають забезпечені можливості отримувати середню освіту цими мовами потребам їх носіїв. Нарешті, Комітет експертів

вважає, що зобов'язання є виконаним у відношенні до болгарської, кримськотатарської, грецької, молдавської, польської, румунської, російської та угорської мов. У тому, що стосується мов, які охоплюються частиною III Хартії, Комітет експертів просить органи влади надати інформацію щодо наявності навчальних матеріалів, які можуть використовуватися на цьому освітньому рівні.

Професійно-технічна освіта

- d. i. *передбачити можливість надання професійно-технічної освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або*
- ii. *передбачити можливість надання суттєвої частини професійно-технічної освіти відповідними регіональними мовами або мовами меншин; або*
- iii. *передбачити в рамках системи професійно-технічної освіти викладання відповідних регіональних мов або мов меншин як складову частину учбової програми; або*
- iv. ***застосувати один із заходів, передбачених у підпунктах i-iii вище, принаймні до тих учнів, які самі, або у відповідних випадках сім'ї яких, цього бажають і кількість яких вважається для цього достатньою;***

Загальні зауваження

248. Закон України “Про вищу освіту” посилається на Закон України “Про мови в УРСР”, зокрема на параграфи 2 та 3 статті 3 Закону про мови (див. пункт 151 вище та стор. 17 першої періодичної доповіді).

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька мови, мова єврейської національної меншини/ ідиш, молдавська, польська, румунська та словацька мови.

249. За інформацією українських органів влади, це зобов'язання не застосовується у відношенні до цих мов. Комітет експертів підкреслює, що оскільки Україна, ратифікуючи Хартію, взяла на себе це зобов'язання щодо цих мов, це положення, звичайно, застосовується у відношенні до них.

250. Українські органи влади заохочуються з'ясувати, за консультацій з носіями, чи є бажаючі отримувати професійно-технічну освіту цими мовами.

Російська мова

251. За інформацією українських органів влади, в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Харківській, Херсонській областях та м. Севастополі функціонує 154 професійно-технічні заклади з навчанням російською мовою (див. стор. 28).

252. Комітет експертів вважає, що це зобов'язання не відповідає реальній ситуації щодо можливостей отримувати професійно-технічну освіту російською мовою.

Угорська мова

253. Освіта угорською мовою надається в одному професійно-технічному училищі м. Берегове Закарпатської області. В ньому навчаються цією мовою 170 учнів.

Висновок

254. Комітет експертів вважає, що це зобов'язання є невиконаним у відношенні до білоруської, болгарської, кримськотатарської, гагаузької, німецької, грецької мов, мови єврейської національної меншини/ ідиш, молдавської, польської, румунської та словацької мов. Він вважає, що зобов'язання є виконаним щодо угорської та російської мов.

Комітет експертів заохочує українські органи влади з'ясувати, за консультацій з носіями мов, чи є бажані здобувати професійно-технічну освіту білоруською, болгарською, кримськотатарською, грецькою, гагаузькою, німецькою, молдавською, польською, румунською та словацькою мовами.

Університетська та інша вища освіта

- e.
  - i. *передбачити можливість надання університетської та іншої вищої освіти регіональними мовами або мовами меншин; або*
  - ii. *передбачити можливість надання суттєвої частини університетської та іншої вищої освіти регіональними мовами або мовами меншин; або*
  - iii. *якщо у зв'язку із роллю держави стосовно вищих учбових закладів, підпункти i та ii застосовуватися не можуть, заохочувати і/або дозволяти надання університетської або інших форм вищої освіти регіональними мовами або мовами меншин чи створення можливостей для вивчення цих мов як окремих дисциплін університетської або іншої вищої освіти;*

Загальні зауваження

255. Відповідно до статті 29 Закону “Про мови”, особи, які вступають до вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, складають конкурсний вступний екзамен з української мови. Згідно з цим законом, особи, що навчалися в загальноосвітніх школах російською мовою, можуть також скласти конкурсний вступний екзамен з російської мови. Крім того, особи, що вступають до вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, в яких здійснюється підготовка національних кадрів, можуть скласти конкурсний вступний екзамен зі своєї національної мови.

256. Проте, у грудні 2007 року Міністерство освіти ухвалило Наказ №1171, який вимагає, щоб усі випускні іспити в середніх загальноосвітніх закладах та всі вступні іспити до вищих навчальних закладів складались українською мовою; це також стосується тих учнів, які отримали освіту в учбових закладах з навчанням мовою меншин. Комітет експертів був поінформований, що цей Наказ було підготовлено без проведення обговорень з представниками носіїв мов меншин. Різні національні меншини висловили протест. Дотримуючись рекомендації Уповноваженого з прав людини, Міністерство освіти прийняло нещодавно рішення про запровадження дворічного перехідного періоду. У результаті цього до 2010 року вступні іспити можуть також складатися кримськотатарською, угорською, молдавською, польською, румунською та російською мовами.

257. Комітет експертів висловлює занепокоєння Наказом №1171, оскільки він матиме шкідливі наслідки для регіональних мов або мов меншин. Комітет експертів погоджується з Консультативним комітетом з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин у тому, що” будь-яке посилення ролі державної мови в закладах з навчанням мовами меншин повинно супроводжуватися заходами, спрямованими на те, щоб допомагати дітям здобувати кращих знань з цієї мови починаючи з раннього віку. Цього не можна досягнути раптовою

зміною правил складання випускних або вступних екзаменів з мови на рівні середніх або вищих учбових закладів”²⁹.

258. Комітет експертів заохочує українські органи влади розробити чітку політику з питань освіти регіональними мовами або мовами меншин або викладання цих мов як дисципліни, з метою забезпечити, щоб заходи, спрямовані на поліпшення знань з державної мови, не ставили під загрозу можливість для носіїв регіональних мов або мов меншин здобувати вищу освіту рідною мовою. Отже, обов’язковість складання вступних іспитів до вищих учбових закладів українською мовою може позбавити батьків бажання віддавати своїх дітей до учбових закладів з навчанням мовами меншин.

259. Крім того, Комітет експертів був поінформований про тенденцію, що існує на рівні університетів, усувати можливість вивчення певних предметів мовами меншин або двома мовами. Комітет експертів є стурбованим можливими наслідками впровадження таких змін на рівні університетів, отже у нинішній час студенти університетів не завжди мають необхідний рівень знань з української мови. Комітет експертів закликає органи влади переконатися, що якісна вища освіта регіональними мовами або мовами меншин продовжує надаватися студентам, які належать до національних меншин.

Комітет експертів заохочує українські органи влади забезпечити необхідну гнучкість правил, які регулюють доступ до вищої освіти.

Білоруська мова

260. За інформацією українських органів влади, це зобов’язання не застосовується до білоруської мови, оскільки її носії не виявили бажання отримувати освіту цією мовою (стор. 18 першої періодичної доповіді). Як і тому, що стосується інших зобов’язань, Комітет експертів заохочує українські органи влади провести консультації з носіями цієї мови та визначити їхні потреби щодо отримання освіти білоруською мовою і/або створення груп з навчанням білоруською мовою на цьому рівні.

Болгарська мова

261. Згідно з інформацією, наданою українськими органами влади, болгарська мова вивчається як дисципліна в декількох університетах, зокрема в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Львівському національному університеті імені Івана Франка, Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова та Ізмаїльському державному гуманітарному університеті. Крім того, завдяки Протоколу про співробітництво в галузі освіти між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти Республіки Болгарія, випускники національних шкіл з болгарським складом учнів мають можливість отримати освіту у вищих навчальних закладах Республіки Болгарія (28 студентів у 2006 році, див. стор.19 першої періодичної доповіді).

Кримськотатарська мова

262. За інформацією українських органів влади кримськотатарська мова вивчається як дисципліна в Кримському державному інженерно-педагогічному університеті в Автономній Республіці Крим та в Таврійському національному університеті імені В. В. Вернадського в Сімферополі (див. стор. 23).

²⁹ Див. пункти 188 та 192-194 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, ACFC/OP//((2008)004.

Гагаузька мова

263. Органи влади заявляють, що це зобов'язання не застосовується у відношенні до гагаузької мови, оскільки не підписано Протокол про співробітництво в галузі освіти між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти Республіки Молдова щодо навчання бажаючих у Комратському університеті (див. стор.20). Комітет експертів дізнався про ведення переговорів з Главою Гагаузії.

264. Комітет експертів нагадує, що це зобов'язання стосується застосування положення Хартії щодо вищої освіти на території України. Під час робочого візиту Комітет експертів був поінформований, що на рівні університетів освіта гагаузькою мовою не надається, але що на відділенні тюркських мов Київського університету зараз намагаються створити групу студентів, що вивчали би гагаузьку мову. Комітет експертів звертається до органів влади з проханням розглянути ці два питання в їх другій періодичній доповіді.

Німецька мова

265. Німецька мова вивчається як окрема дисципліна в різних університетах України (див. стор. 25).

Грецька мова

266. Відповідно до наданої інформації, грецька мова вивчається як дисципліна на університетському рівні в 4 вищих навчальних закладах Донецької області, зокрема в Маріупольському державному гуманітарному університеті, Приазовському державному технічному університеті, Донецькому інституті туристичного бізнесу та Донецькому інституті соціальної освіти (щорічно випускається від 40 до 65 чоловік) (див. стор. 21).

Угорська мова

267. Угорська мова вивчається як дисципліна в Ужгородському національному університеті, в Мукачівському гуманітарно-педагогічному інституті, Ужгородському училищі культури, Берегівському медичному коледжі. В Мукачівському державному аграрному технікумі відкрито групи з угорською мовою навчання. Освіта угорською мовою також надається в Закарпатському угорському інституті імені Ференца Ракоці II (недержавний учбовий заклад у м. Берегові – 1000 студентів).

268. В Ужгородському національному університеті є кафедра угорської мови та літератури, а також кафедра історії Угорщини та євроінтеграції. Випускникам угорськомовних навчальних закладів надана можливість складати вступні іспити до Ужгородського національного університету рідною мовою. З 1988 року при Ужгородському національному університеті працює Центр гунгарології (див. стор. 30 першої періодичної доповіді).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

269. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації щодо мови ідиш (див. стор. 22). Комітет експертів просить українські органи влади надати таку інформацію в наступній періодичній доповіді.

Молдавська мова

270. За інформацією українських органів влади, це зобов'язання не застосовується до молдавської мови (стор. 24 першої періодичної доповіді). Українським органам влади пропонується з'ясувати, за консультацій з носіями цієї мови, чи є бажаючі отримувати вищу освіту молдавською мовою.

Польська мова

271. Польська мова вивчається як дисципліна в різних університетах України (стор. 27).

Румунська мова

271. За інформацією органів влади, румунська мова вивчається як дисципліна в Чернівецькому національному університеті імені Ю. Федьковича, Ужгородському національному університеті, педагогічних коледжах Чернівецької та Закарпатської областей (стор. 29).

273. Крім того, згідно з договором, підписаним між Закарпатським державним університетом та румунськими органами влади, передбачається відкрити філію Західного університету імені Василя Голдіша, що дасть змогу представникам румунської меншини Закарпаття здобувати освіту рідною мовою. Комітет експертів просить українські органи влади вказати в наступній періодичній доповіді, чи була відкрита ця філія.

274. Комітету експертів було повідомлено, що в Чернівецькій області заклик представників румунської національної меншини до органів влади відкрити полікультурний університет з навчанням румунською мовою не мав відгуку. Внаслідок чого в цій області студенти змушені вивчати всі, крім румунської мови, предмети виключно українською мовою³⁰.

275. Комітет експертів заохочує українські органи влади, за консультацій з носіями цієї мови, забезпечити надання освіти румунською мовою на рівні університетів та інших вищих учбових закладів.

Російська мова

276. Раніше було можливим навчатися у вищих закладах за всіма предметами російською мовою. Відповідно до рішення Конституційного суду №10-гр/99 про використання державної мови, було докладено зусиль задля запровадження в університетах викладання лише українською мовою. Однак, Комітету експертів стало відомо, що у відношенні до російської мови ця політика не проводилася послідовно³¹.

277. Комітет експертів вважає, що запровадження у вищих учбових закладах навчання лише українською мовою може стати перешкодою для необмеженого доступу до вищої освіти російською мовою, що стосується багатьох громадян України, рідною мовою яких є російська.

278. Російська мова вивчається як предмет в 33 університетах та вищих навчальних закладах України.

Словацька мова

279. Словацька мова вивчається як предмет в Ужгородському національному університеті, Львівському національному університеті імені Івана Франка. Словацька мова вивчається як друга іноземна мова в Закарпатській філії Київського славістичного університету (див. стор. 29).

³⁰ Див. також пункти 174-176 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, АСFC/OP// (2008)004.

³¹ Див. також пункт 175 другої доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, АСFC/OP// (2008)004.

Висновок

280. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є невиконаним у відношенні до білоруської, гагаузької мов, мови єврейської національної меншини/ ідиш та молдавської мови. Він вважає, що зобов'язання є виконаним у відношенні до болгарської, кримськотатарської, німецької, грецької, угорської, польської, румунської та словацької мов. У тому, що стосується російської мови, існує ще багато можливостей вивчати її як предмет. Комітет експертів є, однак, стурбованим тим, що поступове виключення можливості отримувати вищу освіту російською мовою стане перешкодою для необмеженого доступу носіїв російської мови до вищої освіти.

Навчання дорослих і безперервне навчання

- f. i. *вжити заходів для створення курсів навчання дорослих і безперервного навчання, на яких викладання здійснюється, головним чином або повністю, регіональними мовами або мовами меншин; або*
- ii. *пропонувати такі мови як окремі дисципліни в рамках навчання дорослих і безперервного навчання; або*
- iii. *якщо державні органи не мають безпосередньої компетенції у галузі навчання дорослих, сприяти викладанню таких мов як окремих дисциплін у рамках навчання дорослих і безперервного навчання та/або заохочувати таке викладання;*

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини/ ідиш, молдавська, польська, російська, румунська та словацька мови.

281. За інформацією українських органів влади, це зобов'язання не застосовується у відношенні до цих мов. Комітет експертів підкреслює, що ратифікуючи Хартію, Україна взяла на себе це зобов'язання щодо цих мов, отже це положення, звичайно, застосовується у відношенні до них.

282. Українським органам влади пропонується з'ясувати, за консультацій з носіями, чи є бажані навчатися цими мовами або вивчати їх в рамках навчання дорослих і безперервного навчання.

Викладання історії та культури

- g. *вжити заходів для забезпечення викладання історії та культури, засобом відображення яких є відповідна регіональна мова або мова меншини;*

Загальні зауваження

283. Комітет експертів нагадує, що це зобов'язання стосується всіх учнів, що проживають на відповідній території, без огляду на їх національне походження. Метою цього зобов'язання є забезпечити, щоб шкільна освіта взагалі охоплювала вивчення історії, культури та традицій носіїв регіональних мов або мов меншин в Україні.

284. Комітет експертів був поінформований під час робочого візиту, що зміст підручників з історії не завжди адекватно відображає роль та позитивний внесок національних меншин. Повідомлялося, що історія та культура носіїв регіональних мов або мов меншин є фактично відсутніми в підручниках з історії та з інших предметів.

285. Ініціативи, які описуються органами влади та стосуються виконання цього зобов'язання у відношенні до більшості регіональних мов або мов меншин, є лише ініціативами, а не складовими частинами навчальної програми, призначеної для всіх дітей. Міністерство освіти,

як повідомлялося, вважає, що було би занадто вимагати ввести елементи історії всіх національних меншин до загальної програми навчання і що немає необхідності присвячувати окремий розділ особливому вкладу національних меншин у розбудову української держави³². Українські органи влади надали дуже мало інформації щодо виконання цього зобов'язання в їх першій періодичній доповіді.

286. Комітет експертів вважає, що цілком можливо краще забезпечувати, щоб адекватне зображення історії, культури та традицій, засобом відображення яких є регіональні мови або мови меншин, було введено до загальної програми навчання. Комітет експертів закликає українські органи влади вжити заходів з метою забезпечити, щоб історія, культура та традиції, відображенням яких є регіональні мови або мови меншин, викладалися як складова частина навчальної програми в межах відповідних територій. Комітет експертів зазначає у зв'язку з цим, що немає необхідності надавати інформацію стосовно кожної мови окремо.

Білоруська мова

287. За інформацією українських органів влади, це зобов'язання не застосовується у відношенні до білоруської мови, оскільки носії цієї мови не виявили бажання отримувати освіту цією мовою (див. стор. 18 першої періодичної доповіді).

288. Українські органи влади посилаються на численні приватні ініціативи, які були реалізовані неурядовими організаціями в Донецькій області. Однак, ці ініціативи не мають відношення до цього зобов'язання.

Болгарська мова

289. Історія, культура та традиції болгарського народу вивчаються факультативно, зокрема в Кіровоградській області та Автономній Республіці Крим, де компактно проживають болгарари. Декілька шкіл в Одеській області організують різні культурні заходи та беруть участь у фестивалі дитячої та юнацької творчості, а також фестивалях народної творчості та фольклору (див. перелік заходів, наведений органами влади на стор. 19 першої періодичної доповіді). Комітет експертів бере до уваги ці види діяльності та відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище (пункти 283-286).

Кримськотатарська мова

290. В Автономній Республіці Крим в усіх загальноосвітніх закладах викладається курс "Кримськотатарська мова та література". Крім того, історія, культура та традиції кримськотатарського народу вивчаються факультативно. В деяких загальноосвітніх закладах Запорізької області історія та традиції цього народу також вивчаються факультативно (див. стор. 23).

Гагаузька мова

291. Органи влади посилаються на ініціативи, що реалізуються загальноосвітніми закладами, як-от святкування днів рідної мови та європейського культурного надбання. В школах Болградського, Кілійського та Ренійського районів проводяться тематичні тижні, класні години та краєзнавчі експедиції (див. стор. 21 першої періодичної доповіді). Комітет експертів бере до уваги ці види діяльності та відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище (пункти 283-286).

Німецька мова

---

³² Див. також пункти 166-168 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, АСFC/OP/(2008)004.

292. За інформацією українських органів влади, це положення не застосовується щодо німецької мови, оскільки вона вивчається як іноземна мова в загальноосвітніх закладах, у тому числі дітьми з німецької національної меншини (див. стор. 26). Однак, це не має відношення до цього зобов'язання. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище (пункти 285-288).

Грецька мова

293. За інформацією українських органів влади, історія та традиції грецького народу вивчаються факультативно. В Донецькій області працюють 8 недільних шкіл, де вивчається мова, культура, історія, звичаї та традиції народу (див. стор. 21). Комітет експертів бере до уваги ці види діяльності та відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище (пункти 283-286).

Угорська мова

294. Українські органи влади надали дуже розпливчасту інформацію стосовно викладання угорської історії, культури та традицій. Було зазначено, що ці предмети вивчаються факультативно в загальноосвітніх навчальних закладах та в недільних школах. Разом з тим не вказуються ні області, де такі школи працюють, ні кількість учнів, а також не уточняється, чи йде мова про всіх, або виключно про угорськомовних учнів (див. стор. 30).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

295. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації щодо мови ідиш (стор. 22). Комітет експертів просить українські органи влади надати таку інформацію в їх наступній доповіді.

Молдавська мова

296. Українські органи влади надали докладну інформацію про ряд ініціатив (стор. 24). Проте, ці ініціативи не мають відношення до даного зобов'язання. Комітет експертів відсилає у зв'язку з цим до своїх загальних зауважень, викладених у пунктах 283-284 вище.

Польська мова

297. Відповідно до інформації, наданої українськими органами влади, польська історія, культура та традиції вивчаються факультативно в загальноосвітніх закладах та недільних школах Донецької, Закарпатської, Житомирської та Волинської областей (див. стор. 27). Ці ініціативи, однак, не мають відношення до даного зобов'язання. Комітет експертів відсилає у зв'язку з цим до своїх загальних зауважень, викладених у пунктах 285-286 вище.

Румунська мова

298. Відповідно до інформації, наданої українськими органами влади, історія, культура та традиції румунського народу вивчаються факультативно в загальноосвітніх закладах Чернівецької області (див. стор. 29). Комітету експертів неясно, якою мірою всі інші учні можуть вивчати румунську історію та культуру. Комітет експертів просить пояснити, як румунську історію та культуру зображено в загальній програмі навчання.

Російська мова

299. Українські органи влади надали мало інформації стосовно виконання даного зобов'язання (див. стор. 28). Комітет експертів звертається до органів влади з проханням пояснити, як російську історію та культуру зображено в загальній програмі навчання.

Словацька мова

300. В Закарпатській області словацька історія, культура та традиції вивчаються факультативно в загальноосвітніх школах. Комітет експертів просить органи влади надати більш специфічну інформацію щодо виконання цього зобов'язання в їх наступній доповіді для того, щоб Комітет експертів мав можливість оцінити ситуацію.

Висновок

301. Комітет експертів не може зробити висновок, оскільки йому бракує для цього необхідної інформації.

Базова професійна підготовка та удосконалення вчителів

“h. забезпечити базову професійну підготовку та удосконалення вчителів з метою виконання тих з пунктів a – g, які прийняті відповідною Стороною;”

Загальні зауваження

302. Під час робочого візиту як українські органи влади, так і представники носіїв мов меншин наголосили на значній нестачі кваліфікованих викладачів. Комітету експертів стало відомо, що це використовується іноді органами влади як аргумент для відмови у відкритті або залишенні учбових закладів з навчанням мовами меншин.³³ Отже, Комітет експертів закликає українські органи влади примножити зусилля з метою забезпечити наявність необхідної кількості кваліфікованих викладачів.

Комітет експертів заохочує органи влади взяти активних заходів, з метою забезпечити наявність достатньої кількості відповідним чином підготовлених викладачів із знанням регіональних мов або мов меншин.

Білоруська мова

303. За інформацією українських органів влади, це зобов'язання не застосовується у відношенні до білоруської мови, оскільки її носії не виявили бажання щодо створення загальноосвітніх навчальних закладів або класів з навчанням білоруською мовою (див. стор. 18 першої періодичної доповіді).

Болгарська мова

304. Здійснюється підготовка вчителів для українських шкіл різних рівнів, від базової підготовки до курсів підвищення кваліфікації (див. стор. 19-20 першої періодичної доповіді).

305. Комітет експертів був поінформований під час робочого візиту, що в рамках міжнародної угоди було домовлено про реалізацію програми обмінів між Україною та Болгарією і що дві держави взаємно визнають видані дипломи.

306. У той же час, в рамках робочого візиту, Комітету експертів стало відомо про зменшення числа навчальних місць в одеських педагогічних інститутах, що готують кваліфікованих

³³ Див. також пункт 166 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, АСFC/OP/(2008)004.

вчителів. Носії, проте, наголосили на потребі у більшій кількості вчителів, здатних викладати болгарську мову.

Кримськотатарська мова

307. Підготовка вчителів здійснюється в Автономній Республіці Крим, зокрема в Кримському державному інженерно-педагогічному університеті, в Таврійському національному університеті імені В. І. Вернадського, Сімферопольському педагогічному училищі та в Кримському республіканському інституті післядипломної освіти (див. стор. 23).

Гагаузька мова

308. За інформацією органів влади, перепідготовку вчителів гагаузької мови організовано на базі Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка. При Одеському обласному інституті удосконалення вчителів працюють курси підвищення кваліфікації вчителів (див. стор. 20 першої періодичної доповіді).

309. Під час робочого візиту Комітет експертів було поінформовано, що зараз тюркським мовам навчаються 7 студентів Київського університету. Крім того, фактично з ініціативи та за фінансовою підтримкою Союзу гагаузів України було створено курси з удосконалення та післядипломної підготовки вчителів середніх навчальних закладів. Органи влади беруть на себе подорожні витрати, якщо курси проводяться в Київському університеті.

Німецька мова

310. Органи влади повідомляють, що базову професійну підготовку вчителів німецької мови здійснює Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя і що підвищення кваліфікації вчителів забезпечує Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації викладачів німецької мови здійснюється в Ужгородському національному університеті та Закарпатському інституті післядипломної педагогічної освіти. Удосконалення підготовки вчителів німецької мови проводиться у Волинському інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів (стор. 26).

Грецька мова

311. Базова професійна підготовка та удосконалення вчителів новогрецької мови пропонуються Маріупольським державним гуманітарним університетом (Донецька область) та Таврійським національним університетом імені В.І. Вернадського. Протягом останніх п'яти років кількість випускників складає понад 250 чоловік. Постійне підвищення професійного рівня вчителів забезпечується завдяки програмам обміну з Грецією та Кіпром. Крім того, у м. Маріуполі проводяться Всеукраїнські навчальні семінари вчителів новогрецької мови за участю викладачів з Греції та Маріупольського державного гуманітарного університету (див. стор. 21).

Угорська мова

312. Підготовка викладачів здійснюється в Ужгородському національному університеті, Мукачівському гуманітарно-педагогічному інституті та Закарпатському інституті післядипломної педагогічної освіти. В Закарпатському угорському інституті імені Ф. Ракоці II забезпечується підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, які викладають в угорськомовних загальноосвітніх навчальних закладах. В Закарпатському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти регулярно проводяться навчально-методичні семінари та курси (див. стор. 30).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

313. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації щодо мови ідиш (див. стор. 22). Комітет експертів звертається до органів влади з проханням надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Молдавська мова

314. В Одеській області підготовка вчителів молдавської мови та підвищення їх професійного рівня здійснюється в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова, в Білгород-Дністровському педагогічному училищі Південноукраїнського державного педагогічного університету та в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті. Курси підвищення кваліфікації вчителів організовано на базі Одеського обласного інституту удосконалення вчителів. Протягом 2002-2006 років підвищення кваліфікації пройшли 80 вчителів молдавської мови та літератури. Крім того, 75 вчителів початкових класів підвищили кваліфікацію у закладах післядипломної освіти Республіки Молдова.

Польська мова

315. Підготовка вчителів польської мови здійснюється на базі Житомирського, Львівського, Хмельницького та Волинського обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Удосконалення підготовки вчителів польської мови організується в Волинській області. Викладачі польської мови з Чернівецької та Житомирської областей мають також можливість пройти педагогічну перепідготовку в Польщі (див. стор. 27).

Румунська мова

316. Підготовка викладачів здійснюється в Чернівецькій та Закарпатській областях в Чернівецькому національному університеті імені Ю. Федьковича, в Ужгородському національному університеті, в Мукачівському гуманітарно-педагогічному інституті, в педагогічних коледжах Чернівецької та Закарпатської областей, в Чернівецькому обласному науково-методичному інституті післядипломної освіти та в Закарпатському інституті педагогічної освіти (див. стор. 29).

Російська мова

317. Навчально-методичні курси для викладачів російської мови проводяться на базі 27 обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти розробив спеціальні електронні засоби, що використовуються в рамках підготовки вчителів російської мови та літератури. Видано також низку навчально-методичних посібників російською мовою (див. стор. 28).

Словацька мова

318. Підготовка викладачів здійснюється в Ужгородському національному університеті та Закарпатському інституті післядипломної педагогічної освіти. Крім того, вчителі словацької мови та літератури мають можливість брати участь у літніх семінарах, що організуються в Словацькій Республіці (див. стор. 30).

Висновок

319. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є невиконаним у відношенні до білоруської мови та мови єврейської національної меншини/ ідиш. Він заохочує органи влади проінформувати Комітет про заходи, вжиті з метою поліпшення існуючої ситуації з підготовкою викладачів цих мов. Він вважає, що зобов'язання є частково виконаним у

відношенні до болгарської, кримськотатарської, гагаузької, німецької, грецької, угорської, молдавської, польської, румунської, російської та словацької мов.

Моніторинг

- “і. *створити наглядовий орган (органи), який контролюватиме заходи і прогрес, здійснені в галузі започаткування або розвитку викладання регіональних мов або мов меншин, та складатиме періодичні доповіді про свої висновки, які будуть оприлюднюватися.*”

Загальні зауваження

320. Згідно з практикою Комітету експертів це зобов'язання передбачає, що контрольний орган стежитиме за вжитими заходами та досягнутими результатами щодо виконання положень, які стосуються надання освіти регіональними мовами або мовами меншин або організації курсів зі вивчення цих мов, включаючи формулювання та опублікування висновків (див. другу оціночну доповідь Комітету щодо становища регіональних мов або мов меншин у Сполученому Королівстві, ECRML(2007)2, п. 214 та наступні пункти).

321. Комітет експертів отримав з першої періодичної доповіді та під час робочого візиту суперечливу інформацію. В своїй першій періодичній доповіді органи влади посилаються на певну кількість установ, що здійснюють нагляд за викладанням мов меншин, тоді як під час робочого візиту Міністерство освіти запевнило Комітет експертів у тому, що воно є єдиним органом, яке відповідає за контроль за викладанням регіональних мов або мов меншин. Отже, органи влади заохочуються внести ясність стосовно сфери діяльності та відповідальності кожного з органів для того, щоб Комітет експертів мав можливість скласти чітке уявлення щодо існуючої ситуації.

322. Міністерство освіти повідомило, що річна доповідь, яка містить в собі розділ про мови меншин, публікується на офіційному сайті міністерства і що інформація поширюється серед численних освітніх центрів. Після цього організується засідання, на якому обговорюється зміст доповіді. Комітет експертів звертається до українських органів влади з проханням пояснити, якою мірою під час цих обговорень увага зосереджується на питаннях, пов'язаних з викладанням регіональних мов або мов меншин та які позитивні наслідки ці обговорення мають для мов меншин. Комітет експертів гадає, що дані, які наводяться в доповіді, є переважно статистичного характеру і що доповідь не зосереджує значною мірою увагу на змісті освіти.

323. Нарешті, Міністерство освіти підтвердило, що ця річна доповідь містить в собі розділ, присвячений кримськотатарській, угорській, молдавській, польській, румунській та російській мовам. Комітет експертів нагадує, що обираючи це зобов'язання, українські органи влади зобов'язалися стежити за результатами, досягнутими у відношенні до всіх мов, що охоплюються частиною III Хартії.

Білоруська мова

324. Як і у тому, що стосується інших зобов'язань, українські органи заявляють, що це положення не застосовується у відношенні до білоруської мови (див. стор. 23).

Болгарська, гагаузька, молдавська мови

325. Українські органи влади посилаються на різні наглядові органи, зокрема на управління освіти і науки обласних державних адміністрацій, Міністерства освіти і науки України та Автономної Республіки Крим, а також на Одеський обласний інститут удосконалення вчителів.

326. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище, та просить українські органи влади вказати, чи є всі ці установи відповідальними за здійснення контролю за наданням освіти цими мовами та чи складають вони періодичні доповіді, які потім оприлюднюються.

Кримськотатарська та грецька мови

327. Українські органи влади посилаються на управління освіти і науки обласних державних адміністрацій, Міністерства освіти і науки України та Автономної Республіки Крим.

328. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище, та просить українські органи влади вказати, чи є всі ці установи відповідальними за здійснення контролю за наданням освіти кримськотатарською та грецькою мовами та чи складають вони періодичні доповіді, які потім оприлюднюються.

Німецька та словацька мови

329. Перша періодична доповідь визначає як наглядові органи Управління освіти і науки Закарпатської обласної державної адміністрації та Міністерство освіти і науки України.

330. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище, та просить українські органи влади вказати, чи є всі ці установи відповідальними за здійснення контролю за наданням освіти німецькою та словацькою мовами та чи складають вони періодичні доповіді, які потім оприлюднюються.

Угорська мова

331. Органи влади повідомляють, що наглядовими органами є управління освіти і науки обласних державних адміністрацій та Міністерство освіти і науки України (див. стор. 31).

332. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище, та просить українські органи влади вказати, чи є всі ці установи відповідальними за здійснення контролю за наданням освіти угорською мовою та чи складають вони періодичні доповіді, які потім оприлюднюються.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

333. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації щодо мови ідиш (див. стор. 22). Комітет експертів звертається до органів влади з проханням надати таку інформацію в їх наступній доповіді.

Польська мова

334. За навчанням польською мовою та її вивченням стежать управління освіти і науки обласних державних адміністрацій та Міністерство освіти і науки України, а також Міжвідомча координаційна рада з питань національних меншин та міжнаціональних відносин при облдержадміністрації Волинської області (див. стор. 27-28).

335. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище, та просить українські органи влади вказати, чи є всі ці установи відповідальними за здійснення контролю за наданням освіти польською мовою та чи складають вони періодичні доповіді, які потім оприлюднюються.

Румунська та російська мови

336. Відповідно до наданої інформації, моніторинг здійснюється управліннями освіти і науки обласних державних адміністрацій та Міністерством освіти і науки України.

337. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище, та просить українські органи влади вказати, чи є всі ці установи відповідальними за здійснення контролю за наданням освіти румунською та російською мовами та чи складають вони періодичні доповіді, які потім оприлюднюються.

Висновок

338. Комітет експертів не може зробити висновок, оскільки йому не вистачає необхідної для цього інформації. Він просить органи влади надати більш вичерпну інформацію в наступній періодичній доповіді.

“Пункт 2

Стосовно освіти і щодо тих територій, на яких регіональні мови або мови меншин традиційно не використовуються, Сторони зобов'язуються, якщо чисельність осіб, що вживають регіональну мову або мову меншини, це виправдовує, дозволяти, заохочувати або забезпечувати викладання регіональною мовою або мовою меншини чи вивчення такої мови на всіх відповідних рівнях освіти”.

Загальні зауваження

339. Комітет експертів нагадує українським органам влади, що це положення стосується можливості отримувати освіту регіональними мовами або мовами меншин на тих територіях, на яких ці мови традиційно не використовуються. В Пояснювальній доповіді наголошується на необхідності застосування цього зобов'язання з огляду на сучасні умови швидкого пересування людей (див. пункт 89).

340. Відповідно до інформації, наданої українськими органами влади, держава не забороняє проводити діяльність, спрямовану на надання можливості, заохочення або забезпечення вивчення мов меншин на всіх відповідних рівнях освіти, якщо це виправдовується чисельністю осіб, які використовують конкретну мову. Однак, органи влади не вказали, як цей принцип застосовується на практиці.

341. Обираючи це зобов'язання, органи влади зобов'язалися забезпечувати можливість викладання регіональними мовами або мовами меншин або їх вивчення на інших територіях, де є достатня кількість бажаючих. Комітет експертів, отже, заохочує українські органи влади вжити відповідних заходів задля реалізації цього зобов'язання на практиці та доповісти про те, як вони заохочують носіїв мов меншин на цих територіях викладати їхніми мовами або вивчати їх.

Білоруська мова

342. У тому, що стосується білоруської мови, українські органи влади не надали пояснень щодо виконання цього зобов'язання.

Болгарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська, молдавська, польська, румунська, російська та словацька мови

343. За інформацією українських органів влади, це зобов'язання не застосовується у відношенні до цих мов.

Кримськотатарська мова

344. Українські органи влади повідомляють про проведення роботи по вивченню культури та традицій кримських татар в дошкільних навчальних закладах різних районів Запорізької області, де компактно проживають представники різних національних меншин (болгари, чехи, кримські татари), та в одному з селищ Херсонської області (див. стор. 23).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

345. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації щодо мови ідиш (див. стор. 22). Комітет експертів просить органи влади надати таку інформацію в їх наступній доповіді.

Висновок

346. Комітет експертів не може зробити висновок, оскільки йому не вистачає необхідної інформації. Він звертається до органів влади з проханням надати більш вичерпну інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Стаття 9 – Судова влада

Загальні зауваження

347. В першій періодичній доповіді повідомляється, що відповідно до рішення Конституційного Суду України №10-рп/99 від 14 грудня 1999 року, “положення частини першої статті 10 Конституції України, за яким “державною мовою в Україні є українська мова”, треба розуміти так, що українська мова як державна є обов’язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом. Враховуючи, що рішення Конституційного Суду України є обов’язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим, використання в судах інших мов, аніж державна, є по суті неможливим. В світлі інформації, наданої органами влади стосовно виконання положень статті 10 Хартії (див. п. 379 нижче), Комітет експертів просить українські органи влади надати пояснень щодо наслідків застосування цього рішення, особливо у тому, що стосується використання регіональних мов або мов меншин в судах.

348. Відповідно до чинного українського законодавства, зокрема до статті 10 Закону України “Про судоустрій України”, українська мова є мовою судочинства; послуги перекладача надаються одній із сторін процесу лише тоді, коли вона недостатньо володіє державною мовою. Комітет експертів, однак, підкреслює, що посилання на недостатнє володіння українською мовою не має відношення до зобов’язань, взятих за Хартією. Це положення може бути інтерпретовано таким чином, що представники мовних меншин України, які достатньо володіють українською мовою, розцінюються суддями як такі, на яких не поширюється це захисне положення. Отже, Комітет експертів вважає, що цьому формулюванню бракує правової визначеності.

349. Комітет експертів нагадує, що надання носіям регіональних мов або мов меншин можливості скористатися послугами перекладача не залежить від володіння ними державною мовою. Комітет експертів підкреслює у зв’язку з цим, що метою Хартії є перетворити регіональні мови або мови меншин у засіб спілкування, що використовувався би в сучасному повсякденному житті. Зобов’язання за статтею 9 Хартії відіграють важливу роль у досягненні цієї мети.

350. У тому, що стосується витрат, пов’язаних із залученням перекладачів, Комітет експертів зауважує, що у разі розгляду цивільних та адміністративних справ, їх повинні нести самі

представники мовних меншин. Ці витрати можуть бути компенсовані лише за певних умов (якщо сторона виграла справу). В інших випадках, зокрема в рамках кримінального судочинства, право користуватися послугами перекладача забезпечується державою, але лише у тому разі, якщо зацікавлена особа недостатньо володіє українською мовою.

351. Іншою проблемою, що постає перед судами та іншими органами судової влади, є відсутність фінансування на залучення перекладачів із мов меншин (див. стор. 30). Українські органи влади підтверджують, що мовами, які найчастіше використовуються під час здійснення судочинства, є українська та російська. Комітет експертів заохочує українські органи влади забезпечити носіям інших регіональних мов або мов меншин можливість користуватися послугами перекладача.

352. Нарешті, Комітет експертів висловлює жаль з того приводу, що йому не було надано будь-якої інформації про те, як існуючі правові рамки застосовуються на практиці та якою мірою регіональні або мови меншин використовуються у судочинстві. Як зазначили українські органи влади в їх першій періодичній доповіді, інформація щодо застосування судами статті 9 Хартії є відсутньою, отже вони не можуть надати інформації щодо жодної з мов.

“Пункт 1

Сторони зобов'язуються, стосовно тих судових округів, в яких чисельність мешканців, що вживають регіональні мови або мови меншин, виправдовує вжиття заходів, наведених нижче, відповідно до стану розвитку кожної з цих мов і за умови, що використання можливостей, які надаються цим пунктом, на думку судді, не перешкоджатиме належному відправленню правосуддя:

a. у кримінальному судочинстві:

- i. передбачити, щоб суди, на клопотання однієї зі сторін процесу, здійснювали провадження регіональними мовами або мовами меншин; і/або;*
- ii. гарантувати обвинуваченій особі право користуватися своєю регіональною мовою або мовою її меншини; і/або;*
- iii. передбачити, щоб клопотання і докази, у письмовій чи усній формі, не розглядалися як неприйнятні виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншини; і/або*
- iv. складати, на клопотання, документи, пов'язані з кримінальним судочинством, відповідною регіональною мовою або мовою меншини,*

у разі необхідності із залученням усних і письмових перекладачів без додаткових витрат для зацікавлених осіб;

353. У відповідних положеннях Кримінально-процесуального кодексу України (КПК) стверджується, що судочинство проводиться українською мовою або мовою більшості населення даної місцевості (стаття 19 КПК). Права учасників процесу користуватися рідною мовою чи мовою, якою вони володіють, та користування послугами перекладачів визначаються положеннями 45 та 69 КПК України (стор. 31 першої періодичної доповіді).

354. Під час робочого візиту Комітет експертів був поінформований, що, як правило, під час здійснення судочинства використовується російська мова і що, незважаючи на прийняті в 2005 році поправки, які приписують систематичне використання української мови в усіх видах судочинства, російська мова, здається, продовжує використовуватися значною мірою.

355. Комітет експертів отримав суперечливу інформацію щодо витрат, пов'язаних із залученням перекладачів. Неясно, хто несе ці витрати: самі носії чи органи влади. Отже,

Комітет експертів просить органи влади внести ясність щодо цього питання в наступній доповіді.

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини/ ідиш, молдавська, польська, румунська, російська та словацька мови.

356. З одного боку, українські органи влади надали інформацію, яка виходить далеко за межі сфери застосування підпункту а (iii) пункту 1 статті 9. Стаття 19 Кримінально-процесуального кодексу України визначає, що судочинство проводиться українською мовою або мовою більшості населення даної місцевості. Особам, що беруть участь у справі і не володіють мовою, якою проводиться судочинство, забезпечується право робити заяви, давати показання, заявляти клопотання, знайомитися з усіма матеріалами справи, виступати в суді *рідною мовою та користуватися послугами перекладача у порядку, встановленому кримінально-процесуальним законодавством України*. Відповідно до встановленого порядку, слідчі і судові документи вручаються обвинуваченому в перекладі на його/її рідну мову або іншу мову, якою він/вона володіє (див. стор. 33).

357. З іншого боку, Комітет експертів повторює, що відповідно до обраного Україною зобов'язання, клопотання і докази, сформульовані регіональною мовою або мовою меншини, повинні прийматися судами незалежно від володіння особою державною мовою.

358. Українські органи влади не надали інформації щодо реалізації на практиці цього зобов'язання. Комітет експертів гадає, що на практиці носії регіональних мов або мов меншин під час здійснення судочинства все ж таки використовують українську та російську мови.

Висновок

359. Комітет експертів не може зробити висновок щодо виконання цього зобов'язання та просить українські органи влади надати більш конкретну інформацію щодо використання цих мов на практиці в їх наступній доповіді.

b. у цивільному судочинстві:

- i. передбачити, щоб суди, на клопотання однієї зі сторін процесу, здійснювали провадження регіональними мовами або мовами меншин; і/або*
- ii. якщо сторона має постати перед судом особисто, дозволяти їй користуватися своєю регіональною мовою або мовою її меншини без додаткових витрат; і/або*
- iii. дозволяти подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин;*

у разі необхідності із залученням усних і письмових перекладачів;

360. Відповідно до статті 7 Цивільно-процесуального кодексу України від 18.03.2004, учасники процесу, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, мають право, у порядку, встановленому відповідним кодексом, давати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача (статті 27, 50 ЦПК). Усі судові документи складаються українською мовою (див. стор. 32 першої періодичної доповіді).

361. Інформація, надана українськими органами влади, вказує на те, що гарантований рівень захисту є вищим за той, що забезпечується обраним органами влади зобов'язанням. В рамках цивільного судочинства дозволяється подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин. Однак, у той же час, Комітет експертів висловлює занепокоєння у зв'язку з

тим, що забезпечення цієї можливості залежить від рішення судді, який дозволяє особі, котра бере участь у справі, користуватися регіональною мовою або мовою меншини лише за умови, якщо вона не володіє або недостатньо володіє державною мовою (див. стор. 33).

362. Комітет експертів гадає, що на практиці, під час здійснення судочинства, носії регіональних мов або мов меншин все ж таки використовують українську або російську мови.

Висновок

363. Комітет експертів не може зробити висновок стосовно виконання цього зобов'язання та просить органи влади надати більш конкретну інформацію щодо застосування на практиці всіх мов, що охоплюються частиною III Хартії, в їх наступній доповіді.

c. під час судового провадження у справах, що стосуються адміністративних питань:

- i. передбачити, щоб суди, на клопотання однієї зі сторін процесу, здійснювали провадження регіональними мовами або мовами меншин; і/або*
- ii. якщо сторона має постати перед судом особисто, дозволити їй користуватися своєю регіональною мовою або мовою її меншини без додаткових витрат; і/або*
- iii. дозволити подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин,*

у разі необхідності із залученням усних і письмових перекладачів;

364. Відповідно до статті 15 Кодексу адміністративного судочинства України, адміністративне судочинство проводиться державною мовою. Особи, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, мають право використовувати рідну мову або мову, якою вони володіють, або користуватися послугами перекладача, у порядку, встановленому Кодексом (статті 49, 65 КАС України). Усі судові документи складаються державною мовою.

365. Комітет експертів відсилає до своїх зауважень, викладених вище (див. пункт 348) щодо правової невизначеності, яка спливає з формулювання закону. Отже, він просить українські органи влади з точністю вказати, якими засобами може скористатись учасник адміністративного процесу, якщо суддя не визнає необхідності залучити перекладача або посилається на відсутність перекладачів.

366. Органи влади не надали будь-якої інформації стосовно використання на практиці регіональних мов або мов меншин в адміністративному судочинстві. Комітет експертів гадає, що носії регіональних мов або мов меншин все ж таки використовують українську або російську мови під час здійснення адміністративного судочинства.

Висновок

367. Комітету експертів бракує інформації стосовно всіх мов, що охоплюються частиною III Хартії. Отже, він просить органи влади надати необхідну інформацію в їх наступній доповіді.

Пункт 2

“Сторони зобов’язуються:

- с. не заперечувати дійсність для сторін процесу юридичних документів, складених в межах країни, виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншини.”*

Загальні зауваження

368. Українські органи влади надали схожу інформацію стосовно всіх мов, що охоплюються Хартією. Ця інформація стосується лише юридичних документів, що складаються в рамках судочинства.

369. Комітет експертів нагадує, що це зобов’язання виходить за межі виключно судочинства і що воно також стосується приватних правових актів, укладених між двома сторонами. Комітет експертів не отримав будь-якої інформації щодо практики визнання дійсності документів, контрактів тощо, складених регіональними мовами або мовами меншин в Україні.

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини/ ідиш, молдавська, польська, румунська, російська та словацька мови.

370. Українські органи влади підкреслюють, що відповідно до чинного законодавства, дійсність для сторін процесу юридичних документів, складених в межах країни, не заперечується, виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональними мовами або мовами меншин (див. стор. 34 першої періодичної доповіді).

371. Українські органи влади не надали будь-якої інформації щодо реалізації на практиці цього зобов’язання.

Російська мова

372. Українські органи влади надали таку ж саму інформацію стосовно російської мови і не надали будь-якої інформації щодо застосування на практиці цього зобов’язання (див. стор.41). Беручи до уваги особливе становище російської мови в Україні, де багато громадян використовують цю мову в приватних стосунках та справах, Комітет експертів просить органи влади прокоментувати ситуацію, що склалася, в їх наступній доповіді.

Висновок

373. Комітету експертів бракує інформації стосовно всіх мов, що охоплюються частиною III Хартії. Отже, він просить органи влади надати необхідну інформацію в їх наступній доповіді.

Пункт 3

“Сторони зобов’язуються забезпечити наявність складених регіональними мовами або мовами меншин найбільш важливих національних законодавчих актів і тих документів, які зокрема стосуються осіб, що вживають ці мови, якщо їх наявність не забезпечена іншим шляхом.”

374. У тому, що стосується російської мови, ситуація є дуже задовільною. Українські органи влади, однак, повідомили, що це положення не застосовується у відношенні до 11 із 13 мов, що охоплюються частиною III Хартії. Крім того, вони не надали відповідної інформації стосовно кримськотатарської мови.

Білоруська, болгарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини/ ідиш, молдавська, польська, румунська та словацька мови.

375. За інформацією українських органів влади, цей пункт не застосовується у відношенні до цих регіональних мов або мов меншин (див. стор. 34). Комітет експертів нагадує, що обираючи це зобов'язання, українські органи влади зобов'язалися вживати необхідних заходів з метою забезпечити наявність регіональними мовами або мовами меншин найбільш важливих законодавчих документів (конституція, національні закони тощо) і тих документів, які, зокрема, стосуються осіб, що вживають ці мови.

Кримськотатарська мова

376. Інформація, надана органами влади, посилається на зобов'язання за статтею 10 (с). Комітет експертів звертається до українських органів влади з проханням пояснити, чи існують, відповідно до Конституції Автономної Республіки Крим, офіційні та законодавчі документи кримськотатарською мовою. Комітет експертів гадає, що не існує жодного національного законодавчого документу кримськотатарською мовою.

Російська мова

377. Згідно з Указом Президента від грудня 1996 року №1207/96 “Про опублікування актів законодавства України в інформаційному бюлетені “Офіційний вісник України”, Міністерству юстиції України було наказано забезпечити видання законів та інших нормативно-правових актів України у перекладі на російську мову. Отже, будь-який закон, підписаний Президентом України, так саме як і закони, офіційно оприлюднені Головою Верховної Ради, публікуються двома (українською та російською) мовами (див. стор. 41).

Висновок

378. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є невиконаним у відношенні до білоруської, болгарської, гагаузької, німецької, грецької, угорської мов, мови єврейської національної меншини/ ідиш, молдавської, польської, словацької та румунської мов. Комітет експертів не отримав необхідної інформації для того, щоб зробити висновок стосовно кримськотатарської мови і просить надати йому додаткову інформацію в наступній періодичній доповіді. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є виконаним у відношенні до російської мови.

Українським органам влади слід вжити заходів з метою забезпечити наявність найбільш важливих національних законодавчих документів білоруською, гагаузькою, кримськотатарською, грецькою мовами, мовою єврейської національної меншини/ ідиш, німецькою, молдавською, польською, словацькою, румунською та угорською мовами.

Стаття 10 – Адміністративні органи та публічні послуги

Загальні зауваження

379. Двома основними національними законами, що регулюють використання регіональних мов або мов меншин в адміністративних органах, є Закон України “Про мови в Українській РСР” та Закон “Про національні меншини в Україні”. В 1999 році Конституційний Суд України постановив, що поряд з державною мовою при здійсненні повноважень місцевими органами виконавчої влади, органами Автономної Республіки Крим та органами самоврядування можуть використовуватися російська та інші мови національних меншин у межах і порядку, що

визначаються законами України ³⁴(див. стор. 43 першої періодичної доповіді). У світлі інформації, наданої органами влади щодо статті 9 Хартії (див. п. 347 вище), Комітет експертів просить українські органи влади надати пояснень щодо наслідків реалізації цього рішення, особливо у тому, що стосується можливості використовувати регіональні мови або мови меншин в адміністративних органах.

380. Стаття 5 Закону “Про мови в УРСР” закріплює за громадянами право звертатися до органів державної влади “українською чи іншою мовою їх роботи, російською мовою або мовою, прийнятною для сторін”. Право звертатися до адміністративних органів іншими, ніж російська, мовами меншин забезпечується, отже, або якщо відповідна мова використовується вищезгаданими органами як робоча, або якщо причетна службова особа згодна використовувати цю мову (див. стор. 44 першої періодичної доповіді). Однак, у тому, що стосується російської мови, Закон про мови надає досить широкі гарантії у порівнянні з тими, що Україна обрала за статтею 10 Хартії. Комітет експертів зауважує, що це положення передбачає більш обмежені гарантії щодо осіб, які розмовляють іншими мовами меншин³⁵.

381. Відповідно до статті 8 Закону України “Про національні меншини в Україні” та статті 3 Закону про мови, мова певної національної меншини може використовуватися - поряд із державною українською мовою – в роботі різних державних органів лише у тих місцях, де ця національна меншина становить більшість населення (див. стор. 45 першої періодичної доповіді). Комітет експертів відзначає, що у порівнянні з іншими європейськими державами встановлений чисельний поріг є дуже високим. Такий поріг є перешкодою для використання мов меншин на територіях, де традиційно не проживає значна кількість осіб, що належать до національних меншин, та не відповідає Хартії.

382. Комітету експертів відомо з власного досвіду, що в декількох країнах рішення про надання місцевими та регіональними органами влади послуг регіональною мовою або мовою меншини обумовлюється чисельністю носіїв або зафіксованим відсотком населення, що належить до носіїв цієї мови. У тих випадках, коли чисельність носіїв регіональної мови або мови меншини не досягає встановлених порогів, органи місцевої влади не зобов’язані використовувати цю мову. В своїй роботі Комітет експертів завжди підкреслював, що запровадження чисельних порогів може заважати застосуванню Хартії у відношенні до тих мов, які офіційно не використовуються, але все-таки вживаються в містах та регіонах кількістю носіїв достатньою для того, щоб положення Хартії застосовувалися. Комітет експертів відзначає, зокрема, що органам влади та посадовим особам надається дуже широка свобода дій у тому, що стосується можливості використання регіональної мови або мови меншин, що суперечить духу Хартії та принципам що вона містить (див., наприклад, першу доповідь Комітету експертів по Словачії, ECRML (2007)1, пункти 44-47; другу доповідь по Швеції, ECRML (2005)4, пункт 16; та першу доповідь по Сербії, ECRML (2009)1, пункт 23).

383. Також інші закони певною мірою стосуються та впливають на використання регіональних мов або мов меншин в адміністративних органах, зокрема, Закон України “Про звернення громадян”, Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”, Закон України “Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим” (див. стор. 44 та 45, де наводяться відповідні положення кожного з законів). Комітет експертів посилатиметься на ці закони, коли це буде необхідно.

384. Комітет експертів відзначає, що в цілому внутрішнє законодавство забезпечує більш високий рівень захисту, ніж Закон про ратифікацію Хартії, оскільки Україна не взяла на себе зобов’язання за пунктом 1 статті 10.

³⁴ Див. рішення №10 від 14 грудня 1999 року.

³⁵ Див. також пункти 153, 154 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, ACFC/OP/(2008)004.

Комітет експертів заохочує українські органи влади переглянути встановлений чисельний поріг, досягнення якого необхідно для застосування в Україні цих положень Хартії, з метою гарантувати носіям всіх регіональних мов або мов меншин в Україні можливість скористатися позитивними результатами застосування цих положень в місцях, де чисельність носіїв це виправдовує.

“Пункт 2

Стосовно органів місцевої та регіональної влади, на території яких чисельність мешканців, що вживають регіональні мови або мови меншин, виправдовує вжиття заходів, наведених нижче, Сторони зобов'язуються дозволяти і/або заохочувати:

- a. використання регіональних мов або мов меншин в рамках регіонального або місцевого самоврядування;*
- c. публікування органами регіональної влади своїх офіційних документів також і відповідними регіональними мовами або мовами меншин;*
- d. публікування органами місцевої влади своїх офіційних документів також і відповідними регіональними мовами або мовами меншин.”*

Загальні зауваження

385. Українські органи влади надали стосовно майже всіх мов дуже мало інформації про їх використання в місцевих та регіональних адміністративних органах. Комітет експертів нагадує, що, обираючи ці зобов'язання, українські органи влади зобов'язалися застосовувати Хартію та вживати заходів задля забезпечення ефективного використання цих мов на місцевому та регіональному рівнях. Він просить органи влади доповісти про заходи, яких було вжито на забезпечення реалізації цих зобов'язань.

Українські органи влади заохочуються вжити активних заходів, з метою забезпечити носіям регіональних мов або мов меншин можливість використовувати свої мови на місцевому та регіональному рівнях, таким чином втілюючи в життя правові рамки.

386. Українські органи влади послалися в своїй першій періодичній доповіді на декілька законів, що мають відношення до цих зобов'язань, зокрема, на Закон України “Про звернення громадян”. Відповідно до статті 6 цього Закону “громадяни мають право звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб українською чи іншою мовою, прийнятною для сторін” (див. стор. 45).

387. Крім того, згідно з статтею 26 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” “до виключної компетенції сільських, селищних та міських рад віднесено рішення відповідно до закону питання про мову (мови), якою користуються у своїй роботі рада, її виконавчий орган та яка використовується в офіційних оголошеннях”.

388. Комітет експертів звертається з проханням до українських органів влади вказати, як ці два закони застосовуються на практиці та надати конкретні приклади, що свідчать про позитивні наслідки їх застосування для мов меншин.

Білоруська, гагаузька, грецька, молдавська, німецька, польська та словацька мови

389. Органи влади надали в своїй першій періодичній доповіді дуже мало інформації. Зазначається, що представники білоруської, гагаузької, грецької, молдавської, німецької, польської та словацької національностей, як правило, не користуються рідними мовами під час стосунків з місцевими органами виконавчої влади і що офіційні документи органів регіональної та місцевої влади цими мовами не публікуються (див. стор. 46 та далі).

390. Комітет експертів заохочує українські органи влади вжити заходів, з метою з'ясувати, чи виявляють носії цих мов бажання, щоб офіційні документи органів регіональної та місцевої влади публікувалися цими мовами і/чи щоб білоруська, гагаузька, грецька, молдавська, німецька, польська та словацькі мови використовувалися в роботі цих органів.

Болгарська мова

391. Органи влади надали в своїй першій періодичній доповіді дуже мало інформації. Представники болгарської національності, як правило, не користуються рідною мовою під час стосунків з місцевими органами виконавчої влади, та офіційні документи органів регіональної та місцевої влади болгарською мовою не публікуються (див. стор. 46).

392. Під час робочого візиту Комітету експертів було повідомлено, що в місцях компактного проживання болгар письмовий зв'язок з органами місцевої влади здійснюється завжди українською мовою, тоді як під час усного спілкування використовується болгарська мова. Здається, що усні стосунки є особливо задовільними на рівні сільських органів правління.

393. Представники носіїв підкреслили, що відсутність офіційного визнання болгарської мови як офіційної регіональної мови заважає її використанню на більш регулярній основі.

394. Комітет експертів заохочує українські органи влади вжити заходів з метою з'ясувати, чи виявляють носії цієї мови бажання, щоб офіційні документи органів регіональної та місцевої влади публікувалися болгарською мовою і/або щоб відповіді на письмові звернення надсилалися болгарською мовою.

Кримськотатарська мова

Підпункт а:

395. Відповідно до статті 10 Конституції Автономної Республіки Крим, поряд з державною мовою забезпечується функціонування і розвиток, використання і захист російської, кримськотатарської, а також мов інших національностей. Верховна Рада Автономної Республіки Крим компетентна вирішувати питання щодо забезпечення функціонування української, російської, кримськотатарської та інших національних мов (див. пункт 2 статті 26 Конституції АРК).

396. Однак, українські органи влади повідомляють, що представники кримськотатарської національності, як правило, не користуються рідною мовою під час стосунків з місцевими органами виконавчої влади (див. стор. 48 першої періодичної доповіді). Комітет експертів заохочує українські органи влади пояснити, як відповідні закони застосовуються на практиці.

Підпункти с і d:

397 Відповідно до параграфу 1 статті 2 Регламенту Верховної Ради Автономної Республіки Крим, нормативно-правові акти цього органу публікуються та оприлюднюються державною мовою, а також російською та кримськотатарською мовами (стор. 48 першої періодичної доповіді).

398. Комітету експертів, однак, бракує інформації про те, як це зобов'язання виконується на практиці. Отже, він звертається з проханням до органів влади прокоментувати виконання цього зобов'язання в рамках наступного циклу моніторингу.

Угорська мова

Підпункт а:

399. Українські органи влади повідомляють, що в Закарпатській області угорська мова використовується поряд з державною мовою райдержадміністраціями, міськвиконкомом, селищними та сільськими радами в місцях компактного проживання угорців. Адміністративні документи і бланки широкого користування на цих територіях складаються у двомовному варіанті. Як указувалося вище, встановлення такого порога, згідно з яким національна меншина повинна складати більш ніж 50% населення, не відповідає Хартії. Комітет експертів звертається до українських органів влади з проханням пояснити в наступній періодичній доповіді, чи існують, крім тих територій, де угорці складають більшість населення, території, де проживає значна кількість угорців.

Підпункти с і d:

400. В Закарпатській області офіційні документи органів державної влади публікуються державною та угорською мовами в районах компактного проживання угорців (див. стор. 51 першої періодичної доповіді).

401. У тому, що стосується органів місцевої влади, в Закарпатській області офіційні документи органів місцевого самоврядування публікуються державною та угорською мовами в територіальних одиницях компактного проживання угорців (див. стор. 52 першої періодичної доповіді).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

402. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів просить органи влади надати таку інформацію в наступній періодичній доповіді.

Румунська мова

Підпункт а:

403. Інформація, що була надана українськими органами влади, здається суперечливою. З одного боку, зазначається, що представники румунської національності, як правило, не користуються рідною мовою під час стосунків з місцевими органами виконавчої влади. З іншого боку, вказується, що в Закарпатській області, зокрема в Тячівському та Рахівському районах, в селищних та сільських радах, румуни використовують, поряд з державною мовою, румунську мову. В Чернівецькій області, в місцях компактного проживання румуномовного населення, румунська мова застосовується представниками органів влади при усному спілкуванні. В цій області, незважаючи на те, що румуномовне населення може подавати до органів влади усні та письмові звернення румунською мовою та отримувати відповіді на усні звернення румунською мовою, відповіді на письмові звернення надаються лише українською мовою (див. стор. 50 першої періодичної доповіді).

404. Комітет експертів просить органи влади внести ясність щодо цього питання в наступній доповіді, а також надати конкретні приклади того, як румунська мова використовується під час стосунків з державними органами влади.

Підпункти с і d:

405. Також у цьому випадку інформація, надана українськими органами влади, здається суперечливою. З одного боку, зазначається, що офіційні документи органів регіональної влади румунською мовою не публікуються. З іншого боку, Комітету експертів повідомляється, що в Закарпатській та Чернівецькій областях офіційні документи органів державної влади публікуються державною та румунською мовами в районах компактного проживання румунів. У тому, що стосується офіційних документів органів регіональної влади, вони публікуються державною, а також румунською мовами в районах компактного проживання румунів.

406. Крім того, органи влади відзначили в своїй доповіді, що в більшості випадків офіційні документи органів місцевої влади румунською мовою не публікуються. Комітет експертів заохочує українські органи влади описати в наступній періодичній доповіді, якою мірою румунська мова зараз використовується в регіональних та місцевих адміністративних органах.

Російська мова

Підпункт а:

407. Українські органи влади повідомляють, що представники російської національності користуються рідною мовою під час стосунків з місцевими органами виконавчої влади (див. стор. 49). Зокрема в Автономній Республіці Крим, відповідно до пункту 2 статті 10 Конституції, російська мова використовується в усіх сферах суспільного життя (див. стор. 45).

408. В Донецькій області органи регіональної влади використовують російську мову у стосунках з громадянами. Крім того, працівники Запорізької обласної держадміністрації та органів виконавчої влади не мають право відмовити у розгляді звернення через подання його російською мовою. До того ж, при зверненні громадян до органів влади російською мовою, всі роз'яснення та консультації надаються російською мовою (див. стор. 50).

Підпункти с і d:

409. У тому, що стосується органів регіональної влади, українські органи влади повідомляють, що офіційні документи публікуються державною мовою (див. стор. 49). Комітет експертів нагадує, що обираючи це зобов'язання, органи влади зобов'язалися забезпечувати, щоб на територіях з переважно російськомовним населенням органи місцевої та регіональної влади публікували всі свої офіційні документи також російською мовою.

410. В Донецькій області органи регіональної та місцевої влади публікують всю інформацію про стан роботи із зверненнями громадян, графіки прийомів громадян, інформацію про стан розгляду звернень та інше російською мовою (див. стор. 49). Те ж саме стосується інших областей Східної України з переважно російськомовним населенням та Автономної Республіки Крим.

Висновок

У тому, що стосується підпункту а:

411. Комітет експертів вважає, що це зобов'язання є невиконаним у відношенні до білоруської, гагаузької, німецької, грецької, молдавської, польської та словацької мов. Це зобов'язання є принаймні частково виконаним у відношенні до болгарської та угорської мов, та виконаним у відношенні до російської мови. За браком інформації Комітет експертів не може дійти висновку стосовно мови єврейської національної меншини/ ідиш, румунської та кримськотатарської мов.

У тому, що стосується підпунктів с і d:

412. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є невиконаним у відношенні до білоруської, болгарської, гагаузької, німецької, грецької, молдавської, польської та словацької мов. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є виконаним у відношенні до російської та угорської мов, а також кримськотатарської мови, принаймні у тому, що стосується документів органів регіональної влади. За браком інформації Комітет експертів не може дійти висновку стосовно мови єврейської національної меншини/ ідиш та румунської мови.

“e. використання органами регіональної влади регіональних мов або мов меншин у дискусіях, які відбуваються на їхніх зборах, не виключаючи, однак, використання офіційної мови (мов) держави;”

“f. використання органами місцевої влади регіональних мов або мов меншин у дискусіях, які відбуваються на їхніх зборах, не виключаючи, однак, використання офіційної мови (мов) держави;”

413. Відповідно до статті 15 Закону України “Про мови в Українській РСР”, українська мова є мовою з'їздів, сесій, конференцій, пленумів, засідань, інших зібрань державних, партійних, громадських органів, підприємств, установ і організацій в Україні. Однак, у випадках, передбачених у статті 3 цього закону, мовою сесій, конференцій, пленумів, засідань, зборів, інших зібрань державних органів та організацій може бути поряд з українською і національна мова більшості населення тієї чи іншої місцевості (див. стор. 45 першої періодичної доповіді).

414. Комітет експертів заохочує українські органи влади навести конкретні приклади застосування цього положення на практиці.

Білоруська, болгарська, німецька, угорська та словацька мови

415. За інформацією українських органів влади, білоруська, болгарська, німецька, угорська та словацька мови можуть використовуватися поряд з державною мовою у дискусіях, що відбуваються на зборах органів регіональної та місцевої влади, якщо вони є поширеними в даній місцевості (стор. 46-52). Однак, органи влади не надали жодного конкретного приклада використання цих мов на практиці на місцевому рівні у даний час.

416. Комітет експертів просить органи влади повідомити, чи використовуються ці мови у дискусіях на практиці, і якщо так, то в яких областях.

Кримськотатарська мова

417. Не було надано будь-якої інформації стосовно використання кримськотатарської мови в дискусіях, що відбуваються на зборах органів місцевої та регіональної влади. Виходячи з Конституції Автономної Республіки Крим, Комітет експертів вважає, що кримськотатарська мова повинна була би використовуватися на практиці і просить органи влади повідомити про виконання цього зобов'язання в наступній доповіді.

Гагаузька, грецька, молдавська та польська мови

418. Не було надано будь-якої інформації стосовно реалізації цього зобов'язання на практиці (див. стор. 47 та наступні).

Угорська мова

419. За інформацією українських органів влади, в дискусіях, що відбуваються на зборах органів місцевої та регіональної влади, а також при проведенні масових заходів вживається як

державна, так і угорська мови. Комітет експертів просить українські органи влади надати конкретні приклади використання угорської мови в їх наступній доповіді.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

420. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів звертається до органів влади з проханням надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Румунська мова

421. За інформацією українських органів влади, румунська мова може використовуватися під час зборів органів регіональної та місцевої влади поряд з українською мовою, особливо в Чернівецькій області, зокрема під час проведення сесій Герцаївської районної ради (див стор. 50). Вони також повідомили про те, що в Закарпатській області, під час зборів органів місцевої влади та при проведенні масових заходів уживається як українська, так і румунська мови.

Російська мова

422. У тому, що стосується використання російської мови у дискусіях, що відбуваються на зборах органів місцевої та регіональної влади, українські органи влади підтверджують, що вона вживається поряд з українською мовою, особливо в Донецькій області (див. стор. 50).

423. Виходячи з того, що російська мова використовується і в інших областях, Комітет експертів просить українські органи влади надати більш вичерпну інформацію в наступній доповіді.

Висновок

424. Комітету експертів бракує інформації стосовно більшості мов. Зобов'язання здається виконаним щодо російської, румунської та угорської мов. Комітет експертів сподівається отримати інформацію про використання на практиці цих мов в рамках наступного циклу моніторингу.

“g. використання або прийняття, у разі необхідності паралельно з назвами офіційною мовою (мовами), традиційних правильних форм написання назв місцевостей регіональними мовами або мовами меншин.”

Загальні зауваження

425. Відповідно до статті 38 Закону України “Про мови в Українській РСР”, назви місцевостей можуть передаватися мовою національної меншини, але лише у тому разі, якщо ця меншина становить більшість населення відповідної місцевості.

426. У своїх висновках Консультативний комітет з питань Рамкової конвенції про захист національних меншин зауважив, що чисельний поріг, який визначається у вищезгаданому положенні, є таким, що являє собою перешкоду у відношенні до певних мов меншин, які використовуються на територіях, традиційно не заселених значною кількістю представників тієї чи іншої національної меншини. Було отримано навіть скарги стосовно труднощів, зустрінутих на практиці, при поверненні традиційних назв населеним пунктам, вулицям та іншим топографічним одиницям³⁶. У зв'язку з цим Комітет експертів відсилає до своїх коментарів, викладених вище (див. п. 382).

³⁶ Див. пункти 161-164 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, ACFC/OP/(2008)004.

427. Комітет експертів гадає, що органи влади займаються поверненням історичних назв населеним пунктам, де компактно проживають національні меншини. Однак, в своїй першій періодичній доповіді органи влади зовсім не надали інформації щодо багатьох мов. Отже, він просить українські органи влади надати необхідну інформацію в наступній періодичній доповіді та заохочує їх примножити зусилля з метою забезпечити можливість написання назв місцевостей також регіональними мовами або мовами меншин.

Білоруська, болгарська, гагаузька, грецька, молдавська та польська мови

428. Не було надано будь-якої інформації щодо виконання цього зобов'язання.

Кримськотатарська мова

429. Не було надано будь-якої інформації щодо виконання цього зобов'язання. Проте, Комітету експертів стало відомо, що декільком селищам не були повернені їх вікові татарські назви, оскільки кримські татари не становлять більшості населення цих місцевостей, як цього вимагає стаття 38, і оскільки органи місцевого самоврядування не прийняли необхідних рішень для того, щоб назви місцевостей подавалися кримськотатарською мовою.

430. Комітет експертів звертається до українських органів влади з проханням надати пояснень щодо цього питання та проінформувати Комітет експертів про заходи, вжиті з метою вирішення проблеми, про яку йому було повідомлено.

Німецька та словацька мови

431. Органи влади зазначили, що в Закарпатській області, в місцях компактного проживання німців та словаків, через низьку їх чисельність назви населених пунктів подаються українською мовою (див. стор. 49).

432. Комітет експертів нагадує, що Україна обрала це зобов'язання і у відношенні до німецької та словацької мов. Комітет експертів заохочує українські органи влади з'ясувати, у співробітництві з носіями цих мов, чи існують місцевості, заселені значною кількістю представників цих національностей, що виправдовувало би прийняття традиційних правильних форм написання назв цих місцевостей відповідними мовами.

Угорська мова

433. В Закарпатській області, в місцях компактного проживання угорців, назви населених пунктів, установ, навчальних закладів подаються двома мовами (див. стор. 52). Комітет експертів просить українські органи влади надати більш конкретну інформацію щодо використання традиційних правильних форм написання назв місцевостей угорською мовою.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

434. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів звертається до органів влади з проханням надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Румунська мова

435. В Закарпатській області, в місцях компактного проживання румунів (Тячівський та Рахівський райони), назви населених пунктів, установ, навчальних закладів подаються двома

мовами. В Чернівецькій області, в переважній більшості населених пунктів Герцаївського, Глибоцького та Сторожинецького районів, де компактно проживають представники румунської національності, назви населених пунктів подаються двома мовами (див. стор. 51).

Російська мова

436. В Донецькій області при написанні назв місцевостей російська мова використовується поряд з українською (див. стор. 50). Комітет експертів звертається до органів влади з проханням надати інформацію щодо ситуації в інших областях, де традиційно використовується російська мова.

Висновок

437. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є принаймні частково виконаним у відношенні до угорської, румунської та російської мов. Він не може дійти висновку щодо виконання цього зобов'язання у відношенні до інших мов, які охоплюються частиною III Хартії, та просить органи влади надати відповідну інформацію в їх наступній доповіді. Однак, беручи до уваги чисельний поріг, що зараз застосовується, Комітет експертів звертається до органів влади з проханням внести ясність щодо сфери застосування статті 38 Закону про мови.

“Пункт 4

З метою застосування тих положень пунктів 1, 2 і 3, які вони прийняли, Сторони зобов'язуються вжити одного чи більше таких заходів:

- с. задоволення у міру можливості прохань державних службовців, які володіють регіональною мовою або мовою меншини, про призначення на роботу в тій території, де така мова вживається.”***

Загальні зауваження

438. Відповідно до статті 6 Закону України “Про мови в Українській РСР”, службові особи державних, партійних, громадських органів, установ і організацій повинні володіти українською і російською мовами, а в разі необхідності – і іншою національною мовою в обсязі, необхідному для виконання службових обов'язків. Якщо особа є прийнятою на роботу без знання української або російської мов, вона повинна оволодіти мовами, що використовуються в роботі органу або організації (див. стор. 43 першої періодичної доповіді).

439. Комітет експертів висловлює жаль з того приводу, що українські органи влади надали дуже мало інформації стосовно виконання цього зобов'язання. Комітет експертів нагадує українським органам влади, що вони зобов'язалися вживати заходів, з метою забезпечити державним службовцям можливість користуватися регіональними мовами або мовами меншин. Він заохочує органи влади повернутися до цього зобов'язання в їх наступній доповіді та повідомити про заходи, вжиті на практиці задля задоволення прохань державних службовців, які володіють регіональною мовою або мовою меншини, про призначення на роботу в тій території, де така мова вживається.

Білоруська, болгарська, гагаузька, грецька, молдавська та польська мови

440. Органи влади не надали будь-якої інформації щодо виконання цього зобов'язання (див. стор. 46-49).

Кримськотатарська мова

441. Органи влади не надали будь-якої інформації щодо виконання цього зобов'язання (див. стор. 48).

442. Беручи до уваги інформацію, що була надана органами влади щодо виконання інших зобов'язань та що стосується Конституції Автономної Республіки Крим, в якій визначено, що поряд з державною мовою забезпечується функціонування і розвиток, використання і захист російської, кримськотатарської, а також мов інших національностей, Комітет експертів вважає, що мають бути вжиті заходи з метою забезпечити прийняття на роботу носіїв кримськотатарської мови. Комітет експертів просить органи влади прокоментувати ситуацію в Автономній Республіці Крим в їх наступній періодичній доповіді.

Німецька, угорська та словацька мови

443. Здається, що в Закарпатській області державні службовці, які володіють німецькою, угорською або словацькою мовами, приймаються на роботу в місцях компактного проживання німців, угорців або словаків (див. стор. 49-52). Однак, органи влади не надали будь-яких конкретних даних або цифр.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

444. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів звертається до органів влади з проханням надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Румунська мова

445. В декількох районах Чернівецької області, в місцях компактного проживання румуномовного населення, державні службовці, які володіють румунською мовою, приймаються на роботу за умови, що вони володіють українською мовою. В Герцаївській, Сторожинецькій, Глибоцькій районних державних адміністраціях відповідно 80%, 30% та 15% працівників володіють румунською мовою. Українські органи влади також повідомляють про державних службовців, що володіють румунською мовою та працюють в Закарпатській області (див. стор. 51).

Російська мова

446. Органи влади не надали будь-якої інформації стосовно виконання цього зобов'язання (стор. 50). Враховуючи важливе місце, що російська мова займає в Україні, Комітет експертів звертається до органів влади з проханням надати відповідну інформацію в їх наступній доповіді.

Висновок

447. Комітет експертів не може зробити висновок щодо виконання цього зобов'язання та сподівається отримати відповідну інформацію в рамках наступного циклу моніторингу. Однак, зважаючи на чисельний поріг, що зараз застосовується, Комітет експертів звертається до органів влади з проханням внести ясність щодо сфери застосування статті 6 Закону про мови.

Стаття 11 – Засоби масової інформації

Загальні зауваження щодо електронних засобів масової інформації

448. Закон “Про телебачення та радіомовлення” встановлює специфічні мовні квоти на здійснення теле- та радіомовлення українською мовою. Відповідно до параграфа 4 статті 10 цього закону, всі національні телерадіокомпанії повинні забезпечувати не менше 75% загального обсягу добового мовлення українською мовою. Органом, відповідальним за видачу ліцензій, є Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення (див. інформацію, надану органами влади, стор. 52). Комітет експертів розуміє, що ці вимоги, поставлені перед телерадіоорганізаціями, мають за мету сприяти розвитку державної мови та її захисту. Однак, повне виключення використання мов національних меншин в державному та приватному секторах телерадіомовлення не відповідає статті 11 Хартії.

449. Національна рада прийняла рекомендації щодо порядку визначення мови програм і передач у регіонах компактного проживання національних меншин, які містяться в її рішенні №317 від 14 квітня 2004 року. В пункті 3 цього рішення зазначається, що Національна рада враховує мовні запити телеглядачів та радіослухачів, що проживають на цих територіях. В місцях компактного проживання телерадіомовлення регіональними мовами або мовами меншин може здійснюватися в межах квот, визначених Законом “Про телебачення та радіомовлення”. Отже, в ліцензіях повинно зазначатися, що мінімум 75% програм будуть вестися українською мовою (див. п. 2.2 та 2.3 рішення).

450. Після здійснення робочого візиту Комітет експертів отримав інформацію про те, що Національна рада внесла поправки до цього рішення та прийняла нові рекомендації (поправки та доповнення до рішення №317 від 14.04.2004, затверджені рішенням №580 від 26.03.2008). У тому, що стосується національного телерадіомовлення, Комітет експертів відзначає, що з вересня 2009 року мінімум 80% програм та передач мають вестися українською мовою, а з вересня 2010 року – мінімум 85% програм та передач (див. п. 2.1 рішення).

451. Під час робочого візиту Комітету експертів стало відомо про існування ряду перешкод для ведення мовлення регіональними мовами або мовами меншин. Комітет експертів вважає, що навіть до прийняття недавніх поправок, пропорційне співвідношення програм і передач, що повинні вестися українською мовою, та програм і передач регіональними мовами або мовами меншин було явно незрівноваженим, зважаючи на те що особи, які розмовляють регіональними мовами або мовами меншин, становлять більш ніж 50% населення деяких областей.

452. За інформацією українських органів влади, головна проблема полягає не стільки у введенні програм тією чи іншою регіональною мовою або мовою меншин, скільки у недостатньому обсязі виробництва вітчизняного телевізійного та радіо продукту. Українські телерадіокомпанії продовжують закуповувати значні обсяги програм іноземного виробництва і адаптують його під вимоги українського законодавства, замість того, щоб розробляти та виготовляти програми і передачі мовами національних меншин. Було також повідомлено про проблеми з виготовленням, розповсюдженням і трансляцією програм для національних меншин недержавними телерадіокомпаніями, зокрема в Донецькій та Запорізькій областях. Приклади недержавних мовників є майже у всіх областях, де проживають нацменшини. Проте, головною перепоною у їх діяльності є проблеми з фінансуванням. Більш того, рекламне законодавство України містить пряму заборону спонсорування програм новин та програм, які за змістом мають політичний характер. Все це збільшує фінансові ризики комерційних телерадіоорганізацій, які, здається, вважають, що проваджувати проекти для нацменшин економічно безперспективно (див. стор. 52 першої періодичної доповіді).

453. Але це не стосується системи державного телерадіомовлення, діяльність в межах якої фінансується з державного бюджету. Органи влади підкреслюють, що подібна практика дає позитивні результати, зокрема в Закарпатській області.

454. Українські органи влади вказують у своїй доповіді на проблеми з телебаченням та радіомовленням, що існують в Одеській області, де носії мов меншин залишаються взагалі без теле- та радіосигнала. Вони також визнають, що обсяг програм і передач мовами національних меншин явно не може задовольнити їх інформаційні та культурно-етнічні потреби. Комітет експертів просить органи влади повернутися до цього питання в їх наступній доповіді та повідомити, чи були вирішені існуючі проблеми.

Комітет експертів заохочує українські органи влади переглянути правові норми, що регулюють здійснення телерадіомовлення регіональними мовами або мовами меншин, які охоплюються Хартією.

“Пункт 1

Сторони зобов'язуються, для осіб, які вживають регіональні мови або мови меншин, в межах територій, на яких ці мови використовуються, відповідно до стану кожної мови, якщо органи державної влади, безпосередньо чи опосередковано, мають компетенцію, повноваження або відіграють певну роль у цій сфері, та із поважанням принципу незалежності і самостійності засобів масової інформації:

якщо радіо і телебачення здійснюють функції громадських засобів масової інформації:

- “а.   ііі.   вжити належних заходів для того, щоб радіо- і телеорганізації транслювали програми регіональними мовами або мовами меншин;”*

Загальні зауваження

455. Згідно з інформацією, наданою органами влади, здається, що на території Донецької та Запорізької областей телерадіомовлення іншими, ніж російська, регіональними мовами або мовами меншин не здійснюється (див. стор. 55 першої періодичної доповіді). У тому, що стосується інших областей, державне телерадіомовлення для національних меншин забезпечується на території Закарпатської, Житомирської, Одеської та Чернівецької областей і в Автономній Республіці Крим.

456. Комітет експертів просить органи влади пояснити, як забезпечується доступ носіїв мов меншин, що використовуються в Донецькій та Запорізькій областях, до теле- та радіопрограм регіональними мовами або мовами меншин.

457. Комітет експертів також відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище, і особливо до висловленого ним занепокоєння щодо встановлених квот. Комітет експертів заохочує органи влади переглянути нові положення щодо квот, яких повинні дотримуватися телерадіоорганізації, з метою забезпечити, щоб право носіїв регіональних мов або мов меншин передавати та отримувати інформацію рідною мовою, занадто не обмежувалося³⁷.

458. Комітет експертів також просить українські органи влади прокоментувати використання регіональних мов або мов меншин у національних засобах масової інформації в їх наступній доповіді.

³⁷ Див. пункт 134 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, ACFC/OP/(2008)004.

Білоруська мова

459. В Севастополі білоруською мовою транслюється радіопрограма “Батьківщина”. Її було створено Севастопольською регіональною державною телерадіокомпанією спільно з Асоціацією національно-культурних товариств Севастополя (див. стор. 55).

460. Комітет експертів хотів би, однак, зауважити, що існують інші області, де проживає значна кількість носіїв білоруської мови, наприклад, Рівненська та Чернігівська області.

461. Виходячи з вищесказаного, Комітет експертів заохочує органи влади вживати заходів з метою забезпечувати, щоб теле- та радіопрограми білоруською мовою транслювалися на інших територіях, де існує достатня кількість бажаючих.

Болгарська мова

462. На різних телевізійних каналах болгарською мовою транслюється декілька програм. В Автономній Республіці Крим державна телерадіокомпанія “Крим” готує раз на тиждень 15-хвилинну телепередачу для болгар. В Одесі, обласна державна телерадіокомпанія вже більше 20 років веде регулярну 30-хвилинну програму болгарською мовою “Роден край”(див. стор. 56).

463. В Запорізькій області телерадіокомпанії намагалися виготовити та транслювати програми для національних меншин. Однак, це виявилось з фінансових причин неможливим. Отже, на сьогодні в області програм болгарською мовою не ведеться (див. стор. 56).

464. У тому, що стосується державного радіомовлення, болгарською мовою транслюється ряд програм, наприклад, радіопрограма “Роден край” в Одеській області та три програми в Автономній Республіці Крим: щотижнева 15-хвилинна програма “Болгарські зустрічі”, щомісячна 15-хвилинна програма “Ми повернулися” та щомісячна 30-хвилинна програма “Кримський діалог”.

465. Під час робочого візиту представники носіїв болгарської мови проінформували Комітет експертів, що їх громада надіслала Національній раді з питань національних меншин прохання збільшити хронометраж програм болгарською мовою в державних електронних засобах масової інформації, але до сьогоднішнього часу цієї мети досягнуто не було з фінансових причин. Крім того, носії болгарської мови зазначили, що запровадження квот значно ускладнює отримання ліцензій на трансляцію теле- та радіопрограм болгарською мовою, у тому числі на регіональному рівні.

Кримськотатарська мова

466. Державна телерадіокомпанія “Крим” в Автономній Республіці Крим транслює декілька телевізійних програм кримськотатарською мовою: “Повернення” (раз на тиждень, 20 хвилин), “Ана Юрт” (двічі на тиждень по 30 хвилин), “Джанам стирав” (двічі на місяць по 30 хвилин), “Генчлик” (раз на тиждень по 30 хвилин), “Мирас” (раз на місяць по 20 хвилин), “Едебій керван” (раз на місяць по 20 хвилин), “Хаберлер” (двічі на тиждень по 20 хвилин), “Тувгъан тілім” (раз на тиждень по 30 хвилин), “Дін ве урф – адетлеріміз” (раз на місяць по 30 хвилин) та “Шелляле” (раз на тиждень по 25 хвилин).

467. На радіо транслюються такі передачі кримськотатарською мовою: “Мерабанъиз балалар” (раз на тиждень по 20 хвилин), “Пешраф” (раз на тиждень по 20 хвилин) та “Музика алемінде” (раз на місяць по 30 хвилин). Органи влади також посилаються на приватні електронні засоби масової інформації, але це стосується іншого зобов’язання (див. нижче в в. (ii)).

Гагаузька мова

468. Програми гагаузькою мовою транслюються Одеською обласною державною телерадіокомпанією. Вже більше 20 років виходить щотижнева 30-хвилинна програма “Ана тарафи”, також двічі на місяць ведеться 30-хвилинна телевізійна передача “Колорит” (див. стор. 56 першої періодичної доповіді). Однак, органи влади надали суперечливу інформацію стосовно того, як часто виходить програма “Колорит” (або раз, або двічі на місяць). Комітет експертів просить органи влади внести ясність щодо цього питання в їх наступній доповіді.

469. Крім того, телерадіокомпанія “Новини Придністров’я” (м. Білгород-Дністровський) виготовляє та транслює окремі радіопередачі гагаузькою мовою та іншими мовами меншин.

Німецька мова

470. В загальному річному обсязі Закарпатської обласної державної телерадіокомпанії теле- та радіопрограми німецькою мовою становлять 40 годин. Йдеться, зокрема, про інформаційну програму “Подобиці”, а також програми “Німецькі звуки” і “Моє покоління”.

471. Комітет експертів із задоволенням відзначає, що деякі програми призначені молодому поколінню. Однак, він також хотів би зауважити, що обсяг мовлення є дуже невеликим та просить органи влади надати інформацію щодо обсягу відповідно радіо- та телепрограм німецькою мовою та з’ясувати, чи відповідає запропонований обсяг та вибір програм запитам носіїв.

Грецька мова

472. Програми грецькою мовою транслюються в різних областях, головним чином в Автономній Республіці Крим, Донецькій та Одеській областях. Держтелерадіокомпанія “Крим” веде радіопередачу “Ясас”, створену спільно Севастопольською регіональною державною телерадіокомпанією та Асоціацією національно-культурних товариств Севастополя, а також дві 15-хвилинні щотижневі передачі – “Калімера” і “Хоффнунг”. В Донецькій області з вересня 2004 року в ефірі телерадіоорганізації “Маріупольське телебачення” виходить двічі на тиждень 20-хвилинна програма “Аз есмь” (див. п. 136 вище), яка також транслюється в Львівській області на Львівському телебаченні та на УТ-1. В Одеській області телерадіоорганізація “Новини Придністров’я” виготовляє та транслює окремі радіопередачі грецькою мовою.

473. Носії грецької мови зауважили, що запровадження квот на трансляцію програм українською мовою значною мірою ускладнює здійснення мовлення грецькою мовою.

Угорська мова

474. В Закарпатській області, телепередачі угорською мовою ведуться 24 години на квартал, у той час, як радіопередачі – 27 годин на квартал. Крім того, з листопада 2005 року на базі Закарпатської облдержтелерадіокомпанії започатковано новий канал “Тиса-1”, на якому транслюються і передачі угорською мовою (див. стор. 65).

Мова єврейської національної меншини /ідиш

475. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів просить українські органи влади надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Молдавська мова

476. Одеська обласна держтелерадіокомпанія вже більше 20 років веде регулярну 30-хвилинну щотижневу передачу молдавською мовою “Плаюл натал”. Комітет експертів

звертається до українських органів влади з проханням з'ясувати, чи відповідає запропонований обсяг та вибір телепрограм молдавською мовою запитам носіїв та вказати, чи ведуться радіопередачі молдавською мовою.

Польська мова

477. Житомирська обласна держтелерадіокомпанія транслює щотижневу 20-хвилинну радіопрограму “Слово польське” і, крім того, забезпечує 40 хвилин радіомовлення польською мовою на тиждень. Тричі на тиждень виходить 30-хвилинна телепередача польською мовою “У родаків”.

Румунська мова

478. В загальному річному обсязі Закарпатської облдержтелерадіокомпанії телевізійні програми румунською мовою становлять 92 години, у той час, як радіопрограми – 112 годин (див. стор. 63). Інформація, надана органами влади, також стосується виконання цього зобов'язання щодо угорської мови, з цієї причини неясно, яким є насправді обсяг програм румунською мовою (див. стор. 63).

479. Комітет експертів дізнався, що в Чернівецькій області програми румунською мовою пропонуються облдержтелерадіокомпанією та телерадіокомпанією “ТВА”. Органи влади повідомляють, що десятки радіо- та телепередачів було встановлено на кордоні з Румунією та Молдовою. Ці телепередачі транслюють програми, що можуть прийматися в Чернівецькій області. За інформацією органів влади, чернівецькі телерадіокомпанії не можуть скласти конкуренцію цим програмам.

480. Комітет експертів нагадує, однак, що метою даного зобов'язання є забезпечення місцевого мовлення регіональними мовами або мовами меншин, а не прийому теле- та радіопередач із сусідніх країн. Ця вимога впливає з пункту 2 статті 11. Отже, Комітет експертів підкреслює, що забезпечення можливості приймати програми з інших країн регіону не звільняє державні органи від обов'язку сприяти виготовленню та трансляції місцевих програм румунською мовою.

Російська мова

481. За інформацією органів влади, по всій території України транслюється різна кількість телевізійних програм російською мовою.

482. Носії російської мови наголосили, що дуже важко отримати ліцензію на трансляцію програм російською мовою – у тому числі на регіональному рівні, - що пов'язано з запровадженням квот.

483. У тому, що стосується радіомовлення, багато обласних державних телерадіокомпаній транслюють передачі російською мовою, що становить від 10% (Полтавська обласна держтелерадіокомпанія) до 83% (Севастопольська обласна Держтелерадіокомпанія) від загальної кількості передач. Крім того, Закарпатській обласній держтелерадіокомпанії було внесено пропозицію щодо можливостей створення на її базі редакції російського мовлення (див. стор. 62).

484. Зважаючи на чисельність носіїв російської мови в Україні, Комітет експертів заохочує органи влади з'ясувати, чи відповідає забезпечений рівень телерадіомовлення російською мовою запитам та побажанням носіїв.

Словацька мова

485. Закарпатська обласна державна телерадіокомпанія транслює щорічно 48 годин телевізійних програм, та 48 годин радіопрограм словацькою мовою (див. опис різних програм на стор. 64 першої періодичної доповіді).

Висновок

486. Система квот заважає реалізації цього зобов'язання. Комітет експертів отримав інформацію, що програми регіональними мовами або мовами меншин транслюються на непостійній основі. Зниження рівня квот могло би посприяти розвитку телерадіомовлення регіональними мовами або мовами меншин. Незважаючи на це, Комітет експертів вважає, що зобов'язання є частково виконаним у відношенні до всіх мов, за виключенням мови ідиш.

487. Комітет експертів заохочує українські органи влади переглянути положення, що стосуються запровадження мовних квот у відношенні до теле- та радіопрограм, зокрема у тому, що стосується регіональних каналів мовлення, з метою забезпечити, щоб трансляція програм регіональними мовами або мовами меншин, яка відповідає запитам носіїв, не підлягала б надмірним обмеженням.

“b. ii. заохочувати трансляцію радіопрограм регіональними мовами або мовами меншин на регулярній основі та/або сприяти такій трансляції;”

Загальні зауваження

488. Комітет експертів нагадує, що це зобов'язання стосується приватних електронних засобів масової інформації. Правовим режимом, що застосовується в Україні щодо приватних телерадіокомпаній, є Закон “Про телебачення і радіомовлення”. Відповідно до цього Закону, певний відсоток радіопрограм має вестися українською мовою. Ця мовна квота також застосовується до радіокомпаній, що транслюють передачі регіональними мовами або мовами меншин. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище (див. пункти 448-453).

489. Комітет експертів відзначає, що у тому, що стосується приватного мовлення на національному рівні, на практиці трансляція програм іншими, ніж українська, мовами, здається, до певної міри допускається. Комітет експертів також зазначає, що ряд радіостанцій та телецентрів транслюють регіональними мовами та мовами меншин на регіональному рівні, незважаючи на скарги, що він отримав стосовно перепопону, які існують у наданні таких послуг.

490. Комітет експертів не отримав необхідної інформації щодо багатьох мов, які охоплюються частиною III Хартії, оскільки надана інформація стосується, головним чином, радіопрограм, що транслюються державними засобами масової інформації. Отже, він просить українські органи влади включити в їх наступну доповідь інформацію про передачі регіональними мовами або мовами меншин, що готуються приватними радіостанціями.

Білоруська мова

491. Українські органи влади не надали будь-якої інформації (стор. 55).

Болгарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська та словацька мови

492. Українські органи влади надали лише інформацію, що стосується державного мовлення.

Кримськотатарська мова

493. Більша частина інформації, наданої органами влади, стосується державного радіомовлення (див. стор. 58 або 59 першої періодичної доповіді). Органи влади також посилаються на комерційні телерадіокомпанії - кримське “Радіо Майдан” та “TAV-DAIR”, у загальному обсязі радіомовлення яких обсяг мовлення кримськотатарською мовою складає 50%. У тому, що стосується останньої компанії, Комітет експертів просить українські органи влади внести ясність щодо співвідношення радіо- та телепрограм кримськотатарською мовою.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

494. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів просить органи влади надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Молдавська мова

495. За інформацією українських органів влади, в Одеській області виходить в ефір радіопередача молдавською мовою “Актуалітець”. Однак, Комітету експертів неясно, чи транслюється ця програма державною або приватною радіостанцією. Крім того, не було надано інформації щодо хронометражу цієї програми та періодичності її виходу в ефір.

Польська мова

496. Більша частина інформації, наданої українськими органами влади, стосується державних електронних засобів масової інформації в Житомирській, Чернівецькій та Донецькій областях (див. стор. 61). Органи влади також повідомляють про трансляцію передач польською мовою львівськими ТОВ “РІЦ “Незалежність” (10 годин на тиждень) та радіостанціями “Незалежність” і “Радіо Майдан”. Однак, Комітету експертів неясно, чи йдеться про державні або приватні радіостанції.

Румунська мова

497. Українські органи влади надали докладну інформацію про програми румунською мовою, що ведуться державними телерадіокомпаніями в Чернівецькій та Закарпатській областях (див. стор. 63). Комітету експертів, проте, неясно, чи є радіостанція “Буковина” в Чернівцях, державною або приватною радіостанцією. Він просить органи влади внести ясність щодо цього питання, а також включити до своєї наступної періодичної доповіді інформацію про радіопрограми румунською мовою, що ведуться приватними радіостанціями.

Російська мова

498. Українські органи влади надали докладну інформацію про радіопрограми російською мовою, що транслюються державними телерадіокомпаніями у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Одеській, Полтавській, Херсонській, Житомирській областях, в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі. Однак, інформації про радіопрограми російською мовою, що ведуться приватними радіостанціями, надано не було.

Висновок

499. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище, стосовно встановлення квот на програми, що повинні вестися українською мовою. Комітет експертів просить українські органи влади надати в їх наступній періодичній доповіді більш конкретну інформацію про те, якою мірою ці квоти дійсно застосовуються у відношенні до радіопрограм регіональними мовами або мовами меншин.

500. Крім того, Комітет експертів зауважує, що українські органи влади надали дуже мало інформації стосовно радіопрограм регіональними мовами або мовами меншин, що транслюються приватними радіостанціями. Він заохочує органи влади включити таку інформацію, а також інформацію про радіопроекти мовою ідиш до наступної періодичної доповіді.

“с.   ii.   **заохочувати трансляцію телевізійних програм регіональними мовами або мовами меншин на регулярній основі та/або сприяти такій трансляції;”**

Загальні зауваження

501. Комітет експертів нагадує, що дане зобов'язання стосується приватних електронних засобів масової інформації.

502. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень та заохочує українські органи влади робити можливою трансляцію телевізійних програм регіональними мовами або мовами меншин. Комітет експертів не отримав необхідної інформації щодо багатьох із мов, які охоплюються частиною III Хартії, оскільки надана інформація стосується, головним чином, телевізійних програм, що транслюються державними засобами масової інформації. Отже, він заохочує українські органи влади включити інформацію про програми регіональними мовами або мовами меншин, які передаються приватними телевізійними каналами, до їх наступної періодичної доповіді.

Білоруська мова

503. Українські органи влади не повідомили про існування телевізійних програм білоруською мовою на приватних телевізійних каналах (див. стор. 55). Під час робочого візиту Комітет експертів було поінформовано, що на даний момент білоруська мова не використовується на приватному радіо та телебаченні.

504. Комітету експертів стало відомо про недавню ініціативу білоруської громади щодо створення телевізійної передачі білоруською мовою. До Державного комітету у справах національностей та релігій було надіслано прохання про надання фінансової підтримки. Однак, органи влади ще не відгукнулися на це прохання. Комітет експертів просить українські органи влади прокоментувати це питання в їх наступній періодичній доповіді.

Болгарська мова

505. Більша частина інформації, наданої органами влади, стосується програм, уже згаданих у зв'язку з виконанням зобов'язання щодо державних засобів масової інформації. З цього переліку програм органи влади наводять передачі болгарською мовою, що транслюються телерадіокомпанією “Новини Придністров'я” (м. Білгород-Дністровський) та, епізодично, телерадіокомпанією “Реал – АТВ”. Комітет експертів просить органи влади уточнити, чи є ці телерадіокомпанії приватними, і якщо це так, вказати на хронометраж та періодичність виходу в ефір цих передач (стор. 56).

Кримськотатарська мова

506. Більша частина інформації, наданої органами влади, стосується державного радіомовлення. Органи влади також посилаються на приватну комерційну телерадіокомпанію в Криму, але вони не надають деталей, необхідних Комітету експертів для того, щоб оцінити ситуацію. У доповіді зазначається, що 10% програм ТРК “Атлант –СВ” (“Радіо Майдан”) ведуться кримськотатарською мовою. Однак, Комітету експертів неясно, чи є ця телерадіокомпанія приватною або державною. Комітет експертів просить органи влади внести ясність щодо цього питання в їх наступній доповіді.

Гагаузька, німецька, грецька, угорська, молдавська та словацька мови

507. Інформація, надана українськими органами влади, стосується лише державних телерадіокомпаній (стор. 57-65).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

508. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації щодо мови ідиш. Комітет експертів просить органи влади надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Польська мова

509. Більша частина інформації, наданої українськими органами влади, стосується передач державних засобів масової інформації (див. стор. 60). Повідомляється, що товариство з обмеженою відповідальністю “Телерадіокомпанія Союз-ТВ” (м. Житомир) забезпечує щоденно 3-6 годин мовлення польською мовою, виготовляючи свої власні програми або транслюючи програми Польської державної телекомпанії “Полонія”. Комітету експертів, однак, неясно, яким є хронометраж програм, оскільки інформація, надана щодо цього в першій періодичній доповіді, здається суперечливою (див. стор. 60 та стор. 61). Комітет експертів заохочує органи влади внести ясність щодо цього питання в наступній доповіді.

Румунська мова

510. Більша частина інформації, наданої українськими органами влади, стосується державних засобів масової інформації (див. стор. 64 першої періодичної доповіді).

Російська мова

511. Українські органи влади надали лише інформацію, що стосується державного телерадіомовлення (див. стор. 62).

512. Комітет експертів отримав скарги, що стосуються запровадження квот та труднощів, які вони створюють для трансляції приватними телевізійними каналами телевізійних програм російською мовою.

Висновок

513. Комітет експертів заохочує органи влади надати в наступній доповіді точну інформацію про те, якою мірою вищезгадані квоти дійсно застосовуються щодо програм регіональними мовами або мовами меншин, які визначаються в ратифікаційній грамоті України.

514. Крім того, Комітет експертів зауважує, що українські органи влади надали дуже мало інформації стосовно телевізійних програм регіональними мовами або мовами меншин, що транслюються приватними телевізійними каналами. Він заохочує органи влади включити таку інформацію до наступної періодичної доповіді.

“d. заохочувати створення та розповсюдження аудіо- і аудіовізуальних творів регіональними мовами або мовами меншин і/або сприяти такому створенню та розповсюдженню;”

Загальні зауваження

515. Українські органи влади надали дуже мало, або зовсім не надали інформації щодо реалізації цього положення на практиці стосовно багатьох мов. Комітет експертів нагадує, що

обираючи це зобов'язання, українські органи влади зобов'язалися сприяти створенню та розповсюдженню аудіо- і аудіовізуальних творів 13 регіональними мовами або мовами меншин, визначеними в ратифікаційній грамоті. Комітет експертів просить українські органи влади надати в наступній періодичній доповіді інформацію про заходи, яких було вжито на виконання цього зобов'язання.

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, грецька та молдавська мови

516. Українські органи влади не надали будь-якої інформації щодо виконання цього зобов'язання (стор. 55).

Німецька, угорська, польська, румунська та словацька мови

517. Органи влади повідомили про проведення в Закарпатській області щорічного Міжнародного фестивалю теле- та радіопрограм “Мій рідний край”, організаторами якого є Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Закарпатська облдержадміністрація, обласна рада та Закарпатська облдержтелерадіокомпанія за підтримки Європейської асоціації етнічного мовлення.

518. Комітет експертів не отримав, однак, конкретної інформації про те, як вищесказане стосується німецької, угорської, польської, румунської та словацької мов, та якою мірою створюються і розповсюджуються аудіо- і аудіовізуальні твори цими мовами.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

519. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів просить органи влади надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Російська мова

520. Комітет експертів не отримав специфічної та конкретної інформації про те, як вищезгаданий фестиваль стосується російської мови та якою мірою створюються та розповсюджуються аудіо- та аудіовізуальні твори російською мовою. За інформацією українських органів влади, у Волинській області владні структури створюють умови для розповсюдження аудіо- та аудіовізуальних творів російською мовою громадськими організаціями російської національної меншини (стор. 62).

521. Через відсутність конкретних прикладів, Комітет експертів не може дійти висновку щодо виконання цього зобов'язання. Він просить органи влади надати більш конкретну інформацію про позитивні наслідки для російської мови підтримки, що забезпечується владними структурами, у створенні аудіо- і аудіовізуальних творів.

Висновок

522. Комітет експертів не може зробити висновок про виконання цього зобов'язання та заохочує українські органи влади надати необхідну інформацію в наступній періодичній доповіді.

- e.
  - i. ***заохочувати створення і/або функціонування якнайменш однієї газети, яка друкуватиме свої матеріали регіональними мовами або мовами меншин, і/або сприяти такому створенню та/або функціонуванню;***

Загальні зауваження

523. Українські органи влади повідомляють в своїй першій періодичній доповіді про існування численних газет, що друкують матеріали регіональними мовами або мовами меншин (див. стор. 55). Однак, органи влади надають підтримку невеликій кількості цих газет. Комітет експертів був поінформований, що Державний комітет у справах національностей та релігій надає підтримку 6 виданням, що публікуються вірменською, болгарською, кримськотатарською, польською, румунською мовами та мовою ідиш.

524. Під час робочого візиту Комітету експертів було повідомлено про труднощі, головним чином фінансового характеру, з якими стикаються носії регіональних мов або мов меншин у тому, що стосується видання газет регіональними мовами або мовами меншин. Комітет експертів нагадує, що газети регіональними мовами або мовами меншин відіграють важливу роль у збереженні мови та культури представників національних меншин. Він звертається до органів влади з проханням провести консультації з носіями регіональних мов або мов меншин з метою визначення їх потреб та побажань, що стосуються цього зобов'язання, а також внести ясність щодо критеріїв, які застосовуються під час прийняття рішення про надання фінансової підтримки виданню тієї чи іншої газети регіональною мовою або мовою меншини.

Білоруська мова

525. В різних областях України виходить декілька видань білоруською мовою: в Донецькій області, в газеті “Світлиця” щомісяця друкується сторінка білоруською мовою; в Львівській області, білоруською мовою публікуються газети “Весткі з Беларусі” та “Беларусь Галичини”; в Запорізькій області, газета “Мы – вместе” містить в собі статті білоруською мовою; в Чернігівській області, під назвою “Жива вода” періодично виходять спільні об'єднані номери декількох газет білоруською мовою, що є результатом співпраці між журналістами з Чернігівської, Гомельської (Білорусь) та Брянської (Росія) областей (див. стор. 55).

526. Під час робочого візиту Комітет експертів було поінформовано, що редактори газети “Друзі”, що публікується білоруською мовою з 2001 року, звернулися до органів влади з проханням про надання фінансової підтримки. Здається, що така підтримка цьому виданню поки що не надається.

Болгарська мова

527. За інформацією українських органів влади, Одеська обласна адміністрація та Державний комітет у справах національностей та релігій забезпечують фінансову підтримку видання газети болгарською мовою “Роден край”. В Запорізькій області, в газеті “Мы – вместе” публікуються матеріали з життя найбільш численних етнічних груп регіону. Матеріали цієї газети також друкуються болгарською мовою (див. стор. 56 першої періодичної доповіді).

528. Під час робочого візиту Комітету експертів стало відомо з неофіційних джерел, що в Криму деякі українські газети публікують одну – дві сторінки болгарською мовою.

Кримськотатарська мова

529. В Запорізькій області свою газету публікує татарська національно-культурна громада. Однак, не було вказано, чи видається ця газета кримськотатарською мовою та як часто вона виходить.

530. Комітет експертів також хотів би отримати більше інформації стосовно ситуації в Автономній Республіці Крим, де проживає найбільш значна кількість кримських татар.

Гагаузька мова

531. За інформацією органів влади, заяв про реєстрацію друкованого видання гагаузькою мовою не надходило (див стор. 57). Під час робочого візиту, Комітет експертів було поінформовано, що публікація матеріалів гагаузькою мовою здійснюється на місцевому рівні, але за фінансової підтримки лише самих носіїв, оскільки державні органи підтримки не надають. Комітет експертів заохочує органи влади провести консультації з носіями гагаузької мови та винайти способи забезпечення підтримки існуючих видань.

Німецька мова

532. “Німецька центральна газета” публікується у всіх областях України. Газета “Hallo Freunde” виходить у Львівській області. В Чернігівській області статті німецькою мовою періодично з’являються в газеті “Вісник АРН”, створеній неприбутковою громадською організацією “Агенція розвитку Ніжина”.

533. Комітет експертів просить органи влади пояснити цифри, надані в першій періодичній доповіді (11 змішаних друкованих видань, що виходять німецькою та іншою мовами, та 108 друкованих видань, що дублюються німецькою мовою), та вказати, чи відповідає запропонований обсяг та вибір видань німецькою мовою запитам носіїв (див. стор. 60).

Грецька мова

534. Для грецького населення видаються газети “Эллины Украины”, “Камбана” та “Хронос”. Крім того, 2 газети публікуються в Запорізькій області єврейською національно-культурною громадою (див. стор. 57). Однак, Комітету експертів неясно, чи видаються ці газети грецькою мовою.

Угорська мова

535. Згідно з інформацією, наданою в першій періодичній доповіді, угорською мовою виходить в світ 10 видань; 8 інших видань містять в собі матеріали угорською та іншими мовами (див. стор. 65). Комітет експертів просить органи влади вказати, чи відповідає запропонований обсяг та вибір видань угорською мовою запитам носіїв.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

536. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів просить органи влади надати таку інформацію в наступній періодичній доповіді.

Молдавська мова

537. Державний комітет у справах національностей та релігій забезпечує фінансову підтримку видання газети молдавською мовою “Лучаферул” (стор. 59). Однак, органи влади не вказали, як часто виходить в світ ця газета. Комітет експертів просить органи влади внести ясність щодо цього питання в їх наступній періодичній доповіді.

Польська мова

538. В Донецькій області виходить в світ газета польською мовою “Поляки Донбасу”; в Львівській області польською мовою видаються газети “Gazeta Lwowska”, “Glos Nauczyciela” та журнал “Radosc Wiary”. В Житомирській області газета “Мозаїка Бердичівська” виходить 1 раз на два місяці польською мовою, а “Газета Польська” – щотижня польською та українською мовами. В Чернігівській області з 2005 року українською та польською мовами виходить газета “Орлине плем’я”; також двічі на місяць виходить газета “Вісник АРН” (засновник –

неприбуткова громадська організація “Агенція розвитку Ніжина”), де з’являються статті польською мовою (див. стор. 61).

539. Комітет експертів просить українські органи влади пояснити цифри, які надаються в періодичній доповіді (5 друкованих видань, що виходять в світ польською мовою, 3 змішані друковані видання, що публікуються польською та іншою мовами та 37 друкованих видань, що дублюються польською мовою), та вказати, чи відповідає запропонований обсяг та вибір видань польською мовою запитам носіїв.

Румунська мова

540. Українські органи влади надали досить обмежену інформацію. Вони повідомляють про 6 друкованих видань, які виходять румунською мовою, про 4 змішані друковані видання, що публікуються румунською та іншою мовами та 4 видання, що дублюються румунською мовою (див. стор. 64 першої періодичної доповіді). Комітет експертів просить органи влади вказати, чи відповідає існуючий вибір видань румунською мовою запитам носіїв, а також вказати на обсяги підтримки, яку вони надають виданню газет румунською мовою.

Російська мова

541. Органи влади надали досить широку інформацію про газети, що видаються російською мовою (див. стор. 62-63 першої періодичної доповіді). В цілому, 2343 друковані видання публікуються російською мовою, до того ж 3598 змішаних видань видаються російською та іншою мовами та 3834 видання дублюються російською мовою (а також іншими мовами).

Словацька мова

542. Одна газета словацькою мовою публікується в Закарпатській області (див. стор. 65). Комітет експертів просить вказати, чи задовольняє це запити носіїв.

Висновок

543. Комітет експертів вважає, що це зобов’язання є виконаним у відношенні до білоруської, німецької, польської та російської мов, частково виконаним у відношенні до болгарської мови та не є виконаним у відношенні до гагаузької мови. Він не може дійти висновку щодо виконання цього зобов’язання у відношенні до кримськотатарської, грецької, угорської мов, мови єврейської національної меншини/ ідиш, молдавської, румунської та словацької мов та просить органи влади надати більш точну інформацію. Він звертається, зокрема, до українських органів влади з проханням вказати на обсяги підтримки, яку вони надають виданню газет всіма цими мовами.

544. Комітет експертів заохочує українські органи влади збільшити фінансову підтримку видання газет регіональними мовами або мовами меншин, якими розмовляють менш численні етнічні групи.

“g. сприяти професійній підготовці журналістів та іншого персоналу для засобів масової інформації, які використовують регіональні мови або мови меншин.”

Загальні зауваження

545. Українські органи влади надали мало, або зовсім не надали інформації щодо реалізації цього положення стосовно багатьох мов. Комітет експертів нагадує, що обираючи це зобов’язання, українські органи влади зобов’язалися сприяти професійній підготовці журналістів та іншого персоналу для засобів масової інформації, які використовують регіональні мови або мови меншин, що визначаються в ратифікаційній грамоті.

546. Комітет експертів просить українські органи влади надати інформацію про заходи, яких було вжито на виконання цього зобов'язання, в їх наступній періодичній доповіді.

Білоруська, кримськотатарська та грецька мови

547. Українські органи влади не надали будь-якої інформації (див. стор. 55-57).

Болгарська, гагаузька та молдавська мови

548. Відповідно до інформації, наданої органами влади, Одеський регіональний інститут державного управління проводить щороку навчання журналістів друкованих ЗМІ, які повністю або частково видаються мовами національних меншин (стор. 56, 57 та 60).

549. Комітет експертів нагадує, що це зобов'язання стосується підготовки не тільки журналістів, але також і іншого персоналу друкованих та електронних ЗМІ. Комітет експертів звертається до органів влади з проханням надати більш конкретну інформацію про саму підготовку (запропоновані курси навчання, їх періодичність, цільові навчальні групи тощо).

Німецька та словацька мови

550. За інформацією українських органів влади, у вищих учбових закладах Закарпатської області готують фахівців-журналістів (див. стор. 60). Однак, не було надано будь-яких конкретних даних про кількість журналістів, що готуються цими закладами, про запропоновані курси навчання тощо.

Угорська мова

551. Українські органи влади повідомляють про створення Спілки угорських журналістів Закарпаття (див. стор. 65). Однак, не було запропоновано будь-якої конкретної інформації ні про підготовку журналістів, що організується цією спілкою, ні про обсяги підтримки, що надається органами влади задля забезпечення підготовки персоналу ЗМІ, який використовує угорську мову.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

552. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів просить органи влади надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Польська мова

553. Інформація, надана українськими органами влади, є недостатньою для того, щоб оцінити ситуацію. Органи влади обмежилися повідомленням про те, що в Донецькій області польська мова застосовується не на регулярній основі, а при необхідності висвітлення життєдіяльності товариств, пам'ятних дат, національних свят та інших подій (див. стор. 61).

554. Беручи до уваги число газет, що виходять польською мовою, а також запропонований вибір теле- та радіопрограм польською мовою, Комітет експертів вважає, що існує потреба у підготовці персоналу для ЗМІ, які використовують польську мову.

Румунська мова

555. У тому, що стосується підготовки фахівців-журналістів, органи влади повідомляють, що вона забезпечується вищими учбовими закладами Закарпатської області (див. стор. 64). Однак,

із наданої інформації неясно, якою мірою журналісти та інший персонал ЗМІ, що використовують у роботі румунську мову, мають можливість пройти цю підготовку.

556. Органи влади також повідомляють про підготовку журналістів, які працюють у румуномовній редакції Чернівецької облдержтелерадіокомпанії, що здійснюється через обмін досвідом з теле- та радіоканалами Румунії (див. стор. 64).

Російська мова

557. Відповідно до інформації, наданої українськими органами влади, підготовку журналістів здійснює Ужгородський національний університет. Крім того, в Донецькій області проводяться тематичні семінари редакторів газет місцевих органів влади. До того ж, Одеський регіональний інститут державного управління проводить навчання журналістів друкованих ЗМІ.

558. Комітету експертів, однак, неясно, якою мірою підготовка, що надається журналістам Ужгородським національним університетом, та тематичні семінари редакторів газет місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в Донецькій області, є розрахованими на персонал ЗМІ, який використовує у роботі російську мову (див. стор. 63 першої періодичної доповіді). Також неясно, як російськомовний персонал ЗМІ готується Центром підготовки та підвищення кваліфікації кадрів Одеського регіонального інституту державного управління та іншими закладами.

559. Беручи до уваги число газет, що виходять російською мовою, та запропонований вибір теле- та радіопрограм російською мовою, Комітет експертів вважає, що існує потреба у підготовці персоналу ЗМІ, який використовує у роботі російську мову.

Висновок

560. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є невиконаним у відношенні до білоруської, кримськотатарської, грецької і польської мов, та частково виконаним у відношенні до російської та румунської мов. Комітет експертів не може дійти висновку щодо болгарської, гагаузької, німецької, молдавської та словацької мов та просить українські органи влади надати більш вичерпну інформацію.

“Пункт 2

Сторони зобов'язуються гарантувати свободу прямого прийому радіо- і телепередач із сусідніх країн, які транслюються мовою, такою самою або схожою до регіональної мови або мови меншини, та не перешкоджати ретрансляції радіо- і телепередач із сусідніх країн, які випускаються в ефір такою мовою. Вони також зобов'язуються забезпечити, щоб не запроваджувалися жодні обмеження на свободу виявлення поглядів і вільне поширення інформації у друкованих засобах інформації мовою, такою самою або схожою до регіональної мови або мови меншини. Здійснення вищезазначених свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками та відповідальністю, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або покарання, які встановлені законом і необхідні в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я чи моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.”

561. Відповідно до статті 42 Закону України “Про телебачення та радіомовлення”, жодних обмежень не запроваджується на ретрансляцію телевізійних і/або радіопрограм із сусідніх країн на території України за умови, що їх зміст цілком відповідає вимогам Європейської конвенції про транскордонне телебачення. Право на ретрансляцію теле- та/чи радіопрограм визначається ліцензією на мовлення або ліцензією провайдера програмної послуги (див. стор. 54).

562. Під час робочого візиту Комітет експертів отримав скарги, що стосуються нещодавно прийнятого Національною радою з питань телебачення та радіомовлення рішення, відповідно до якого іноземні програми, що поширюються в кабельних мережах України, повинні бути дубльовані або перекладені на українську мову. Представники носіїв російської мови, поміж інших, заявляють, що втілення в життя цього рішення заважатиме ретрансляції програм закордонних каналів³⁸. Комітет експертів вважає, що вимога дублювати або перекладати програми не відповідає цьому зобов'язанню.

563. Комітет експертів заохочує українські органи, що відповідають за телерадіомовлення, провести консультації з носіями мов, та забезпечити, відповідно до пункту 2 статті 11 Хартії, щоб жодні перешкоди не обмежували ретрансляцію радіо- і телепередач із сусідніх країн. Він просить органи влади доповісти про заходи, яких було вжито з метою усунути перешкоди для ретрансляції програм, такі як вимога дублювати або перекладати програми українською мовою.

Білоруська мова

564. За інформацією українських органів влади, мешканці прикордонних та суміжних з ними районів Чернігівської, Донецької та Миколаївської областей можуть здійснювати прямий прийом радіо- та телепередач, які транслюються білоруською та російською мовами (див. стор.55).

Болгарська мова

565. Радіо- та телепередачі з Болгарії ретранслюються в містах Миколаєві, Одесі та Києві (див. стор. 56 першої періодичної доповіді).

Кримськотатарська, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини /ідиш, молдавська, румунська та словацька мови

566. Перша періодична доповідь не містить в собі конкретної інформації стосовно цих мов. Органами влади було зроблено заяву загального характеру, згідно з якою “в областях, де проживають національні меншини, забезпечено свободу прямого прийому радіо- і телепередач із сусідніх країн” (див стор. 57-65).

Гагаузька мова

567. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої конкретної інформації стосовно гагаузької мови, хоч і вказувалося на те, що операторам необхідно забезпечити здійснення телерадіомовлення гагаузькою мовою в Одеській області (див. загальні зауваження вище).

Польська мова

568. Органи влади не надали будь-якої конкретної інформації про виконання цього зобов'язання. Однак, згідно з інформацією, наданою за підпунктами b і c, у Львівській області, в мережі кабельного телебачення, ретранслюються три програми польського телебачення. Отже, Комітет експертів звертається до органів влади з проханням пояснити, як здійснюється ретрансляція передач у Львівській, а також у Закарпатській та Донецькій областях.

---

³⁸ Див також п. 133 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, АСFC/OP/(2008)004.

Російська мова

569. Телевізійні передачі російською мовою ретранслюються в Донецькій області (“РТР-Планета”, “Всемирная сеть”, “НТВ-Мир”, “ТВ-Центр” міжнародний тощо). Комітет експертів просить органи влади надати інформацію стосовно інших областей України.

Висновок

570. Комітет експертів не може дійти висновку щодо виконання цього зобов’язання за браком необхідної інформації. Він звертається до органів влади з проханням пояснити, якою мірою забезпечується ретрансляція теле- і радіопередач із сусідніх країн та вказати, чи існують щодо цього будь-які обмеження. Комітет експертів просить українські органи влади надати більш конкретну інформацію стосовно всіх мов, зокрема, про число існуючих каналів та про те, як ретрансляція здійснюється на практиці, беручи до уваги вимогу перекладати або дублювати всі програми, що виходять в ефір іншими, ніж українська, мовами.

“Пункт 3

Сторони зобов’язуються забезпечити представництво або урахування інтересів осіб, що вживають регіональні мови або мови меншин, в органах, які можуть бути створеними відповідно до закону для гарантування свободи і плюралізму засобів масової інформації.”

Загальні зауваження

571. За словами українських органів влади, інтереси осіб, що вживають регіональні мови або мови меншин, та їх представництво в органах, які гарантують свободу і плюралізм засобів масової інформації, забезпечуються відповідно до нормативно-правових актів. Однак, стосовно багатьох мов, що охоплюються частиною III Хартії, не було надано відповідної або специфічної інформації. Отже, Комітету експертів неясно, як ураховуються інтереси носіїв цих мов. Він просить органи влади внести ясність щодо цього питання в наступній періодичній доповіді, і, зокрема, щодо ролі, яку відіграє Національна рада з питань телебачення і радіомовлення.

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини/ ідиш, молдавська, польська, російська та словацька мови

572. Ніякої конкретної інформації щодо того, як ураховуються на практиці інтереси носіїв цих мов, надано не було (див. стор. 64 першої періодичної доповіді).

Румунська мова

573 Ніякої конкретної інформації щодо того, як ураховуються на практиці інтереси носіїв румунської мови, надано не було (див стор. 64 першої періодичної доповіді).

574. Проте, під час робочого візиту, Комітет експертів було поінформовано про те, що Чернівецька державна адміністрація створила в 2007 році державний орган, до якого входять представники 6 найбільш впливових національно-культурних товариств області. Під час засідань цього органу обговорюються, крім інших, питання, що стосуються надання фінансової підтримки національно-культурним товариствам та забезпечення свободи та плюралізму ЗМІ. Однак, Комітету експертів неясно, яким чином цей орган підтримує зв’язок з представниками ЗМІ та органами влади, а також як ураховуються інтереси носіїв румунської мови.

Висновок

575. Комітет експертів не може зробити висновок про виконання цього зобов’язання за браком необхідної інформації. Він заохочує органи влади ще раз розглянути це питання в їх наступній доповіді.

Стаття 12 – Культурна діяльність та засоби її здійснення

Загальні зауваження

576. Фінансова підтримка культурної діяльності, що здійснюється неурядовими організаціями, надається Державним комітетом у справах національностей та релігій та Міністерством культури на основі пропозицій реалізації проектів, які вносяться через Раду керівників Всеукраїнських громадських організацій національних меншин. Комітет експертів був поінформований, що з 2006 року процедуру прийняття рішення про надання фінансової підтримки було поліпшено. Вона стала більш відкритою та прозорою. Під час робочого візиту представники носіїв регіональних мов або мов меншин зазначили, що органи влади дотримуються активного підходу у стосунках з неурядовими організаціями національних меншин.

577. Однак, представники Ради керівників Всеукраїнських громадських організацій національних меншин вважають, що їх точки зору недостатньо враховуються під час процесу прийняття рішень.³⁹ Крім того, як було визнано українськими органами влади, підтримка культурної діяльності, що здійснюється групами меншин, є незрівноваженою. Комітет експертів відсилає до своїх коментарів, викладених вище (див. статтю 7(с)), зокрема щодо скарг, які він отримав під час робочого візиту, здебільшого від носіїв російської мови, стосовно малих розмірів фінансової підтримки. Навіть якщо підтримка, що надається Державним комітетом у справах національностей та релігій, є кращою ніж декілька років тому, багато представників наголосили під час робочого візиту на тому, що вона є недостатньою, особливо з огляду на високий, починаючи з 2001 року, рівень інфляції. Комітет експертів вітає досягнуті результати та заохочує органи влади примножити зусилля задля кращого задоволення потреб носіїв.

578. Під час робочого візиту було також порушено особливу проблему, пов'язану з браком довгострокових асигнувань, що виділяються на створення та на забезпечення функціонування різних культурних закладів або на оплату оренди приміщень, які вони займають⁴⁰. Деякі представники, як зазначається у коментарях до пункту 1 (f) статті 12, вказали на те, що культурні центри відіграють ключову роль у збереженні їхніх мов та культур. Усвідомлюючи бюджетні труднощі, з якими стикаються українські органи влади, Комітет експертів заохочує їх приділяти більше уваги проханням, що надходять від національних меншин та стосуються культурних центрів, оскільки вони є тими місцями, де їхні мови та культури є видимими для громадськості.

Комітет експертів заохочує українські органи влади виділяти довгострокові асигнування носіям регіональних мов або мов меншин на створення та забезпечення функціонування культурних центрів.

579. У тому, що стосується кінематографії, Конституційний Суд України в своєму рішенні №13–рп/2007 від 20 грудня 2007 року постановив, що закони, регулюючі питання використання державної мови та мов національних меншин, також застосовуються до сфери кінематографії, що передбачає, що іноземні фільми перед розповсюдженням в Україні повинні бути дубльовані або озвучені чи субтитровані державною мовою. У разі невиконання цієї вимоги, дозвіл на розповсюдження і демонстрування іноземних фільмів не надається. Відповідно до частини

³⁹ Див. також п.91 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, ACFC/OP/(2008)004.

⁴⁰ Див. також п.92 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, ACFC/OP/(2008)004.

другої статті 14 Закону України “Про кінематографію”, ці фільми можуть також бути дубльовані або озвучені чи субтитровані на додаток до української мови мовами меншин⁴¹.

580. Згідно зі статтею 3 Закону “Про кінематографію,” “демонстрування фільмів” охоплює не тільки показ фільмів у призначених для цього приміщеннях (кінотеатрах тощо), але також каналами мовлення телебачення. Це означає, що треба перекладати всі іноземні фільми, котрі транслюються телевізійними каналами, на українську мову, навіть якщо мовна квота, про яку йдеться в загальних зауваженнях до статті 11 (див. вище), є дотриманою. Комітет експертів відзначає, що це ще більше ускладнюватиме здійснення телерадіомовлення мовами меншин, на що вказувалося носіями регіональних мов або мов меншин під час робочого візиту.

581. Комітет експертів вважає, що вимога дублювати або субтитрувати кожний іноземний фільм українською мовою може виявитися диспропорційною у відношенні до тих фільмів, що вироблені російською або іншими мовами меншин. Крім того, Комітету експертів неясно, чи повинні програми вітчизняного виробництва також бути дубльовані або озвучені чи субтитровані українською мовою.

Комітет експертів заохочує органи влади забезпечити, аби надмірні вимоги щодо дублювання, озвучення або субтитрування українською мовою фільмів мовами меншин не заважали їх розповсюдженню.

“Пункт 1

Стосовно культурної діяльності та засобів її здійснення – особливо бібліотек, відеотек, культурних центрів, музеїв, архівів, академій, театрів і кінотеатрів, а також літературних творів і кінопродукції, народних форм виявлення культури, фестивалів і організацій, що займаються культурною діяльністю, включаючи, між іншим, використання нових технологій, - Сторони зобов’язуються, в межах території, на якій такі мови використовуються, і якщо органи державної влади мають компетенцію, повноваження або відіграють певну роль у цій сфері:

- а. заохочувати форми виявлення та ініціативи, притаманні регіональним мовам або мовам меншин, і сприяти різними засобами доступу до творів, що створюються цими мовами;”*

Білоруська мова

582. Білоруське національно-культурне товариство “Сябри” організує з 2001 року в Чернігівській області різні культурні заходи; його представники брали, зокрема, участь у Першому фольклорному фестивалі національних культур “Поліське коло” (див. стор. 67 першої періодичної доповіді). За інформацією українських органів влади, відділ документів іноземними мовами Обласної наукової універсальної бібліотеки ім. В. Г. Короленка проводить роботу у напрямі популяризації творів білоруською мовою та провів у 2006 році 3 культурні заходи.

583. Українські органи влади також повідомляють про діяльність, що проводиться у відношенні до декількох мов, включаючи білоруську, відділом іноземної літератури Державної обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Гмирьова, що в Миколаївській області. Він організує засідання клубів “Поліглот” та “Перекладач”, а також книжкові ярмарки. Комітету експертів, однак, неясно, яку користь носії білоруської мови здобувають на практиці від здійснення цієї діяльності. Комітет експертів просить органи влади внести ясність щодо цього

⁴¹ Див. також пп. 138-139 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, АСFC/OP/(2008)004.

питання та навести конкретні цифри та дані для того, щоб мати можливість краще оцінити ситуацію.

584. За інформацією органів влади, незважаючи на сприятливі умови, що створюються в Донецькій та Запорізькій областях у відношенні білоруської мови, прохань про надання підтримки з боку носіїв до органів влади не надходило (див. стор. 68).

Болгарська мова

585. В Миколаївській області, вищезгаданий відділ іноземної літератури організує заходи, спрямовані на пропагування болгарської мови. Комітет експертів просить органи влади пояснити, які позитивні наслідки ця діяльність має на практиці для болгарської мови.

586. Комітет експертів також просить органи влади вказати, чи забезпечується підтримка культурної діяльності в інших областях, де широко використовується болгарська мова.

Кримськотатарська мова

587. Українські органи влади надали за всіма підпунктами статті 12 інформацію стосовно діяльності, спрямованої на пропагування кримськотатарської мови та культури, що здійснюється в Миколаївській та Херсонській областях (див. стор. 72). Комітет експертів нагадує, що для того, щоб належним чином оцінити ситуацію, йому необхідна інформація щодо становища в Автономній Республіці Крим.

Гагаузька мова

588. В Миколаївській області вищезгаданий відділ іноземної літератури здійснює діяльність, спрямовану на пропагування гагаузької мови. Комітет експертів просить органи влади вказати, які позитивні наслідки для гагаузької мови на практиці має ця діяльність.

589. Носії цієї мови повідомили, що, незважаючи на істотне поліпшення стосунків з органами влади і, зокрема, з Міністерством культури, процедура надання державної фінансової підтримки залишається занадто складною для незначних за чисельністю етнічних груп. Крім того, вони підкреслили, що ця підтримка є недостатньою. Так, у 2007 році, Союз гагаузів України отримав 10 тис. гривень із 25 тис., які він запросив на організацію різноманітних культурно-просвітницьких заходів.

Німецька мова

590. Українські органи влади надали докладну інформацію про культурні твори німецькою мовою та діяльність в Закарпатській області. Мова йде про театри, книжки, культурно-просвітницькі заходи для дітей, музеї тощо. Вони також повідомляють про роботу, що проводиться бібліотеками цієї області, а також бібліотеками Львівської, Волинської, Херсонської та Чернігівської областей (див. стор. 73).

591. Як і у відношенні до інших мов, українські органи влади посилаються на діяльність, що проводиться відділом іноземної літератури Миколаївської обласної бібліотеки. Комітет експертів просить органи влади пояснити, які позитивні наслідки має на практиці ця діяльність для німецької мови.

Грецька мова

592. В Чернігівській області, а точніше в м. Ніжині, де проживає грецька громада, органи влади підтримують роботу недільної школи та дитячого хореографічного колективу. В Херсонській області органи влади надають підтримку роботі виставкової зали “Дружба”

Генічеського районного краєзнавчого музею, де оформлено вітрини з культурного життя греків (див. стор. 69).

593. Як і тому, що стосується інших мов, українські органи влади посилаються на діяльність, що здійснюється відділом іноземної літератури Миколаївської обласної наукової бібліотеки. Комітет експертів просить органи влади пояснити, які позитивні наслідки ця діяльність має на практиці для грецької мови.

594. Комітет експертів також звертається до органів влади з проханням указати, чи забезпечується підтримка культурної діяльності в інших областях, де широко використовується грецька мова.

Угорська мова

595. В Закарпатській області працює 76 клубних закладів, 87 бібліотек (408 тис. книг угорською мовою) та обласний угорський драматичний театр. Асоціація угорських бібліотекарів Закарпаття понад 12 років діє задля збереження та популяризації угорської культури, мови і літератури та співпрацює з бібліотеками Угорщини.

596. Крім того, завдяки угоді, укладеній між Міністерством національної культурної спадщини Угорщини та відділом іноземних мов обласної універсальної наукової бібліотеки, було впроваджено спеціальну бібліотечну програму і користувачі отримали доступ до електронної бази бібліотечних ресурсів Угорщини.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

597. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів просить українські органи влади надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Молдавська мова

598. Як і тому, що стосується інших мов, українські органи влади посилаються на діяльність, що здійснюється відділом іноземної літератури Миколаївської обласної бібліотеки. Комітет експертів відсилає до своїх загальних коментарів, викладених вище, та просить органи влади вказати, які позитивні наслідки має на практиці ця діяльність для молдавської мови.

599. Комітет експертів хотів би також отримати більше інформації стосовно культурної діяльності в інших областях, де проживають носії молдавської мови.

Польська мова

600. Органи влади підкреслюють, що література польською мовою зберігається та надається для використання бібліотеками Закарпатської, Чернігівської, Житомирської та Львівської областей. Крім того, обласні товариства польської культури та молодіжні ансамблі проводять різного роду культурну діяльність та організують музичні заходи (див. стор. 74). Нарешті, Дні польської культури регулярно проводяться в Херсонській області.

601. Як і тому, що стосується інших мов, українські органи влади посилаються на діяльність, що здійснюється відділом іноземної літератури Миколаївської обласної наукової бібліотеки. Комітет експертів просить органи влади вказати, які позитивні наслідки ця діяльність має на практиці для польської мови.

Румунська мова

602. Інформація, надана українськими органами влади, стосується головним чином літератури румунською мовою, яка зберігається в бібліотеках Закарпатської області (8 бібліотек – 14 тис. книг румунською мовою) та Чернівецької області (75 публічних та 76 шкільних бібліотек, що функціонують в населених пунктах компактного проживання румуномовного населення – 300 тис. книг румунською мовою). Щорічно з обласного бюджету виділяються кошти на друк книг румуномовних авторів. Крім того, в Закарпатській області зареєстровано дві дитячі школи мистецтв та 29 колективів художньої самодіяльності (див. стор. 77).

Російська мова

603. В Закарпатській області культурне обслуговування російської національної меншини здійснює Центр культур національних меншин Закарпаття. Загальний обсяг літератури російською мовою в бібліотеках цієї області, а також Львівської, Чернігівської та Житомирської областей складає декілька мільйонів примірників (див. стор. 76).

604. Органи влади Закарпатської та Чернівецької областей підтримують діяльність театральних колективів. В різних областях також проводяться фестивалі, наприклад, в Херсонській області – Дні російської культури, в Чернігівській області, в обласному академічному музично-драматичному театрі ім. Т. Шевченка, - “Слов’янські театральні зустрічі” за участю Брянського театру драми ім. А. Толстого, а в обласному молодіжному театрі – “Грудневі театральні вечори”, учасниками яких є театри Росії.

Словацька мова

605. В Закарпатській області, в місцях компактного проживання словаків, проводиться літературна та театральна діяльність: працює 11 клубних закладів, 5 бібліотек (6,5 тис. книг словацькою мовою) та 27 колективів художньої самодіяльності.

Висновок

606. Комітет експертів вважає, що зобов’язання є виконаним у відношенні до білоруської, болгарської, німецької, грецької, угорської, польської, румунської, російської та словацької мов та частково виконаним у відношенні до гагаузької мови. Він не може дійти висновку щодо виконання цього зобов’язання у відношенні до кримськотатарської мови, мови єврейської національної меншини/ ідиш та молдавської мови.

“б. сприяти різними засобами доступу іншими мовами до творів, що створюються регіональними мовами або мовами меншин, підтримуючи і розвиваючи діяльність у галузі перекладу, дублювання, озвучування і субтитрування;”

Загальні зауваження

607. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, що стосуються, зокрема, обов’язку, що випливає з частини 2 статті 12 Закону “Про кінематографію”, дублювати або озвучувати чи субтитрувати фільми українською мовою або, на додаток до української, мовами меншин (див. пункти 578-580 вище).

608. Комітет експертів відзначає, що це зобов’язання стосується сприяння органами влади діяльності, спрямованої на забезпечення носіям державної мови доступу до творів, що створюються регіональними мовами або мовами меншин. Інакше кажучи, від держави

вимагається надавати підтримку виробникам творів регіональними мовами або мовами меншин у тому, що стосується дублювання, озвучування та субтитрування їх творів українською мовою. Однак, встановлення за законом обов'язку дублювати, озвучувати або субтитрувати всі твори, створені регіональними мовами або мовами меншин, без надання фінансової підтримки такій діяльності, не відповідає цьому зобов'язанню. Під час робочого візиту носії регіональних мов або мов меншин наголосили, що застосування цього закону перешкоджає насправді створенню творів регіональними мовами або мовами меншин, оскільки виробники не мають засобів забезпечити їх переклад, дублювання тощо державною мовою.

Білоруська, болгарська, гагаузька та молдавська мови

609. За інформацією органів влади, бібліотеки в Миколаївській області зберігають та популяризують твори, перекладені з цих мов на українську мову (див. стор. 68 та далі). Проте, не було надано будь-яких конкретних даних щодо числа примірників таких творів.

610. Комітет експертів просить органи влади надати більш вичерпну інформацію, у тому числі про діяльність, що здійснюється в інших областях, а також навести конкретні приклади перекладу творів з цих мов на інші мови.

Кримськотатарська мова

611. Інформація, надана українськими органами влади, стосується діяльності, що проводиться бібліотеками Миколаївської та Херсонської областей (див. стор. 72 та 74). Однак, ця інформація носить загальний характер та не містить конкретних прикладів виконання цього зобов'язання на практиці.

612. Комітет експертів просить органи влади також надати інформацію про те, як це зобов'язання реалізується у відношенні до кримськотатарської мови в Автономній Республіці Крим.

Німецька мова

613. Інформація, що міститься в першій періодичній доповіді, є недостатньою. Повідомляється лише про те, що 127 примірників книжок німецькою мовою зберігаються в бібліотеках Херсонської області (див. стор. 73). Комітет експертів нагадує, що це зобов'язання стосується творів німецькою мовою, перекладених на інші мови.

Грецька мова

614. За інформацією органів влади, бібліотеки Миколаївської області зберігають та популяризують твори, перекладені з грецької на українську мову (див. стор. 68). Однак, не було надано будь-яких конкретних даних щодо числа примірників таких творів.

615. Органи влади визнають, що у фонді бібліотечних закладів Херсонської області видання грецькою мовою відсутні за браком коштів на їх придбання. В бібліотеках Чернігівської області зберігається лише незначна кількість книг грецькою мовою.

Угорська мова

616. Комітет експертів не може дійти висновку, оскільки йому не було надано конкретної інформації про наявність культурних творів угорською мовою (книги, театральні вистави тощо) у перекладі на інші мови (див. стор. 79).

617. Комітет експертів просить органи влади надати інформацію про твори угорською мовою, що були перекладені на інші мови.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

618. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів просить органи влади надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Румунська мова

619. Органи влади доповіли, що обласними видавництвами друкуються твори румунською мовою, не вказуючи в яких конкретно областях (див. стор. 77). Комітет експертів нагадує, що дане зобов'язання стосується забезпечення доступу до книг та інших творів румунською мовою у перекладі на інші мови.

Російська мова

620. Органи влади підкреслюють, що різними видавництвами друкуються книги російською мовою і що репертуар російського драматичного театру складається з творів російською мовою (див. стор. 76).

621. Однак, органи влади не вказують на наявність літературних та культурних творів російською мовою у перекладі на інші мови. Крім того, Комітету експертів бракує інформації про те, чи надається будь-яка підтримка з боку органів влади здійсненню такої діяльності.

Словацька мова

622. Органи влади не надали будь-якої інформації стосовно виконання цього зобов'язання.

Висновок

623. Комітет експертів не може дійти висновку щодо виконання цього зобов'язання, оскільки він отримав недостатньо інформації. Комітет експертів просить органи влади надати інформацію про твори регіональними мовами або мовами меншин, що були перекладені на інші мови. Комітет експертів нагадує, що дане зобов'язання вимагає від держави надавати підтримку виробникам творів регіональними мовами або мовами меншин у тому, що стосується дублювання, озвучування чи субтитрування їх творів українською мовою. Він просить органи влади пояснити, як вони надають таку підтримку, вказуючи, зокрема, яким мовам була надана підтримка та в якому розмірі.

“с. *сприяти доступу регіональними мовами або мовами меншин до творів, що створюються іншими мовами, підтримуючи і розвиваючи діяльність у галузі перекладу, дублювання, озвучування і субтитрування;*”

Загальні зауваження

624. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень, викладених вище (пункти 581-583). Він вказує, зокрема, на перепони, що виникають при перекладі творів, створених іншими мовами, на регіональні мови або мови меншин, оскільки ці твори повинні спочатку бути перекладені, дубльовані, озвучені або субтитровані українською мовою. Здається, що на регіональні мови або мови меншин коштів не виділяється. Отже, він просить органи влади пояснити, якого роду підтримку вони надають виробникам для того, щоб твори були перекладені на регіональні мови або на мови меншин.

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька та молдавська мови

625. Не було надано будь-якої інформації (див. стор. 68-72).

Німецька, угорська, румунська та словацька мови

626. За інформацією українських органів влади, в Закарпатській області в обласній державній телерадіокомпанії створена об'єднана редакція передач німецькою, угорською, румунською та словацькою мовами та здійснюється переклад окремих передач цими мовами з інших мов (декілька годин теле- і радіомовлення). Також започатковано роботу каналу “Тиса–1”, який транслює передачі через супутникове мовлення, включаючи передачі цими мовами (див. стор. 73, 77 та 78).

627. Комітет експертів просить органи влади пояснити, чи забезпечується наявність німецькою, угорською, румунською та словацькою мовами різних культурних творів, таких як фільми, книги тощо, створених спочатку іншими мовами, а також вказати, чи надається для цього будь-яка підтримка з боку органів влади.

Грецька мова

628. Органи влади повідомляють, що в Донецькій області протягом 2005-2006 років для грецького населення видано 14 книговидаць загалом тиражем 5,5 тис. примірників художнього, навчального та документального спрямування (див. стор. 70). Однак, не вказується, чи були всі ці твори перекладені на грецьку мову з інших мов.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

629. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів звертається до органів влади з проханням надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Польська мова

630. Українські органи влади надали дуже обмежену інформацію, оскільки вони повідомляють лише про проведення в Донецькій області в 2006 році Фестивалю польського кіно (див. стор. 75). Однак, Комітету експертів неясно, чи були фільми, що демонструвалися під час фестивалю, спочатку вироблені іншими мовами, а потім перекладені на польську мову.

Російська мова

631. Інформація, надана органами влади, носить досить загальний характер. Повідомляється, що Херсонська обласна універсальна бібліотека постійно надає інформацію до бібліотек області про нові видання мовами національних меншин, що мешкають на території області (див. стор. 76).

Висновок

632. Комітет експертів не може дійти висновку щодо виконання цього зобов'язання, оскільки він отримав недостатньо інформації. Він звертається до органів влади з проханням надати інформацію стосовно перекладу, дублювання, озвучування і субтитрування 13 регіональними мовами або мовами меншин, які охоплюються цим зобов'язанням, творів, створених іншими мовами.

“d. забезпечити, щоб органи, які відповідають за здійснення чи підтримку різноманітної культурної діяльності, під час заходів, які вони проводять або підтримують, поширювали інформацію про регіональні мови та культурні цінності або мови та культурні цінності меншин та використовували їх;”

Білоруська мова

633. Білоруські неурядові організації беруть участь в організації культурних заходів. Мова йде про товариство “Сябри” в Чернігівській області, 8 громадських організацій білорусів в Донецькій області та громадську організацію у Львівській області (див. стор. 68).

Болгарська, гагаузька, угорська та молдавська мови

634. Українські органи влади не надали будь-якої конкретної інформації (див. стор. 69, 72, 79). Повідомляється про поширення інформації про ці мови та культурні цінності цих народів під час проведення культурних заходів, але будь-яких більш конкретних даних не надається.

Кримськотатарська мова

635. Органи влади надали досить обмежену інформацію. Повідомляється лише про проведення у Львівській області щорічного фестивалю національних культур “Всі ми діти, твої, Україно”.

636. Комітет експертів заохочує органи влади надати необхідну інформацію в наступній періодичній доповіді, а також доповісти про ситуацію, що склалася в Автономній Республіці Крим.

Німецька мова

637. Культурна діяльність, що відображає культурні цінності німецького народу, здійснюється в Закарпатській області через проведення щорічних свят німецького народного мистецтва та надання підтримки в організації виставок творів самодіяльних майстрів та художників. Органи влади також повідомляють про участь художніх колективів німецької національної меншини у фестивалях, які організуються у Львівській, Волинській областях та м. Житомирі (див. стор. 73).

Грецька мова

638. 44 громадські формування греків активно здійснюють та підтримують культурну діяльність грецькою мовою на території Донецької області. Йдеться про роботу 5 театрів, 18 вокальних, 16 танцювальних та 5 музичних ансамблів, а також бібліотек і музею у м. Маріуполі. З 2006 року Ліга грецьких творчих діячів координує заходи щодо розвитку грецької культурної спадщини. Також повідомляється про діяльність, що здійснюється у Львівській та Херсонській областях (див. стор. 70).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

639. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів просить органи влади надати таку інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Польська мова

640. 6 громадських формувань поляків беруть участь в організації культурної діяльності в Донецькій області, зокрема виступів вокальних, танцювальних та музичних колективів. Як і тому, що стосується інших мов, органи влади повідомляють про культурну діяльність, що здійснюється у Львівській та Волинській областях, а також у м. Житомирі (див. стор. 75).

Румунська мова

641. За інформацією органів влади, в Чернівецькій області, в районах компактного проживання румунів, функціонує 82 будинки культури та клуби, 16 мистецьких шкіл та діє 583 аматорські колективи, що забезпечує потреби представників румунської національної меншини (див. стор. 77).

Російська мова

642. Як і у тому, що стосується інших мов, органи влади повідомляють про організацію у Львівській та Донецькій областях культурних заходів, до участі в яких залучаються носії російської мови. Вони також посилаються на культурні заходи, що проводяться в м. Житомирі та у Волинській і Херсонській областях. Комітет експертів просить органи влади надати більше інформації стосовно інших областей, де проживає значна кількість носіїв російської мови, таких як Харківська область, Автономна Республіка Крим та інші

Словацька мова

643. В Закарпатській області органи влади надають підтримку у проведенні щорічних свят словацького народного мистецтва “Словенська веселіца”. Опис інших форм діяльності носить загальний характер. Отже, Комітет експертів хотів би отримати більш конкретну інформацію для того, щоб краще оцінити ситуацію.

Висновок

644. Комітет експертів вважає, що зобов’язання є виконаним у відношенні до білоруської, грецької, німецької та румунської мов. Він не може дійти висновку щодо болгарської, кримськотатарської, гагаузької, угорської мов, мови єврейської національної меншини/ ідиш, молдавської, польської, російської та словацької мов.

“f. заохочувати безпосередню участь представників осіб, що вживають відповідну регіональну мову або мову відповідної меншини, у забезпеченні засобів здійснення культурної діяльності та її плануванні;”

Загальні зауваження

645. Комітет експертів відсилає до своїх загальних зауважень стосовно необхідності надавати підтримку культурним центрам з метою сприяння розвитку регіональних мов або мов меншин (див. пункти 575-579). Він заохочує органи влади докласти зусиль задля надання національним меншинам необхідних приміщень; особливо це стосується нечисленних етнічних груп, які мають у своєму розпорядженні малі кошти.

Білоруська мова

646. За інформацією українських органів влади, національно-культурне товариство “Сябри” в Чернігівській області має можливість безкоштовно користуватися театральними приміщеннями. У Львівській області громадська організація “Білоруська община Львівської області” входить до складу Ради представників громадських організацій національних меншин при обласній держадміністрації (див. стор. 68 першої періодичної доповіді).

647. Однак, під час робочого візиту носії білоруської мови підкреслили, що брак культурних центрів і/чи відділів є для них гострою проблемою, що пов’язано з нестачею приміщень, які можуть використовуватися для цих цілей.

Болгарська мова

648. Перша періодична доповідь містить в собі дуже мало інформації. Повідомляється про трьох артистів в Миколаївській області, які регулярно запрошуються для участі в різних культурно-просвітницьких заходах (див. стор. 69). Комітет експертів нагадує, що дане зобов'язання стосується підтримки, що надається органами влади у забезпеченні засобів здійснення культурної діяльності та її плануванні. Надана інформація є, отже, недостатньою.

649. Під час робочого візиту Комітет експертів було поінформовано про випадок, який мав місце в Одесі та очікує вирішення. Мова йде про болгарський культурний центр, що з 1996 року розмістився в приміщенні колишнього театру. Здається, що місцеві та регіональні органи влади відреставрували будівлю та просять болгарське товариство платити за оренду приміщення значну суму грошей, що для нього є неможливим. Комітет експертів стурбований цим випадком та заохочує органи влади винайти шляхи забезпечення болгарського товариства відповідним культурним центром. Він звертається до органів влади з проханням прокоментувати цей випадок у наступній доповіді.

Кримськотатарська мова

650. Українські органи влади надали дуже мало інформації, повідомляючи про активну участь голови Ради національно-культурних товариств у заходах, що організуються в Миколаївській області (стор. 72). Ніякої інформації не було надано стосовно ситуації в Автономній Республіці Крим.

Гагаузька мова

651. Органи влади не надали будь-якої інформації.

652. Під час робочого візиту Комітет експертів дізнався з неофіційних джерел, що Союзу гагаузів України бракує коштів для орендування офісу; отже, його засідання відбуваються в приватних приміщеннях. Комітет експертів звертається до органів влади з проханням розглянути цей випадок та знайти шляхи надання підтримки Союзу гагаузів.

Німецька мова

653. Декілька обласних національно-культурних німецьких товариств активно пропагують німецьку мову та культуру: 2 – в Закарпатській області, 3 - у Львівській області і 1 - в Миколаївській області (див. стор. 74).

Грецька мова

654. Українські органи влади повідомляють про діяльність, що здійснюється у Львівській області двома громадськими грецькими організаціями. Метою цієї діяльності є відродження національної самосвідомості, народних традицій та звичаїв греків України. Як і у тому, що стосується інших мов, інтереси носіїв грецької мови представлені у Раді представників громадських організацій національних меншин при голові облдержадміністрації. В Миколаївській області грецьке національно-культурне товариство “Еллада” керує театром танцю “Ритми планети”. Нарешті, в Херсонській області проводяться семінари–практикуми для голів товариств та керівників національних аматорських колективів області (див. стор. 70).

Угорська мова

655. 12 обласних національно-культурних товариств угорців представляють інтереси носіїв угорської мови на загальнодержавному рівні, включаючи “Демократичну спілку угорців України”. Також повідомляється про створення 395 самодіяльних колективів, участь в яких бере 5363 учасники (див. стор. 79). Комітету експертів, проте, неясно, якою мірою органи влади

надають підтримку носіям угорської мови у забезпеченні засобів здійснення культурної діяльності та її плануванні.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

656. Два національно-культурні єврейські товариства беруть активну участь у захисті та розвитку єврейської національної культури, мистецтва, релігії та мови. В Донецькій та Волинській областях представники єврейської національності заохочуються безпосередньо до участі у заходах, що проводяться з метою популяризації їх національної культурної спадщини (див. стор. 71). Однак, органи влади не надали будь-яких конкретних прикладів для того, щоб Комітет експертів мав можливість скласти чітке уявлення про існуючу ситуацію.

Молдавська мова

657. Органи влади не надали будь-якої інформації (див. стор. 72).

Польська мова

658. Повідомляється, що носії польської мови заохочуються до участі у заходах, що організуються в Чернігівській, Волинській та Львівській областях, а також у м. Миколаєві (див. стор. 75).

659. Під час робочого візиту представники носіїв польської мови висловили занепокоєння браком культурних центрів⁴².

Румунська мова

660. Українські органи влади доповіли, що в одній з областей України функціонують 4 обласні національно-культурні товариства румунів, які тісно співпрацюють з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування області (див. стор.77). Комітет експертів гадає, що мова йде про Закарпатську область, але він звертається до українських органів з проханням внести ясність щодо цього питання в наступній доповіді.

Російська мова

661. Українські органи влади повідомили, що в одній з областей функціонують три обласні національно-культурні товариства росіян, які тісно співпрацюють з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування (див. стор. 77). Він гадає, що мова йде про Закарпатську область, але просить українські органи влади внести ясність щодо цього питання в наступній доповіді.

662. В Донецькій області представники російських громад заохочуються безпосередньо до участі в заходах, що проводяться з метою пропаганди національної культурної спадщини. Комітет експертів просить органи влади надати більш конкретну інформацію по цій області, а також по всім іншим областям України для того, щоб краще оцінити ситуацію щодо російської мови.

Словацька мова

663. В Закарпатській області 4 обласні національно-культурні товариства словаків тісно співпрацюють з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування області (див. стор. 78). У Львові словацьке товариство входить до складу Ради представників громадських організацій національних меншин при голові облдержадміністрації (див стор. 78).

---

⁴² Див. також п. 92 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, ACFC/OP/II(2008)004.

664. Під час робочого візиту представники носіїв словацької мови висловили потребу в створенні культурного центру, а також в отриманні від органів влади необхідної для цього підтримки⁴³.

Висновок

665. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є виконаним щодо грецької мови, мови єврейської національної меншини/ ідиш та німецької мови, частково виконаним щодо білоруської, болгарської, угорської, польської, російської та словацької мов та невиконаним щодо гагаузької, кримськотатарської, молдавської та румунської мов. Він заохочує органи влади надати більш конкретну інформацію в наступній періодичній доповіді.

“g. заохочувати створення органу (органів), відповідального за збір, збереження примірника та презентацію чи видання творів, що створюються регіональними мовами або мовами меншин, і/або сприяти створенню такого органу (органів);”

Загальні зауваження

666. Комітет експертів зауважує, що органи влади надали йому дуже мало інформації стосовно виконання цього зобов'язання. Він звертається до органів влади з проханням указати, зокрема, чи зберігає Українська національна бібліотека примірники всіх видань регіональними мовами або мовами меншин.

Білоруська, болгарська, гагаузька та молдавська мови

667. Українські органи влади не надали будь-якої інформації (див стор. 68-72).

Кримськотатарська мова

668. Українські органи влади повідомляють про публікацію в Миколаївській області книги, а в Херсонській області добірок про свята та обряди татарського народу (див. стор. 72). Однак, Комітету експертів неясно, чи існує в цих областях система архівів, де зберігаються книжки та інші публікації кримськотатарською мовою. Комітет експертів нагадує, що це зобов'язання стосується не тільки добірок та подібного роду видань, але й всіх інших типів книжок та публікацій, включаючи художню літературу.

Німецька, угорська, польська, румунська та словацька мови

669. В Закарпатській області було створено центр народної творчості, який займається збором, збереженням та організацією презентації творів, створених в цій області. Ця діяльність здійснюється у взаємодії з обласною універсальною бібліотекою (стор. 77-79). Комітет експертів просить органи влади надати конкретну інформацію про типи творів, що збираються, а також указати, чи йдеться про твори, створені цими мовами.

670. Комітет експертів просить органи влади надати більше інформації, також щодо інших областей.

Грецька мова

671. В Херсонській області видано добірки про свята та обряди грецького народу (див. стор. 70). Однак, Комітету експертів неясно, чи існує в цій області система архівів, де зберігаються книги та інші публікації грецькою мовою. Комітет експертів нагадує, що дане зобов'язання

---

⁴³ Див. також п. 92 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, АСFC/OP/П(2008)004.

стосується не тільки добірок та подібного роду видань, але й також всіх інших типів книжок та публікацій, включаючи художню літературу.

672. Комітет експертів просить органи влади надати більше інформації, також стосовно інших областей, таких, як, наприклад, Донецька область.

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

673. У Волинській області діє видавнича рада, яка сприяє виданню творів, у тому числі мовами єврейської національної меншини. Обласний центр народної творчості в Херсонській області випускає методично-репертуарні добірки “Традиційні національні свята та обряди народів Херсонщини” (див. стор.71). Комітет експертів нагадує, що це зобов’язання стосується не самих публікацій, а того, як ці публікації зберігаються. Отже, Комітету експертів неясно, чи існує в цих областях система архівів, де ці видання зберігаються.

Російська мова

674. Українські органи влади посилаються на вищезгаданий центр народної творчості, що діє в Закарпатській та Херсонській областях (див. стор. 77). Однак, конкретно не вказується, яке відношення ця діяльність має до виконання на практиці цього зобов’язання щодо російської мови, беручи до уваги той факт, що російська мова використовується на всій території України. Комітет експертів заохочує органи влади надати більш детальну інформацію щодо російської мови в наступній періодичній доповіді.

Висновок

675. Комітет експертів не може дійти висновку щодо виконання цього зобов’язання, оскільки він отримав недостатньо інформації. Комітет експертів заохочує органи влади надати необхідну інформацію в наступній періодичній доповіді.

“Пункт 2

Стосовно територій, на яких регіональні мови або мови меншин традиційно не використовуються, Сторони зобов’язуються, якщо чисельність осіб, що вживають регіональну мову або мову меншин, виправдовує це, дозволяти, заохочувати і/ або передбачати відповідну культурну діяльність і відповідні засоби її здійснення згідно з попереднім пунктом.”

Загальні зауваження

676. За інформацією українських органів влади на території України носіям регіональних мов або мов меншин дозволяється проводити культурну діяльність їх мовами. Однак, не було надано інформації щодо реалізації даного зобов’язання на практиці і, зокрема, щодо заходів, які вживаються органами влади для того, щоб заохочувати або передбачати культурну діяльність і відповідні заходи її здійснення для носіїв регіональних мов або мов меншин. Комітет експертів нагадує, що, навіть якщо законодавство, що не забороняє здійснення культурної діяльності регіональними мовами або мовами меншин, є доброю базою, це зобов’язання вимагає вживання конкретних заходів у тих регіонах України, де проживає достатня для цього кількість носіїв певної регіональної мови або мови меншини, навіть якщо на цих територіях відповідна регіональна мова або мова меншини традиційно не використовується.

Білоруська мова

677. Органи влади не надали будь-якої специфічної інформації (див. стор. 68).

Болгарська мова

678. Органи влади посилаються на два національно-культурні товариства, що діють у Миколаївській області (див. стор. 69 першої періодичної доповіді). Комітет експертів просить органи влади вказати на обсяги підтримки, яку вони надають цим організаціям, але також організаціям носіїв болгарської мови в інших областях.

Кримськотатарська мова

679. Українські органи влади посилаються на декілька культурних центрів, що діють в Херсонській області (див. стор. 72). Комітет експертів просить органи влади вказати на обсяги підтримки, яка ними надається.

Гагаузька мова

680. Українські органи влади не надали будь-якої специфічної інформації (див. стор. 69).

681. Під час робочого візиту Комітету експертів стало відомо, що коли представники гагаузької національності беруть участь у заходах, які організуються в Україні або поза її межами, вони не отримують від органів влади будь-якої підтримки.

Німецька мова

682. Центр німецької культури та ділового співробітництва та обласне відділення товариства німців України “Відергербург” активно сприяють здійсненню культурної діяльності в м. Херсоні (див. стор. 74). Комітет експертів просить органи влади вказати на обсяги підтримки, яку вони надають цим організаціям німців або організаціям німців в інших областях.

Грецька мова

683. Культурні товариства греків у Миколаївській області, в м. Херсоні та в м. Скадовську організують різноманітні заходи (див. стор. 70). Комітет експертів просить органи влади вказати на обсяги підтримки, що надається цим товариствам.

Угорська, румунська та словацька мови

684. Українські органи влади надали дуже мало інформації (див. стор. 78-79).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

685. Єврейський центр “Шмоель” проводить культурну діяльність у м. Херсоні (див. стор. 72). Комітет експертів просить органи влади вказати на обсяги підтримки, що ними надається.

Молдавська мова

686. Українські органи влади посилаються на єврейський культурний центр “Шмоель”, що діє в Херсонській області (див. стор. 72). Комітету експертів неясно, яке відношення він має до носіїв молдавської мови.

Польська мова

687. Національно-культурне польське товариство здійснює культурну діяльність в Миколаївській та Херсонській областях, і чотири польські фольклорні аматорські колективи організують виступи в Чернігівській області. Органи місцевої влади сприяють їх участі в міжнародних фестивалях (див. стор. 75).

688. Комітет експертів нагадує, що дане зобов'язання стосується територій, на яких відповідна регіональна мова або мова меншини традиційно не використовується. Оскільки інформація, надана органами влади, має відношення до територій, де польська мова традиційно використовується, Комітет експертів просить органи влади вказати на обсяги підтримки, яку вони надають організаціям в інших областях.

Російська мова

689. У м. Херсоні працює центр російської культури “Русич” (див. стор. 77). Комітет експертів просить органи влади вказати на обсяги підтримки, що надається цьому центру.

690. Комітет експертів нагадує, що дане зобов'язання стосується територій, на яких відповідна регіональна мова або мова меншин традиційно не використовується. Отже, інформація, надана органами влади, має відношення до територій, на яких російська мова традиційно використовується.

Висновок

691. Комітет експертів не може дійти висновку щодо виконання даного зобов'язання, оскільки він отримав недостатньо інформації. Комітет експертів заохочує українські органи влади надати в їх наступній доповіді інформацію про обсяги підтримки, яку вони надають на територіях, де регіональні мови або мови меншин традиційно не використовуються.

“Пункт 3

Сторони зобов'язуються приділяти належну увагу в своїй культурній політиці за кордоном регіональним мовам або мовам меншин, а також культурам, які відображаються такими мовами.”

Загальні зауваження

692. Органи влади доповіли у відношенні до багатьох мов, що вони намагаються приділяти належну увагу відповідній мові при здійсненні культурної політики. Однак, Комітету експертів неясно, чи мається на увазі під культурною політикою також зовнішня культурна політика (закордонна). Крім того, органи влади не надали конкретної інформації про те, як ця культурна політика відображає на практиці існуючу мовну різноманітність. Комітет експертів заохочує органи влади надати цю інформацію в їх наступній доповіді.

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, грецька та молдавська мови

693. Органи влади не надали будь-якої специфічної інформації (див. стор. 69-73).

Німецька та російська мови

694. Інформація, надана органами влади, носить скоріше загальний характер. Отже, Комітет експертів не отримав необхідної інформації, що дозволяла би йому належним чином оцінити ситуацію.

Угорська, польська, румунська та словацька мови

695. В Закарпатській області було укладено договори про творчі зв'язки з державами-сусідами, що дозволяє здійснювати обмін творчими колективами та брати участь у фестивалях та виставках за кордоном. Протягом року колективи цих груп меншин із Закарпаття взяли участь принаймні у 20 заходах за кордоном (див. стор. 78 першої періодичної доповіді). В Донецькій області увага приділяється пропаганді культурної спадщини поляків, і кращі творчі колективи області беруть участь у міжнародних фестивалях, які проводяться на території Польщі (див. стор. 75).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

696. Перша періодична доповідь не містить в собі будь-якої інформації стосовно мови ідиш. Комітет експертів просить органи влади надати таку інформацію в наступній періодичній доповіді.

Висновок

697. Комітет експертів не може дійти висновку щодо виконання цього зобов'язання, оскільки він не отримав достатньо інформації. Комітет експертів заохочує українські органи влади надати необхідну інформацію в наступній періодичній доповіді.

Стаття 13 – Економічне та соціальне життя

Загальні зауваження

698. Комітет експертів висловлює жаль з того приводу, що українські органи влади надали дуже мало інформації стосовно використання регіональних мов або мов меншин в економічному та соціальному житті. Комітет експертів зауважує, що йому недостатньо лише посилань на існуючі правові рамки, включаючи Конституцію, для того, щоб належним чином оцінити ситуацію з використанням цих мов на практиці.

699. Комітет експертів нагадує, що обираючи дане зобов'язання, українські органи влади зобов'язалися вживати активних заходів для того, щоб забезпечити на практиці захист прав, що гарантуються Хартією.

“Пункт 1

Стосовно економічної та соціальної діяльності, Сторони зобов'язуються, в межах всієї країни:

- b. заборонити застосування у внутрішніх правилах компаній і приватних документах будь-яких положень, що виключають або обмежують використання регіональних мов або мов меншин, принаймні між особами, що вживають одну і ту ж мову;”***

700. Органи влади повідомляють, що відповідно до правових рамок, викладених у першій періодичній доповіді, на території України у внутрішніх правилах підприємств та приватних документах відсутні будь-які положення, що виключають або обмежують використання регіональних мов або мов меншин, принаймні між особами, що вживають одну і ту ж мову.

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, німецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини/ ідиш, молдавська, польська, румунська та словацька мови

701. Українські органи влади не надали будь-якої інформації (див. стор. 80-82).

Російська мова

702. Українські органи влади не надали будь-якої інформації (див. стор. 81). Зважаючи на те, що в Законі про мову російська мова окремо визнається як мова, що використовується в економічній та соціальній сфері, Комітет експертів вважає, що органи влади повинні були б надати більше інформації.

Висновок

703. Комітет експертів не може дійти висновку щодо виконання цього зобов'язання, оскільки він отримав недостатньо інформації. Комітет експертів заохочує українські органи влади надати необхідну інформацію в наступній періодичній доповіді.

“с. запобігати практиці, спрямованій на відмову від використання регіональних мов або мов меншин в економічній або соціальній діяльності;”

Білоруська, болгарська, кримськотатарська, гагаузька, німецька, грецька, угорська мови, мова єврейської національної меншини/ ідиш, молдавська, польська, румунська та словацька мови

704. Органи влади не надали будь-якої інформації стосовно практичних заходів, прийнятих з метою запобігання практиці, спрямованої на відмову від використання цих регіональних мов або мов меншин.

Російська мова

705. Органи влади не надали будь-якої інформації стосовно практичних заходів, прийнятих з метою запобігання практиці, спрямованої на відмову від використання російської мови.

706. Комітету експертів стало відомо під час робочого візиту та завдяки численним коментарям, отриманим пізніше у письмовій формі, про проблему, що стосується використання мов при наданні інформації, пов'язаної із застосуванням ліків. За словами носіїв російської мови, інформація, що стосується використання ліків (дозування, як часто ліки повинні прийматися, можливі побічні ефекти тощо) обов'язково повинна надаватися лише українською мовою. За словами носіїв російської мови, рівень володіння українською мовою певної кількості людей, що проживають в Україні, є, проте, недостатньо високим для того, щоб зрозуміти інформацію щодо використання ліків, якщо вона надається лише українською мовою.

707. Комітет експертів вважає, що правові норми, що забороняють використовувати російську мову поряд з українською у подібних випадках, можуть розглядатись як практика, спрямована на відмову від використання російської мови в економічній діяльності.

708. Комітет експертів заохочує українські органи влади надати інформацію стосовно цього питання в наступній періодичній доповіді.

Висновок

709. Комітет експертів не може дійти висновку щодо виконання цього зобов'язання, оскільки він отримав недостатньо інформації. Він заохочує українські органи влади надати необхідну інформацію в наступній періодичній доповіді.

Стаття 14 – Транскордонні обміни

Загальні зауваження

710. Українські органи влади підписали багато угод із сусідніми країнами, що докладно викладається нижче. На основі деяких угод, укладених, наприклад, з Угорщиною, Румунією та Словачією, було створено двосторонні комісії для нагляду за реалізацією угод⁴⁴. Комітет експертів просить українські органи влади надати відповідну інформацію щодо зауважень, зроблених цими двосторонніми комісіями, в їх наступній періодичній доповіді.

---

⁴⁴ Див. також п. 233 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, АСFC/OP/II(2008)004.

711. Комітету експертів відомо про посилення напруженості у двосторонніх відносинах між Україною та Російською Федерацією, також у тому, що стосується мовних питань. Комітет експертів гадає, що ця напруженість впливає на роботу російсько-української двосторонньої комісії. Комітет експертів звертається до обох держав з проханням знайти шляхи та засоби зміцнення двостороннього співробітництва у справах меншин, особливо у тому, що стосується забезпечення їх мовних прав.

Сторони зобов'язуються

“а. застосовувати чинні двосторонні та багатосторонні угоди з державами, в яких аналогічна мова використовується у такій самій або схожій формі, або у разі необхідності докладати зусиль для укладання таких угод з метою сприяння контактам між особами, що вживають ту саму мову у відповідних державах у галузях культури, освіти, інформації, професійно-технічної підготовки і безперервного навчання;”

Білоруська мова

712. У 1991 році було підписано договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою. Відповідно до статті 4 Договору, вживаються заходи задля збереження та розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншостей, які населяють території обох країн (див. стор. 82). Органи влади, однак, не включили до доповіді будь-яку інформацію стосовно практичних заходів, вжитих в рамках цього Договору.

Болгарська мова

713. Стаття 6 Угоди між Урядом України та Республіки Болгарія від 31 грудня 1993 року передбачає можливість укладання окремих угод з метою здійснення спеціальних заходів для збереження та розвитку національної та культурної самобутності представників обох національностей, що проживають у цих країнах, що охоплюють вивчення ними рідної мови, історії, культури і традицій, обмін вчителями, підготовку та підвищення кваліфікації викладачів, наукових працівників та фахівців у галузі культури, а також прийом студентів та учнів в учбові заклади тощо.

714. Міністерства освіти України та Болгарії також підписали угоду, в рамках якої передбачається надання стипендій для участі у літніх мовних курсах, що організуються університетами в Україні та Болгарії, а також обмін викладачами української мови та літератури і, відповідно, болгарської мови та літератури на курси підвищення кваліфікації, а також студентів, які вивчають болгарську мову і, відповідно, українську мову.

Кримськотатарська мова

715. Органи влади не надали будь-якої інформації. Комітет експертів просить органи влади надати інформацію в їх наступній періодичній доповіді.

Гагаузька мова

716. Інформація, надана українськими органами влади, стосується положень Угоди між Урядом України та Урядом Болгарії від 31 грудня 1993 року. Однак, у своїй доповіді українські органи влади посилаються на українців, що постійно проживають у Республіці Болгарія, а також на болгарів, що проживають на території України – бессарабських, кримських та приазовських болгар і гагаузів.

717. Зважаючи на те, що Гагаузія входить до складу Республіки Молдова, Комітет експертів заохочує органи влади надати в їх наступній доповіді інформацію про чинні двосторонні угоди, або про угоди, які передбачається укласти між Україною та Республікою Молдова.

Німецька мова

718. Між Україною та Німеччиною було підписано декілька угод, поміж іншого, Спільну декларацію про основи відносин між Україною і Федеративною Республікою Німеччина та Угоду про співробітництво у справах депортованих осіб німецької національності та взаємне забезпечення прав національних меншин на території України. З останньої угоди випливає, що німецькій та українській меншинам, зважаючи на їх вільний вибір, буде забезпечена можливість зберігати мову, культуру, національні традиції, а також вільно сповідувати релігію. Крім того, вони мають право вільно користуватися рідною мовою в побуті та серед громадськості, обмінюватися інформацією на ній, розповсюджувати її, мати доступ до неї (див. стор. 83). У серпні 1997 року було також підписано Угоду про співпрацю у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні.

719. У березні 1994 року набула чинності спеціальна Угода про направлення німецьких викладачів у навчальні заклади України, в рамках якої забезпечується підготовка та підвищення кваліфікації українських вчителів німецької мови і викладачів спеціальних дисциплін, а також викладання німецької (як рідної) мови, зокрема у школах тих регіонів України, де мешкають громадяни України німецького походження (див. стор. 83).

Грецька мова

720. Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Грецькою Республікою набув чинності 22 червня 1998 року та регулює відносини в сфері культури та освіти. Однак, органи влади не надали конкретної інформації щодо змісту цієї угоди та діяльності, що здійснюється на її основі.

Угорська мова

721. Спільна декларація про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей застосовується з 31 травня 1991 року. Вона містить в собі положення, що передбачають прийняття законодавчих, адміністративних та інших заходів з тим, щоб національні меншості могли реалізувати своє право вільно користуватися рідною мовою в особистому та громадському житті як в письмовій формі, так і в усному мовленні, включаючи використання свого національного імені й прізвища (див. стор. 89).

722. Крім того, між Україною та Угорщиною у сфері транскордонних обмінів було укладено такі угоди: Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною та Угорською Республікою (набув чинності 16 червня 1993 року) та Угода між Україною та Угорщиною про співробітництво в галузі культури, освіти і науки (набула чинності 15 вересня 1995 року).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

723. Угода між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про співробітництво в галузі освіти і культури набула чинності 20 квітня 1994 року. Крім того, в статті 9 Меморандуму про взаєморозуміння та основні принципи співробітництва між Україною та Державою Ізраїль (набув чинності 12 січня 1993 року) визначається, що Сторони сприятимуть подальшому розвитку співробітництва і контактів в галузі культури, освіти, науки і техніки, мистецтва, літератури, охорони здоров'я, засобів масової інформації (включаючи радіомовлення та телебачення), туризму і спорту.

Молдавська мова

724. Починаючи з 1 листопада 1996 року, Договір про добросусідство, дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Молдова гарантує особам, що належать до

національних меншин і проживають на території відповідної Сторони, як індивідуальні, так і спільні права на вільне вираження, збереження та розвиток їх етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності, включаючи захист від будь-яких спроб асиміляції проти їх волі. Згідно зі статтею 1 Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво в галузі освіти, науки та культури (набрала чинності 20 березня 1993 року), Договірні Сторони розвиватимуть і підтримуватимуть співробітництво між відповідними організаціями та установами обох країн у галузі освіти, науки та культури, спорту, туризму та молодіжної політики, видавничої справи та преси, радіо й телебачення, кінематографії на принципах взаємної поваги, паритетності та добросусідства (див. стор. 83).

725. Враховуючи нові вимоги, що стосуються кінематографії (див. вище стаття 12), Комітет експертів просить органи влади вказати, чи мали вони вплив на реалізацію вищезгаданої угоди.

Польська мова

726. Стаття 1 Договору між Україною і Республікою Польщею про дружні відносини і співробітництво, що набрав чинності 30 грудня 1992 року, підтверджує право осіб, що належать до відповідних меншостей, на індивідуальне або спільне вираження, збереження та розвиток своєї етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності без будь-якої дискримінації і в умовах повної рівності перед законом (див. стор. 84 першої періодичної доповіді).

727. Сторони вживатимуть відповідних заходів з метою реалізації цього права, зокрема права на:

- вивчення рідної мови і навчання нею, її вживання та її розповсюдження;
- заснування і утримання власних освітніх, культурних і релігійних організацій і товариств;
- вживання імен і прізвищ у звучанні, властивому рідній мові.

728. Між Україною та Польщею були підписані наступні угоди у сфері транскордонних обмінів: Декларація про принципи та основні напрямки розвитку українсько-польських відносин (дата набуття чинності: 13 жовтня 1990 року); Угода про принципи співробітництва між Україною та Республікою Польща по забезпеченню прав національних меншин (дата набуття чинності: 2 лютого 1994 року); Попередня угода між Україною та Польщею з питань культурного і наукового співробітництва (дата набуття чинності: 18 травня 1992 року); Договір між Україною та Польщею про добросусідство і співробітництво (дата набуття чинності: 30 грудня 1992 року); Угода між Україною та Польщею про співробітництво в галузі культури, науки і освіти (дата набуття чинності: 22 листопада 1999 року).

Румунська мова

729. Угода про співробітництво в галузі культури, науки і освіти між Урядом України та Урядом Румунії набрала чинності 30 листопада 1992 року. Згідно зі статтею 13 Договору про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією (набрала чинності 22 жовтня 1997 року) забезпечується поважне ставлення до етнічних, культурних, мовних та релігійних звичаїв відповідних меншин, що проживають у цих двох країнах. Договір, зокрема, захищає право на індивідуальну або колективну свободу вираження, а також збереження та розвиток їхньої етнічної, культурної, мовної та релігійної ідентичності, право зберігати та розвивати свою культуру та право на захист від будь-якої спроби асиміляції проти їх волі. Договір також забезпечує захист права на отримання освіти рідною мовою в необхідній кількості шкіл та освітніх державних та спеціальних учбових закладів, розміщених відповідно до географічного розселення відповідних меншин, а також права використовувати рідну мову у відносинах з органами державної влади відповідно до національного законодавства та міжнародних зобов'язань Договірних Сторін (див. стор. 86-87).

Російська мова

730. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою було підписано 14 червня 1991 року. В статті 3 цього Договору визначається, що кожна з Високих Договірних Сторін гарантує громадянам іншої Сторони, а також особам без громадянства, які проживають на її території, незалежно від їхньої національної належності або інших відмінностей громадянські, політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи відповідно до загальноновизнаних міжнародних норм про права людини.

731. Між Україною та Російською Федерацією було підписано наступні угоди в сфері транскордонних обмінів: Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією (дата набуття чинності: 8 лютого 1995 року); Угода між Україною та Російською Федерацією про співробітництво в галузі культури, науки і освіти (дата набуття чинності: 28 серпня 1995 року); Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією (дата набуття чинності: 4 квітня 1999 року); Угода між Міністерством освіти України і Міністерством загальної і професійної освіти Російської Федерації про співробітництво в галузі освіти (підписано 27 лютого 1998 року); Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про співробітництво в галузі телебачення і радіомовлення (підписано 23 жовтня 2000 року).

732. Культурне співробітництво між двома країнами також здійснюється на основі Угоди про культурне співробітництво між Міністерством культури України та Міністерством культури Російської Федерації, що набрала чинності 25 березня 1994 року та в якій передбачається сприяння, на основі щорічних програм і проектів культурного співробітництва, організації гастролей театрів, художніх колективів та окремих виконавців, постачання в національні бібліотеки друкованої продукції, кіно-, фото- і фондодокументів, створення інтегрованих бібліотечно-інформаційних систем, зведених каталогів та міжбібліотечних абонементів, обміну художніми виставками і музейними експонатами, кінофільмами, телевізійними і радіопрограмами, проведенню фестивалів, конкурсів, конференцій та інших заходів у галузі професійного мистецтва, народної творчості, культурно-дозвільної діяльності та охорони культурної спадщини (див. стор. 86).

733. Комітет експертів звертає увагу на посилення напруженості у двосторонніх відносинах між Україною та Російською Федерацією, також у тому, що стосується мовних питань⁴⁵. Комітет експертів, отже, звертається до України з проханням шукати шляхи та засоби зміцнення двостороннього співробітництва з Російською Федерацією у тому, що стосується питань, пов'язаних з мовами меншин.

Словацька мова

734. Починаючи з 16 червня 1994 року, Стаття 9 Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою передбачає, що дві держави всіляко сприятимуть розширенню контактів між громадянами своїх держав як на індивідуальній основі, так і по лінії державних та громадських організацій. Сторони також домовилися сприяти встановленню зв'язків і співробітництву між громадськими організаціями, профспілками, церквою, фондами, учбовими закладами, культурними установами, науководослідними інститутами, засобами масової інформації обох держав. Договір між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Словацької Республіки про співробітництво в галузі культури був підписаний та набув чинності 21 січня 1996 року (див. стор. 88).

---

⁴⁵ Див. також пункти 235 і 237 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, ACFC/OP/II(2008)004.

Висновок

735. Комітет експертів вважає, що зобов'язання є виконаним щодо білоруської, болгарської, німецької, грецької, угорської, молдавської, польської, румунської, російської та словацької мов. Він не може дійти висновку щодо гагаузької, кримськотатарської мов та мови єврейської національної меншини/ ідиш.

“б. в інтересах регіональних мов або мов меншин сприяти транскордонному співробітництву, зокрема, між органами регіонального або місцевого самоврядування, на території яких аналогічна мова використовується у такій самій або схожій формі, та/або розвивати таке співробітництво.”

Білоруська мова

736. Між органами місцевої та регіональної влади України та Білорусії налагоджено широке співробітництво. Органи влади Чернігівської області, Львівська, Миколаївська, Житомирська обласні державні адміністрації, Донецька та Рівненська області підписали численні угоди з різними органами регіональної влади Республіки Білорусь (див. стор. 82 першої періодичної доповіді).

737. У тому, що стосується органів місцевої влади, Севастопольська міська держадміністрація та Мінський міський виконавчий комітет (Республіка Білорусь) підписали 5 липня 1997 року угоду про торгово-економічне і культурне співробітництво. 1 жовтня 1998 року Рада міністрів Автономної Республіки Крим та Мінський міський виконавчий комітет (Республіка Білорусь) підписали угоду про торгово-економічне, науково-технічне і культурне співробітництво (див. стор. 82).

Болгарська мова

738. Миколаївська облдержадміністрація підписала міжрегіональну угоду з Плевенською областю (Республіка Болгарія). Комітету експертів не вистачає інформації про те, чи охоплює ця угода мовні та культурні питання.

Кримськотатарська мова

739. Органи влади не надали будь-якої інформації щодо виконання цього зобов'язання.

Гагаузька мова

740. Органи влади не надали будь-якої інформації стосовно виконання цього зобов'язання.

Німецька мова

741. Угоду про співробітництво було підписано між м. Чернігівом і м. Меммінгеном (Баварія, Німеччина). Протягом 12 років професійно-технічні навчальні заклади області продовжують співпрацю з навчальними закладами м. Меммінгена, зокрема, у сфері впровадження нових професій та сучасних технологій навчання. Львівська обласна державна адміністрація також підписала угоду та виконавчі протоколи про співробітництво у різних галузях з Вільною державою Тюрінгія (Німеччина). Нарешті, в Волинській області поширюється практика співробітництва між органами регіонального та місцевого самоврядування, де задовольняються інтереси німецької національної меншини (див. стор. 84). Однак, Комітету експертів неясно, з якими регіонами було налагоджено співробітництво. Отже, він просить органи влади надати більш конкретну інформацію.

Грецька мова

742. Угоду про налагодження співробітництва, крім іншого, в галузі освіти, було підписано між м. Ніжином Чернігівської області (Україна) та м. Яніною в Грецькій Республіці (див. стор. 83). Донецька область також проявляє активність у сфері освіти, культури, релігії тощо. Готується проект угоди про міжрегіональне співробітництво між Донецькою областю та адміністративними одиницями Греції.

743. Культурне співробітництво передбачено також меморандумом про створення єврорегіону “МЕОТИДА”, в якому беруть участь Донецька, Луганська та Ростовська (Росія) області. Також ведеться робота щодо сприяння культурному обміну між греками Причорномор’я в рамках програми прикордонного співробітництва “Чорне море”.

Угорська мова

744. Закарпатська облдержадміністрація та Саболч-Сатмар-Березька область Угорської Республіки підписали Рамкову угоду про співпрацю у гуманітарній сфері, в галузях освіти, культури, інформації та професійно-технічної підготовки. Львівська обласна державна адміністрація (Україна) підписала угоду та виконавчі протоколи про співробітництво у різних галузях з областю Бараня (Угорщина).

745. На місцевому рівні було укладено угоди про співробітництво між Перечинською міською радою (Україна) та міською радою м. Нодьчед (Угорщина), між Ужгородською міською радою (Україна) та містами Ніредьгаза, Бейкешчаба (Угорщина), між м. Виноградів (Україна) та м. Нірбатор (Угорщина), між Рахівською міською радою (Україна) та 5-м районом м. Будапешт, м. Сегед (Угорщина), між м. Свалява (Україна) та м. Нірмигальді (Угорщина) (див. стор. 89).

Мова єврейської національної меншини/ ідиш

746. За інформацією українських органів влади інтереси єврейської національної меншини задовольняються через практику транскордонного співробітництва, що поширюється в Волинській області між органами регіонального та місцевого самоврядування (див. стор. 83). Однак, Комітету експертів неясно, між якими регіонами налагоджено співробітництво. Отже, він просить органи влади надати більш конкретну інформацію.

Польська мова

747. Між органами місцевої та регіональної влади України та Польщі налагоджено широке співробітництво. Готується проект угоди між Закарпатською областю та Підкарпатським воєводством Польщі. На регіональному рівні, було підписано угоди між Великоберезнянською райдержадміністрацією (Україна) та районною радою і повітом Лесків Підкарпатського воєводства (Польща), між Виноградівською райдержадміністрацією та гміною Санок (Польща).

748. Декілька угод, у тому числі угод про міжнародне співробітництво, було підписано Донецькою, Львівською, Волинською, Миколаївською, Івано-Франківською та Рівненською областями, а також Автономною Республікою Крим. Вони охоплюють багато сфер життя відповідних меншин, включаючи питання освіти та культури (див. стор. 85).

749. На місцевому рівні діють угоди про співробітництво між Міжгірською міською радою (Україна) та м. Влодава (Польща), між Ужгородською міською радою та м. Ярослав (Польща), між м. Чоп (Україна) та м. Соколув Малопольські (Польща), між селом Велика Добронь Ужгородського району та гміною Корчина Підкарпатського воєводства (Польща).

Румунська мова

750. Органи влади Закарпатської області уклали декілька угод з румунськими органами регіональної влади, зокрема, з повітами Марамуреш та Сату-Маре. Івано-Франківська обласна адміністрація підписала угоди з повітовою Радою Васлуй та повітовою Радою Сучави (Румунія), які охоплюють співробітництво в галузі культури. Чернівецька область України разом з Батошанським та Сучавським повітами (Румунія) входить до єврорегіону “Верхній Прут”, в рамках якого налагоджено співпрацю між органами державної влади та місцевого самоврядування цих регіонів (див. стор. 88).

751. Однак, увагу Комітету експертів було привернено до того, що носії румунської мови, які проживають в Україні, стикаються з адміністративними складнощами у тому, що стосується регулярних транскордонних контактів, які спричинені вступом Румунії до Європейського союзу⁴⁶.

Російська мова

752. Між різними областями були підписані численні угоди про транскордонне співробітництво: Донецька область підписала угоди з 9 областями Російської Федерації про, крім іншого, економічне, науково-технічне та гуманітарне співробітництво. Зараз ведуться переговори з урядом Москви про підписання договору про сприяння розвитку культури національних меншин та розвитку співпраці і прямих контактів між організаціями культури, такими як: театри, бібліотеки, музеї, молодіжні організації та фонди. Львівська обласна державна адміністрація підписала угоду та виконавчі протоколи про співробітництво у різних галузях з 4 областями Російської Федерації. Івано-Франківська область підписала угоди про співробітництво з 2 областями Російської Федерації. В рамках транскордонного співробітництва органи регіональної влади Чернігівської області уклали 31 угоду з областями Російської Федерації. Рівненська область підписала угоди про міжрегіональне співробітництво з 3 областями Російської Федерації. Автономна Республіка Крим підписала 15 угод з різними областями Російської Федерації (див. стор. 87).

Словацька мова

753. Було підписано декілька угод між Закарпатською областю і Кошицьким та Пряшівським самоврядними краями Словацької Республіки. Львівська обласна державна адміністрація підписала угоду та виконавчі протоколи про співробітництво у різних галузях з Пряшівським краєм Словацької Республіки. Івано-Франківська область України підписала договір про принципи взаємних відносин і розвиток співробітництва з Кошицьким та Пряшівським краями Словацької Республіки (див. стор. 88).

754. На місцевому рівні угоди про співробітництво були підписані між м. Перечин, Ужгородською міською радою, Великоберезнянською райдержадміністрацією, Рахівською міською радою в Україні та декількома містами та органами місцевого самоврядування в Словацькій Республіці (див. стор. 88).

Висновок

755. Комітет експертів вважає, що зобов’язання є виконаним щодо білоруської, німецької, грецької, угорської, польської, румунської, російської та словацької мов. Він не може дійти висновку щодо болгарської, кримськотатарської, гагаузької мов, мови єврейської національної меншини/ ідиш та молдавської мов.

---

⁴⁶ Див. також п. 234 доповіді Консультативного комітету з питань РКНМ по Україні, АСFC/OP/II(2008)004.

Розділ 3 - Висновки

Загальна ситуація

А. Комітет експертів висловлює свою вдячність органам влади за добру співпрацю у підготовці та організації робочого візиту. Це дозволило Комітету експертів отримати інформацію стосовно політики та правових заходів, спрямованих на сприяння розвитку регіональних мов або мов меншин в Україні та на їх захист. Комітет експертів усвідомлює, що ратифікація Хартії була дуже складним процесом. Під час робочого візиту Комітету експертів було повідомлено про підготовку нової ратифікаційної грамоти. Отже, він заохочує українські органи влади враховувати першу оціночну доповідь при перегляді ратифікаційної грамоти.

В. Для України є характерною надзвичайно багата мовна різноманітність. Українська історія поставила державну мову в особливе становище. Комітет експертів із розумінням ставиться до того, що в Україні широко поширено відчуття необхідності укріпити позиції державної мови. У той же час Комітет експертів нагадує, що законне бажання сприяти використанню державної мови, як одного зі засобів забезпечення державної єдності, не повинно перешкоджати розвитку і захисту регіональних мов або мов меншин. Він заохочує українські органи влади у зв'язку з цим дотримуватися зрівноваженого підходу.

С. Необхідність захищати національні меншини та їх мови визнається в Україні на високому конституційному рівні. Ратифікаційна грамота України визначає 13 мов, яким гарантується однаковий рівень захисту за частиною III Хартії. Однак, ці 13 мов значно відрізняються одна від одної як у тому, що стосується кількості носіїв, так і рівня захисту, якого вже було досягнуто раніше. Щодо одних мов, ратифікаційна грамота передбачає підвищення рівня їх захисту та ще краще сприяння їх розвитку, щодо інших – рівень захисту, якого вже було досягнуто, є вищим за той, що забезпечує Хартія. Комітет експертів підкреслює, що відповідно до пункту 2 статті 4 Хартії, ратифікація Хартії не повинна призводити до зниження рівня захисту, якого вже було досягнуто. Комітет експертів зазначає, що деякі мови не було включено до сфери застосування Хартії, це: вірменська, чеська, ромська та татарська мови, а також мови, котрі знаходяться під загрозою відмирання, як-от караїмська та кримчакська.

Д. В Україні Закон про мови датується 1989 роком та не відповідає сучасній ситуації. Жодний з багатьох, представлених на розгляд Верховній Раді за останні декілька років, проектів Закону про мови, не був прийнятий. Українські органи влади розробили у квітні 2008 року Концепцію реалізації державної мовної політики без проведення попередніх консультацій з носіями регіональних мов або мов меншин. Українські органи влади закликаються краще узгоджувати загальну мовну політику через проведення консультацій з носіями та заохочуються прийняти нове законодавство, яке відображало би сучасну ситуацію в Україні.

Е. Відзначалися проблеми з реалізацією взятих за Хартією зобов'язань. Здається, що частково це обумовлювалося частими змінами, що відбувалися в державних адміністративних органах та були пов'язані з покладанням відповідальності за питання національних меншин. Крім того, фінансові кошти, що виділяються національним меншинам на реалізацію їх проектів, є недостатніми, до того ж ці кошти розподіляються між різними групами нерівномірно. Державному комітету у справах національностей та релігій, що відповідає за ці питання, треба надати необхідні засоби на виконання його завдань.

Ф. У тому, що стосується *освіти*, в Україні існує давня традиція надання освіти регіональними мовами або мовами меншин через створення системи одномовних або двомовних шкіл з навчанням регіональними мовами або мовами меншин. Однак, завдяки правовим та інституціональним рішенням органам місцевої та регіональної влади надаються дуже широкі повноваження, з цієї причини право на отримання освіти регіональними мовами або мовами меншин або їх вивчення не завжди забезпечується. На практиці, деякі органи місцевої влади не надають необхідної підтримки забезпеченню освіти мовами меншин. Комітет

експертів зазначає, що кількість годин навчання українською мовою постійно зростає на всіх освітніх рівнях, у той час, як обсяги навчання, зокрема, російською мовою, зменшуються. У грудні 2007 року Міністерство освіти прийняло рішення, згідно з яким всі випускні іспити в середніх учбових закладах та вступні іспити до вищих учбових закладів повинні складатися виключно українською мовою; це також стосується учнів, що отримали освіту в середніх учбових закладах з навчанням мовами меншин. Комітету експертів відомо, що набуття чинності цього рішення відкладене на два роки. Однак, після закінчення цього дворічного строку, проблеми, що спричинені жорсткою мовною вимогою, існуватимуть як і раніше. Це може стати причиною того, що батьки почнуть віддавати своїх дітей до шкіл з навчанням українською мовою. Ще однією проблемою є брак відповідних навчальних матеріалів та підготовки викладачів з багатьох мов.

Г. Дуже важко оцінити, якою мірою регіональні мови або мови меншин використовуються в *органах судової влади*, оскільки українські органи влади не надали будь-якої конкретної інформації. Здається, однак, що в цілому за останні роки використання регіональних мов або мов меншин зменшилося. В 2005 році українські органи влади прийняли поправки, що вимагають обов'язкове використання української мови у всіх формах судочинства. Крім того, Комітет експертів відзначає, що не вистачає усних та письмових перекладачів. З причини існування цих перепон, носії регіональних мов або мов меншин рідко заохочуються (а у деяких випадках навіть знеохочуються) користуватися рідною мовою в судових органах.

Н. Згідно з українським законодавством, мови меншин використовуються в *адміністративних органах* лише у тих місцях, де національна меншина становить більшість населення. У порівнянні з іншими європейськими країнами встановлений поріг є дуже високим. Це може заважати застосуванню Хартії у відношенні до тих регіональних мов або мов меншин, які офіційно не використовуються, але продовжують вживатися в містах та регіонах кількістю носіїв достатньою для того, щоб положення Хартії застосовувалися. Крім того, реалізації на практиці положень Хартії часто перешкоджає нестача в органах місцевої та регіональної влади службовців, які володіють регіональними мовами або мовами меншин.

І. Ряд проблем заважає реалізації певних положень Хартії, що мають відношення до *ЗМІ*. Українське законодавство встановлює мовні квоти, що стосуються використання української мови та спрямовані на заохочення використання державної мови у радіо- та телемовленні (75% програм повинні виходити українською мовою з 2005 року; 80% - після 2009 року, 85% - у 2010 році). Крім того, Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення прийняла рішення, згідно з яким всі іноземні програми, що транслюються у кабельних мережах України, повинні бути дубльовані або субтитровані українською мовою. Будь-які програми, дубльовані, субтитровані тощо регіональними мовами або мовами меншин, повинні потім також бути дубльовані, субтитровані українською мовою. Ці вимоги є занадто обтяжливими для радіостанцій та телеканалів, що транслюють програми регіональними мовами або мовами меншин.

Л. Пропонується широкий вибір *культурної діяльності*, пов'язаної з регіональними мовами або мовами меншин. Однак, відсутність довгострокових асигнувань заважає носіям регіональних мов або мов меншин створювати і/або забезпечувати функціонування таких засобів здійснення культурної діяльності, як культурні центри. Загалом кажучи, організація культурних заходів та здійснення культурної діяльності потребує більш суттєвої фінансової підтримки, оскільки підтримка, що надається зараз, не задовольняє потреби носіїв. У тому, що стосується кінематографії, нещодавно запроваджені мовні обмеження, що роблять обов'язковим дублювання, озвучування або субтитрування кожного іноземного фільму українською мовою, не відповідають взятим Україною зобов'язанням за Хартією. Ці заходи можуть мати диспропорційний вплив на поширення фільмів мовами меншин.

К. Комітет експертів стурбований тим, що в першій періодичній доповіді бракує інформації стосовно виконання багатьох зобов'язань, особливо щодо використання регіональних мов або мов меншин у *соціальній та економічній сфері*. Незважаючи на існування

правових рамок, інформації про те, якою мірою регіональні мови або мови меншин використовуються на практиці, надано не було. Ратифікуючи Хартію, українські органи влади взяли на себе зобов'язання вживати активних заходів задля реалізації положень Хартії та забезпечення носіям регіональних мов або мов меншин в Україні можливості використовувати свої мови в різних сферах суспільного життя.

Огляд становища регіональних мов або мов меншин

L. Надання освіти *білоруською мовою* або створення класів з навчанням білоруською мовою по суті не забезпечується. Те ж саме стосується використання білоруської мови в судових та адміністративних органах. Близькість білоруської мови з українською та російською мовами не може бути підставою для незастосування положень Хартії у відношенні до цієї мови. В цілому, ініціативи, спрямовані на пропагування білоруської мови, реалізуються, головним чином, неурядовими організаціями. Очевидно, що існує необхідність у додатковій підтримці з боку органів влади.

M. Надання шкільної освіти *болгарською мовою* забезпечується досить добре, незважаючи на те, що існують проблеми, викликані рішеннями органів місцевої та регіональної влади, зменшити обсяги навчання болгарською мовою. Ситуація з використанням болгарської мови в судових та адміністративних органах є незадовільною. Забезпечується наявність друкованих видань та теле- і радіопрограм болгарською мовою. Однак, було вказано на проблеми з отриманням ліцензій на мовлення болгарською мовою, що пов'язано з введенням квот на трансляцію програм українською мовою, про які йшлося вище. У тому, що стосується культурної діяльності, органам влади слід розглянути питання щодо болгарського культурного центру в Одесі.

N. Необхідно посилити присутність кримськотатарської мови на рівні шкільної освіти. Беручи до уваги уразливий стан цієї мови, треба вжити рішучих заходів задля її підтримки. Особливо існує потреба у розробці відповідних навчальних матеріалів та у підготовці більшої кількості викладачів. Незважаючи на конституційні гарантії, надані кримськотатарській мові в Автономній Республіці Крим, її використання в адміністративних органах є дуже обмеженим. Також не вказується на наявність газет кримськотатарською мовою. Органи влади не надали будь-якої інформації ні стосовно культурної діяльності, що здійснюється в Автономній Республіці Крим, ні щодо використання кримськотатарської мови в соціальній та економічній сферах.

O. Необхідно докладати подальші зусилля задля підтримки освіти *гагаузькою мовою*, оскільки, згідно з проханням носіїв цієї мови, було здійснено перехід від кириличного алфавіту до латинського. Це стосується, зокрема, виробництва навчальних матеріалів. Гагаузька мова майже не використовується в судовій системі та у стосунках з адміністративними органами, але вона є певною мірою присутньою на радіо та на телебаченні. Для забезпечення використання цієї мови необхідно вжити конкретних заходів, зокрема шляхом підтримки друкованих засобів масової інформації гагаузькою мовою та створення культурних центрів.

P. *Німецька мова* викладається як іноземна мова в освітніх закладах України в широкому масштабі. Однак, неясно, чи відповідають забезпечені можливості вивчати німецьку мову потребам та запитам носіїв. Німецька мова не використовується ні в судах, ні в адміністраціях, ні в економічній та соціальній сферах. Німецька мова є певною мірою присутньою в засобах масової інформації. Пропонується широкий вибір культурної діяльності, що здійснюється неурядовими організаціями, пропагуючими німецьку мову та культуру.

Q. Вивчення *грецької мови* як дисципліни забезпечується в різних областях України, з початкової школи до вищих учбових закладів. Ситуація з використанням грецької мови в галузях правосуддя, адміністративних послуг, соціального та економічного життя, є дуже незадовільною. Запити носіїв грецької мови певною мірою задовольняються в культурній сфері та в сфері ЗМІ.

R. Ситуація з використанням *угорської мови* в галузях освіти, культури, ЗМІ, у стосунках з місцевими та регіональними органами влади є досить доброю, чого не можна сказати про реалізацію положень статті 9 та 13 Хартії, оскільки угорська мова не вживається в судових органах або в економічній сфері. Комітет експертів вважає, що у тому, що стосується освіти, обрані зобов'язання не відображають адекватно становище угорської мови, у відношенні до якої слід було би застосовувати більш амбіційні зобов'язання. Також потребує певних пояснень питання, пов'язане з наданням підтримки в області культурної діяльності.

S. *Молдавська мова* є досить добре представленою в системі освіти. Однак, вона не використовується ні в судах, ні в регіональних та місцевих адміністративних органах, ні в економічній сфері. Органи влади надають підтримку друкованим періодичним виданням молдавською мовою. Дуже мало інформації було запропоновано стосовно використання молдавської мови при здійсненні культурної діяльності, і здається, що зобов'язання, обрані за статтями 12 та 13 Хартії, на практиці не реалізуються.

T. Навчання *польською мовою* забезпечується майже на всіх освітніх рівнях. Однак, повідомлялося, що деякі органи місцевої влади чинять опір впровадженню двомовної середньої освіти. Польська мова не використовується у судочинстві або органами місцевої та регіональної влади. Польською мовою транслуються державні теле- та радіопрोगрами. Органам влади пропонується пояснити, чи відповідає запропонований обсяг та вибір друкованих ЗМІ польською мовою існуючому попиту. Необхідно надавати окрему підтримку створенню культурних центрів.

U. Українські органи влади усвідомлюють необхідність сприяти розвитку *ромської мови*. Було докладено значних зусиль задля забезпечення наявності навчальних матеріалів та організації професійної підготовки викладачів ромської мови та культури.

V. Становище *румунської мови* в галузі освіти, ЗМІ та культурної діяльності, а також у тому, що стосується її використання органами місцевої та регіональної влади, є дуже добрим. Однак, було висловлено невдоволення браком відповідних навчальних матеріалів. До того ж, не вистачає інформації стосовно приватних телерадіокомпаній, що забезпечують мовлення румунською мовою. Румунська мова не використовується в судах та в економічному секторі.

W. Більшість зобов'язань за Хартією, що були обрані Україною стосовно *російської мови* та щодо яких Комітет експертів зробив висновки, є виконаними або частково виконаними. Однак, це певною мірою пов'язано з тим, що дані зобов'язання, особливо ті, що стосуються освіти та ЗМІ, не відображають адекватно становище російської мови, у відношенні до якої слід було би застосовувати більш амбіційні зобов'язання. Комітет експертів зазначає, що заходи, зачіпаючі російську мову, які було нещодавно прийнято в області освіти, ЗМІ та культури, спричинять проблеми для носіїв російської мови.

X. Органам влади пропонується пояснити, якою мірою забезпечується надання освіти *словацькою мовою* в Україні. Особливо необхідно докласти зусиль задля сприяння та заохочення використання словацької мови в судах та у стосунках з органами місцевої та регіональної влади. Словацька мова не використовується в економічному секторі. Вона є незначною мірою представленою в друкованих ЗМІ, але залишається неясним, чи існують приватні радіо- та телепрограми словацькою мовою. Словацька громада висловлює своє занепокоєння браком культурних центрів.

Y. Комітет експертів робить висновок, що мовою, якою традиційно розмовляють представники єврейської національної меншини в Україні та яка вказується в ратифікаційній грамоті, є *ідіш*. Однак, Комітету експертів неясно, якою мірою інформація, надана органами влади, стосується насправді мови ідіш.

Z. Положення частини II Хартії могли би застосовуватися до інших мов, таких як вірменська, чеська, караїмська, кримчакська, ромська, русинська та татарська, незважаючи на те, що вони не згадуються в ратифікаційній грамоті України. Комітет експертів закликає українські органи влади розробити чітку політику, спрямовану на підтримку мов, що знаходяться в уразливому становищі, таких як караїмська, кримчакська та ідиш. У тому випадку, якщо мовам загрожує відмирання або вони знаходяться на грані зникнення, має бути вжито негайних заходів, особливо в галузі освіти, з метою забезпечити їх збереження.

Українському уряду було запропоновано прокоментувати зміст цієї доповіді відповідно до пункту 3 статті 16 Хартії. Отримані коментарі наводяться у Додатку II.

На основі цієї доповіді та зроблених висновків Комітет експертів подав на розгляд Комітету міністрів пропозиції стосовно підготовки рекомендацій Україні. У той же час він підкреслив, що українським органам влади необхідно враховувати на додаток до цих загальних рекомендацій більш детальні зауваження, що містяться в основній частині доповіді.

На своєму 1090-му засіданні, що відбулося 7 липня 2010 року, Комітет експертів прийняв Рекомендацію Україні, яка наводиться в частині В цього документа.

ДОДАТОК І: ДОКУМЕНТ ПРО ПРИЙНЯТТЯ

Україна :

Заява, що міститься в ратифікаційній грамоті, поданій 19 вересня 2005 року – Мова ориг. - англ.

Україна заявляє, що положення Хартії застосовуватимуться до мов таких національних меншин України: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської

Строк дії: 1/1/2006 -

Попередня заява стосується статті(ей): 3

Заява, що міститься в ратифікаційній грамоті, поданій 19 вересня 2005 року – Мова ориг. - англ.

Україна бере на себе зобов'язання відповідно до частин I, II, IV, V Хартії, крім пункту 5 статті 7 частини II.

Україна заявляє, що стосовно кожної з регіональних мов, перелічених вище(*) та на які поширюються положення Хартії, застосовуватимуться такі пункти та підпункти статей 8 - 14 частини III Хартії:

- a. Підпункти a (iii), b (iv), c (iv), d (iv), e (iii), f (iii), g, h, i пункту 1 та пункт 2 статті 8;
- b. Підпункти a (iii), b (ii), c (iii) пункту 1, підпункт c пункту 2 та пункт 3 статті 9;
- c. Підпункти a, c, d, e, f, g пункту 2 та підпункт c пункту 4 статті 10;
- d. Підпункти a (iii), b (ii), c (ii), d, e (i), g пункту 1, пункт 2 та пункт 3 статті 11;
- e. Підпункти a, b, c, d, f, g of пункту 1, пункт 2 та пункт 3 статті 12;
- f. Підпункти b та c пункту 1 статті 13;
- g. Підпункти a та b статті 14.

Україна заявляє, що при застосуванні положень Хартії заходи, спрямовані на утвердження української мови як державної, її розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України, не вважаються такими, що перешкоджають чи створюють загрозу збереженню або розвитку мов, на які, як заявлялося вище, поширюються положення Хартії (*).

(*) [Помітка Секретаріату: Див. заяву, зроблену Україною стосовно статті 3 Хартії 19 вересня 2005 року.]

Строк дії: 1/1/2006 -

Попередня заява стосується статті(ей) : 2

ДОДАТОК II: КОМЕНТАРІ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

КОМЕНТАРІ УКРАЇНИ ДО ДОПОВІДІ КОМІТЕТУ ЕКСПЕРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ МОВ АБО МОВ МЕНШИН

Україна дякує Комітету експертів Європейської хартії регіональних мов або мов меншин Ради Європи за надану Доповідь і, взявши до уваги висновки та пропозиції до рекомендацій, висловлює бажання надати коментарі до таких пунктів Розділу III:

пункт С

Беручи до уваги існуючу потребу розширення переліку мов, які підлягають захисту, на основі об'єктивної оцінки фактичного стану мов в Україні та врахування реальних можливостей і потреб держави в контексті положень Хартії, Міністерство закордонних справ України розробило і 14 квітня 2008 року передало на розгляд Кабінету Міністрів України проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин».

15 вересня 2008 року схвалений Кабінетом Міністрів України законопроект був поданий до Верховної Ради України (реєстраційний № 0098).

Законопроектом вносяться зміни до прийнятого Верховною Радою України 15 травня 2003 року Закону України № 802-IV «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» з метою приведення назви чинного Закону у відповідність до нового офіційного перекладу Хартії та виправлення некоректностей у назвах деяких мов у статті 2 чинного Закону.

Перелік мов, які підлягають захисту в контексті положень Хартії, доповнено вірменською та ромською мовами. Назви мов «єврейська» та «грецька» відкореговано на «ідиш» та «новогрецька».

пункт D

16 лютого 2009 року Міністерство культури і туризму України наказом від № 66/0/16-09 утворило робочу групу з підготовки проекту Закону України «Про розвиток та застосування мов в Україні». Новий законопроект кардинально відрізнятиметься від чинного Закону УРСР «Про мови в Українській РСР», датованого 1989 роком, оскільки відобразить сучасну ситуацію в Україні.

Щодо законопроекту «Концепції реалізації державної мовної політики України», то на сьогодні він перебуває на опрацюванні у Кабінеті Міністрів України, після доопрацювання відповідно до пропозицій та зауважень, висловлених державними органами виконавчої влади.

До його обговорення на стадії підготовки мали змогу долучитись усі зацікавлені громадяни держави, зокрема, і представники національних меншин. Офіційних заяв від національних меншин на адресу членів робочої групи не надходило.

Проект Концепції був внесений на обговорення широкої громадськості. Зокрема, його схвалено делегатами IV Всесвітнього форуму українців, V з'їзду письменників України. Законопроект було опубліковано у пресі та висвітлено через офіційний сайт Міністерства культури і туризму України.

пункт E

У Першій періодичній доповіді України про виконання Європейської хартії регіональних мов або мов меншин було зазначено, що відповідальність за реалізацію положень Хартії покладена на різні органи державної влади та місцевого самоврядування відповідно до компетенції кожного.

До повноважень Державного комітету України у справах національностей та релігій належать питання щодо створення умов для вільного розвитку мов національних меншин України та здійснення заходів, спрямованих на реалізацію положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.

Починаючи з 2007 року, в структурі Державного комітету України у справах національностей та релігій функціонує відділ мовної політики та з питань реалізації Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.

Державний комітет України у справах національностей та релігій – єдиний орган центральної виконавчої влади, що має окрему бюджетну програму «Заходи з реалізації положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин». При цьому Державний комітет України у справах національностей та релігій є лише головним розпорядником коштів, які щорічно, починаючи з 2005 року, виділяються йому з Державного бюджету України.

В межах зазначеної бюджетної програми громадським організаціям національних меншин надається фінансова підтримка на проведення ними різноманітних мовно-просвітницьких заходів – дні рідної мови, конкурси, олімпіади на краще знання рідної мови, семінари, конференції, симпозіуми з мовних питань, видання посібників, словників, довідників з рідних мов, програм, планів, науково-методичних видань для недільних шкіл тощо.

Протягом 2005-2007 років на підтримку і збереження 13 мов національних меншин, на які поширюється дія Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, Державним комітетом України у справах національностей та релігій було виділено кошти у сумі 1 млн. 831 тис. грн.

Державний комітет України у справах національностей та релігій розподіляє кошти за бюджетною програмою відповідно до заявок про надання фінансової допомоги на проведення заходу, які подаються йому громадськими організаціями національних меншин.

При розподілі коштів на проекти громадських організацій національних меншин, враховується ряд чинників: активність і готовність носіїв мови реалізовувати заходи щодо збереження рідної мови; чисельність носіїв мови; реальний стан мови та інші.

При складанні Державного бюджету України на відповідний рік Державний комітет України у справах національностей та релігій систематично інформує Кабінет Міністрів України та Міністерство фінансів України про необхідність і доцільність збільшення обсягів фінансування на заходи з реалізації положень Європейської хартії регіональних мов або мов.

пункт F

Загальна кількість годин, відведених на вивчення української мови і літератури та мови і літератури національних меншин (у т.ч. російської мови і літератури) є однаковою. Так, в основній школі це складає по 22 години на тиждень, у старшій – по 9,5 годин на тиждень.

У загальноосвітніх навчальних закладах (класах) із навчанням російською мовою всі предмети викладаються російською мовою (за винятком окремих предметів щодо яких зараз відбувається перехід на викладання українською мовою згідно з галузевою Програмою поліпшення вивчення української мови у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин на 2008-2011 роки); обов'язковим є вивчення російської мови (2-3 години на тиждень) та інтегрованого курсу «Література» (російська та зарубіжна) – 2 години на тиждень.

В основній та старшій школі учні загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою складають державну підсумкову атестацію з усіх обов'язкових предметів мовою навчання; вони можуть скласти також атестацію з російської мови і літератури (за вибором).

В Україні створено сталу систему підготовки вчителів для навчальних закладів із навчанням мовами національних меншин, якісних навчальних матеріалів (підручників, методичних посібників, дидактичних матеріалів, словників).

пункт J

З метою збереження і розвитку етнокультурного та етномовного розмаїття національних меншин України Державним комітетом України у справах національностей та релігій розроблено Комплексні заходи з реалізації державної політики у сфері міжнаціональних відносин та розвитку культур національних меншин України на період до 2010 року, які 22 травня 2007 року схвалено Кабінетом Міністрів України, і на виконання яких у більшості областей розроблено власні регіональні програми або заходи.

Щорічними Комплексними заходами передбачено надання організаційного та фінансового сприяння на проведення заходів із збереження та розвитку мов національних меншин, серед яких:

- культурно-просвітницькі акції, спрямовані на формування толерантності, поваги до культури, історії, мови, звичаїв і традицій представників різних національностей;
- конкурс творів «Мова кожного народу – неповторна і – своя», що проводиться серед представників національних меншин;
- фінансова підтримка газет, що видаються мовами національних меншин;
- розроблення навчальних програм філологічного профілю з російської та інших мов національних меншин, інтегрованих курсів «література» (література національних меншин та зарубіжна) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською чи іншими мовами національних меншин;
- обласні та міжрегіональні олімпіади з рідних мов і літератур національних меншин;
- сприяння діяльності регіональних центрів розвитку культур національних меншин України;
- сприяння створенню туристичних маршрутів у місця компактного проживання національних меншин для ознайомлення з їх етнічною, культурною та мовною самобутністю.

пункт Л

Звернень від представників білоруської національної меншини про створення загальноосвітніх навчальних закладів або класів із навчанням білоруською мовою чи вивчення цієї мови як предмета до органів управління освітою не надходило. При надходженні таких звернень Міністерством освіти і науки України буде надано необхідне сприяння.

Білоруська мова вивчається у культурно-освітніх центрах і недільних школах, засновниками яких виступають громадські організації та які функціонують за сприяння місцевих органів управління освітою.

пункт N

Для задоволення освітніх потреб представників кримськотатарського народу функціонують: 26 груп (486 дітей) із кримськотатарською мовою навчання і виховання у дошкільних навчальних закладах.

Окрім цього, у 26 загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням російською, кримськотатарською мовами, у 1 загальноосвітньому навчальному закладі з навчанням українською та кримськотатарською мовами, у 38 загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською, російською та кримськотатарською мовами функціонує 236 класів із навчанням кримськотатарською мовою, в яких навчаються 2725 учнів. Усього кримськотатарською мовою навчаються 5644 учні.

Разом з тим, кримськотатарську мову як предмет інваріантної складової навчального плану вивчають 17725 учнів, факультативно – 5153 учні.

Міністерство освіти і науки України проводить послідовну роботу, спрямовану на покращення навчально-методичного забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів, в тому числі з навчанням кримськотатарською мовою.

При Міністерстві освіти і науки Автономної Республіки Крим створено Науково-методичну раду з підготовки до видання навчальної та методичної літератури, словників і довідників кримськотатарською мовою.

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти продовжується робота щодо створення підручників, навчальних посібників для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням кримськотатарською мовою, необхідних для переходу на новий зміст, структуру та 12-річний термін навчання.

Впродовж 2008 року для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням кримськотатарською мовою Міністерством освіти і науки України видано підручники з кримськотатарської мови і літератури для учнів 8 класів, перекладено на кримськотатарську мову підручники з історії України, всесвітньої історії, алгебри, геометрії, біології, фізики, хімії, фізичної географії.

Підготовлено до друку українсько-кримськотатарський, кримськотатарсько-український словник термінології. Створено підручники із кримськотатарської мови і літератури для учнів 9 класів і навчальні програми для учнів 10-12 класів профільної школи.

У загальноосвітніх навчальних закладах Автономної Республіки Крим кримськотатарську мову і літературу викладають 534 вчителі.

У 2008 році на базі Кримського республіканського інституту післядипломної педагогічної освіти пройшли підвищення кваліфікації 100 вчителів кримськотатарської мови і літератури.

Підготовка педагогічних працівників для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням кримськотатарською мовою забезпечується вищими навчальними закладами Автономної Республіки Крим за діючими спеціальностями в межах державного замовлення.

У Республіканському вищому навчальному закладі Кримський інженерно-педагогічний університет здійснюється підготовка педагогічних кадрів за спеціальностями: «Учитель кримськотатарської мови і російської мови», «Учитель кримськотатарської мови і української мови», «Учитель кримськотатарської мови і англійської мови», «Учитель початкових класів», «Вихователь дитячих дошкільних закладів».

Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського на відділенні кримськотатарської та східних мов і літератур здійснює підготовку за спеціальністю «Учитель кримськотатарської мови і літератури».

Заходами Програми розселення та облаштування депортованих кримських татар і осіб інших національностей, які повернулися на проживання в Україну, їх адаптації та інтеграції в українське суспільство на період до 2010 року, що затверджена постановою Кабінету Міністрів України 11 травня 2006 року № 637, передбачено:

- сприяння у забезпеченні підручниками, методичними посібниками і програмами навчальних закладів з кримськотатарською мовою навчання;
- удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для загальноосвітніх закладів з кримськотатарською мовою навчання;
- сприяння розвитку засобів масової інформації, які ведуть мовлення чи видаються рідною мовою репатріантів, включно й кримськотатарською мовою.

Виключно кримськотатарською мовою в Україні видаються газети «Maarif isleri», «Янғы дюнья», «Учан-су» (виходить додатком до газети «Время, вперед») та журнали «Тасиль», «Къасевет».

Ряд друкованих ЗМІ виходять кількома мовами (кримськотатарською, українською, російською). Серед них газети – «Къырым/Крим», «Хидает», «Арекет», «Керчь хаберджиси», «Тесир», «Юрт», «Ватан Хатима», «Маалм», «Qasaba/Селище», «Курман», «Алтин йаруць/Золотий блиск», «Халкъ седасы», «Баладар дюньясы», «Gezlev», «Заман», «Диалог», «Голос молодежи», «Хабержи», «Авдет», «Devig» та журнал «Tan».

За фінансового сприяння Державного комітету України у справах національностей та релігій Асоціацією кримськотатарських працівників освіти «Мааріфчі» у 2006-2007 роках видано навчальний посібник для письма кримськотатарською мовою для учнів 1-х класів «Мій перший зошит» (у 2-х частинах), 3-х томний кримськотатарсько-українсько-російський словник та «Елифбе/Буквар».

З метою задоволення етнокультурних і мовних потреб кримських татар Державний комітет України у справах національностей та релігій, Міністерство культури і туризму України та Республіканський комітет Автономної Республіки Крим у справах міжнаціональних відносин та депортованих громадян щорічно надають фінансову підтримку кримськотатарським організаціям на проведення ними різноманітних культурно-мистецьких заходів. Зокрема, за державної підтримки щорічно проводяться кримськотатарські національні свята «Навруз», «Куйрам-байрам» та «Дервіза», фольклорний фестиваль «Акь-къая – Біла скеля», Дні кримськотатарської культури, Міжнародний фестиваль кримськотатарської та тюрської культур «Східний базар».

В Автономній Республіці Крим діє кримськотатарський музично-драматичний театр, державний кримськотатарський народний ансамбль «Хайтарма» та професійний народний ансамбль «Крим».

Міністерством культури і туризму України особлива увага приділяється питанню повернення культурних цінностей кримськотатарського народу. Цьому питанню була присвячена II Міжнародна науково-практична конференція «Кримськотатарські культурні цінності: пошук, атрибуція, проблеми збереження і повернення». Конференція стала продовженням циклу науково-практичних заходів про культурні цінності кримськотатарського народу.

У травні 2007 року з Львівського музею історії релігії до Бахчисарайського державного історико-культурного заповідника було повернуто близько 30 кримськотатарських стародруків.

пункт О

Гагаузьку мову як предмет вивчають 1400 учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

З метою належного забезпечення вивчення гагаузької мови Міністерством освіти і науки розроблено та видруковано навчальну програму з гагаузької мови та читання для 1-4 класів та програму з гагаузької мови для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів, в тому числі латинською графікою.

Науково-методичною комісією з мов національних меншин науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України схвалено до видання з грифом «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» рукопис навчально-методичного комплексу з гагаузької мови для 1 класу (виконаний латинською графікою).

Державним комітетом України у справах національностей та релігій були надані кошти Всеукраїнській громадській організації «Союз гагаузів України» на проведення «круглого столу» на тему: «Проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення і вивчення гагаузької мови та літератури» (2007) та видання посібника з позакласного читання гагаузькою мовою для недільних шкіл (2008).

пункт Р

Звернень від представників німецької національної меншини про створення загальноосвітніх навчальних закладів або класів із навчанням німецькою мовою до органів управління освітою не надходило.

В Україні функціонує 7136 загальноосвітніх навчальних закладів, де вивчається німецька мова як предмет. Крім того, німецька мова як мова національної меншини вивчається у культурно-освітніх центрах і недільних школах, засновниками яких виступають громадські організації, та які функціонують за сприяння місцевих органів управління освітою.

пункт S

Протягом 2006-2007 років державну фінансову допомогу було надано на проведення олімпіади з вивчення молдавської мови та літератури та фольклорного фестивалю «Мерцішор», всеукраїнського фестивалю молдавської культури «Дністровська хвиля», на видання газети «Лучаферул» та збірника матеріалів конференції, присвяченої вивченню молдавської мови та літератури в Україні.

пункт V

Міністерство освіти і науки України проводить послідовну роботу, спрямовану на покращення навчально-методичного забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів, включно із навчанням румунською мовою.

Відповідно до державних стандартів початкової та базової і повної загальної середньої освіти створено та видруковано навчальні програми з румунської мови та інтегрованого курсу «Література» (румунська та зарубіжна) для 5-12 класів, румунської мови та читання для 1-4 класів, а також відповідні підручники для 1-4 та 5-7 класів. У 2008 році видано українсько-румунський, румунсько-український словник термінології, підручники для 8 класу. Створено рукописи підручників для 9 класів. Підготовлено до друку навчальні програми з румунської мови та інтегрованого курсу «Література» (румунська та зарубіжна) для 10-12 класів профільної школи.

Окрім цього, відповідно до Протоколу про співробітництво в галузі освіти між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти, досліджень та молоді Румунії сторони створили змішану Комісію експертів для здійснення аналізу відповідності змісту

підручників з мови, літератури, історії, географії українською мовою в Румунії та відповідно румунською мовою в Україні, а також для вироблення рекомендацій розробникам підручників.

пункт W

Для задоволення освітніх потреб російської національної меншини в Україні створено розгалужену мережу загальноосвітніх навчальних закладів.

Так, у 2008/2009 навчальному році в Україні функціонує 20 045 загальноосвітніх навчальних закладів, в яких навчається 4 438 383 учні.

З них 1 199 загальноосвітніх початкових закладів із навчанням російською мовою (403 719 учнів) та 1 628 – з навчанням українською і російською мовами (російською мовою навчаються 368 594 учні). Працюють також школи з навчанням трьома мовами (українською, російською та кримськотатарською; українською, російською та румунською; українською, російською та болгарською; українською, російською та молдовською).

Загалом у загальноосвітніх навчальних закладах України російською мовою навчаються 779 423 учні.

Крім того, російську мову як предмет вивчають 1 292 518 учнів, факультативно або в гуртках – 165 544 учні.

Міністерством освіти і науки України розроблено багатоваріантні навчальні плани, що враховують особливості викладання російської мови та літератури у різних типах навчальних закладів, а саме:

- для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання з вивченням російської мови;

- для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською чи іншою мовою національних меншин;

- для спеціалізованої школи з навчанням російською чи іншою мовою національних меншин і поглибленим вивченням іноземних мов.

Для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою міністерством запропоновано два варіанти типових навчальних планів. Одним з них передбачено вивчення російської мови або інших мов національних меншин як предмета в інваріантній складовій у 1-12 класах по 2 години на тиждень; за другим – ці мови вивчаються за бажанням учнів та їх батьків за рахунок варіативної складової (починаючи з 1 або 5 класу і до 12-го включно). Така варіативність надала можливість урахувати регіональні особливості населення України.

Для усіх типів загальноосвітніх навчальних закладів з 12-річним терміном навчання розроблено нові навчальні програми з української мови (читання) і російської мови (читання) для початкової школи; навчальні програми з української мови і літератури, російської мови та інтегрованого курсу «Література» (російська та зарубіжна) для основної та старшої школи, навчально-методичні посібники, зошити, дидактичні матеріали, словники.

Так, з метою підвищення рівня володіння державною мовою учнями загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням мовами національних меншин, а також поліпшення підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання, засвоєння термінології у межах шкільної програми підготовлено та видано двомовні словники, в т.ч. «Українсько-російський, російсько-український словник термінології», що отримав відповідний гриф Міністерства освіти і науки України.

Відбір підручників здійснюється на конкурсній основі.

Загальноосвітні навчальні заклади з навчанням російською мовою повністю забезпечені підручниками.

Для вчителів російської мови і літератури виходять журнали «Всесвітня література в середніх навчальних закладах України» (українською та російською мовами); «Российская словесность в школах Украины» (російською мовою), «Русское просвещение» (російською мовою).

В Україні функціонує 919 державних професійно-технічних навчальних закладів, з них у 35 закладах викладання всіх предметів здійснюється російською мовою. Кількість учнів, які навчаються російською мовою, становить 51,4 тис. осіб або 12,5% від загального контингенту учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Викладання російською мовою всіх предметів здійснюється в Автономній Республіці Крим у 29, а у м. Севастополі – у 6 професійно-технічних навчальних закладах.

Частково російською мовою викладаються предмети в областях: Дніпропетровській – у 3, Донецькій – у 19, Запорізькій – в 11, Луганській – у 63, Одеській – у 13, Харківській – у 4 професійно-технічних навчальних закладах.

Ці професійно-технічні навчальні заклади забезпечені достатньою кількістю підручників із загальноосвітніх дисциплін і дисциплін професійно-технічного циклу.

Вищі навчальні заклади, які пропонують здобуття освіти російською мовою, знаходяться переважно в Луганській, Донецькій, Харківській, Дніпропетровській, Одеській областях та в Автономній Республіці Крим. Підготовка студентів проводиться за всіма освітніми напрямками.

У 2007/08 навчальному році у вищих навчальних закладах України I-II рівнів акредитації російською мовою навчалось 59 656 студентів, що становить близько 13,5% від їх загальної кількості. У вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації російською мовою навчалось 395 186 студентів, що становить близько 16,7% від загальної кількості.

Підготовка педагогічних кадрів для загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою викладання здійснюється дванадцятьма вищими навчальними закладами I-II рівнів акредитації, та тридцять чотирма вищими навчальними закладами III-IV рівнів акредитації в усіх адміністративно-територіальних одиницях України. Вищі навчальні заклади готують учителів російською мовою викладання за гуманітарним, природничим, соціальним напрямками.

пункт X

Для забезпечення освітніх потреб представників словацької меншини у 2008/2009 навчальному році у м. Ужгороді продовжує функціонувати спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів № 21 із словацькою мовою навчання та поглибленим вивченням іноземних мов. У цій школі навчаються словацькою мовою у 1-4 класах 79 учнів. Учні 5-11 класів вивчають словацьку мову як предмет.

Всього словацьку мову як предмет вивчають 224 учні, факультативно або гуртках – 202 учні.

Викладання предметів у початкових класах, а також математики, біології, образотворчого мистецтва і праці у 5-9 класах здійснюють п'ять вчителів зі Словацької Республіки.

Відповідно до вимог Державного стандарту загальної середньої освіти та з метою поліпшення стану навчально-методичного забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням словацькою мовою створено програму з словацької мови для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Педагогічні працівники загальноосвітніх навчальних закладів беруть участь у курсах підвищення кваліфікації, методичних днях, організованих Закарпатським інститутом післядипломної педагогічної освіти та мовно-фахових курсах, організованих методичним центром університету ім. Матєя Бєла м. Банська Бистриця (Словаччина).

На філологічному факультеті Ужгородського національного університету продовжує функціонувати кафедра словацької мови і літератури, на якій навчаються 39 студентів за напрямом філологія (словацька мова та література).

Студенти щорічно проходять мовну ознайомчу практику в Словацькій Республіці. Викладачі кафедри – стажування у Братиславському університеті ім. Яна Амоса Коменського, Бансько-Бистрицькому університеті ім. Матєя Бєла, Пряшівському університеті.

За участю кафедри словацької мови і літератури раз на два роки проводяться наукові конференції з питань українсько-словацьких взаємин у галузі мови, літератури, історії та культури. Зокрема, «Перспективи розвитку словакістики в Україні», «Словаки в Закарпатській Україні та словацько-українське прикордоння», до участі в яких запрошуються науковці, вчені-словакісти вищих навчальних закладів України та Словацької Республіки.

Кафедрою видається науковий збірник «Studia Slovacistica», на сторінках якого публікують праці словакісти України, а також – україністи з Словаччини.

У грудні 2008 року місцевою владою Закарпатської області прийнято рішення про створення на базі загальноосвітньої школи № 21 зі словацькою мовою навчання м. Ужгорода Словацького культурного центру. Частина приміщень школи буде відведена для розташування центру.

пункт Y

Єврейська мова – загальна назва мов євреїв. В Україні під захистом єврейської мови, на яку поширюються охоронні заходи Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, розуміється одночасних захист двох мов – іврит та ідиш.

Інформація щодо єврейської мови, надана у Першій періодичній доповіді України про виконання Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, переважно стосується мови іврит.

пункт Z

Попри те, що вірменська, ромська, караїмська, татарська, чеська мови не входять до Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, державою забезпечується задоволення етномовних та етнокультурних потреб представників цих національностей. Зокрема, за підтримки держави протягом 2006-2007 років:

для караїмів

- проведено міжнародний караїмський етнографічний фестиваль «Караї збирають друзів», національне свято «Орак тую» та «круглий стіл» на тему: «Досвід збереження та розвитку караїмської мови»;

- видано народний календар кримських караїмів і надано підтримку на видання караїмської газети «Туьнен, Буьгуьн. Йарин» (Учора. Сьогодні. Завтра).

для ромів

- проведено всеукраїнську науково-практичну конференцію «Роми України: з минулого у майбутнє», семінар-практикум «Стан забезпечення етнокультурних потреб рома в Україні», «круглий стіл» на тему: «Роми і ЗМІ», науково-практичну конференцію «Рома в Україні. Історичний та етнокультурний розвиток рома України (XVI-XX ст.)» та фольклорні фестивалі «Амала», «Романі бахт», «Ромське свято».

для вірменів

- проведено Дні вірменської культури у Харкові та всеукраїнський пленер «Вірменські пам'ятники культури та архітектури в Україні»;

- надано фінансову підтримку на видання вірменській газеті «Арагац».

для татар

- проведено тюрко-татарський конкурс-фестиваль «Київ сандугачи» та всеукраїнську конференцію «Проблеми виховання молоді у національних традиціях татарського народу»;

- надано фінансову підтримку на видання татарського журналу «Дуслик».

для чехів

- проведено Дні чеської культури та конкурс на краще знання чеської мови;

- видано довідник «Архів товариства «Ческа бесіда у Львові» (1867-1936)»

Щодо заходів з підтримки русинської мови, то варто зазначити, що внаслідок різних причин історичного характеру на території України у минулому виникли і частково зберігаються дотепер локальні етнографічні (субетнічні) групи українського етносу, які тривалий час зберігали певні відмінності у культурі, побуті, звичаях і традиціях. Серед них лемки, бойки, гуцули, литвини, поліщуки та русини.

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, 10,2 тис. жителів Закарпаття ідентифікували себе русинами. Виходячи з науково доведеного фахівцями у галузі історії, етнології та лінгвістики факту, є всі підстави стверджувати, що східнослов'янське населення

Закарпаття – русини – є частиною українського етносу, котрий має певні відмінності у культурі, мові, побуті, й не є національною меншиною.

Українська держава цінує й всіляко сприяє розвитку культурної самобутності автохтонного українського населення Закарпаття, підтримує живу традицію давньої самоназви «русин», «руський», яка віками допомагала зберігати пам'ять про Русь-Україну і відстоювати свою національну ідентичність.

В. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи щодо застосування Хартії Україною

РАДА ЄВРОПИ КОМІТЕТ МІНІСТРІВ

Рекомендація RecChL(2010)6 Комітету міністрів щодо застосування Європейської хартії регіональних мов або мов меншин Україною

*(Прийнята Комітетом міністрів 7 липня, 2010 року
на 1090-му засіданні заступників міністрів)*

Комітет міністрів,

Згідно зі статтею 16 Європейської хартії регіональних мов або мов меншин;

Враховуючи документ про прийняття, поданий Україною 19 грудня 2005 року;

Звертаючи увагу на оцінку застосування Хартії Україною, здійснену Комітетом експертів;

Беручи до уваги коментарі, викладені українськими органами влади стосовно змісту доповіді Комітету експертів;

Враховуючи, що цю оцінку було здійснено, спираючись на інформацію, надану українськими органами влади в їх першій періодичній доповіді, на додаткову інформацію, запропоновану українськими органами влади, на інформацію, надану законно створеними в Україні органами та асоціаціями, та на інформацію, отриману Комітетом експертів під час проведення робочого візиту;

Рекомендує Україні враховувати всі зауваження Комітету експертів та, в пріоритетному порядку:

1. розробити в тісній взаємодії і співпраці з представниками мов меншин структуровану освітню політику з питань регіональних мов або мов меншин та забезпечити носіям мов меншин право здобувати освіту своїми мовами, зберігаючи вже досягненні успіхи і існуючий найкращий досвід у цій галузі
2. переглянути існуючі правила застосування мов меншин з тим щоб забезпечити їхнє використання для доступу до вищої освіти
3. змінити існуючий чисельний поріг для офіційного використання регіональних мов або мов меншин у місцевих та регіональних адміністраціях, за якого Хартія може бути застосована у випадках, коли чисельність носіїв це виправдовує
4. забезпечити, щоб встановлені квоти стосовно теле- та радіопрограм, а також вимоги дублювати, субтитрувати та озвучувати всі іноземні фільми українською мовою не завдавали шкоди трансляції радіо- та телепередач регіональними мовами або мовами меншин та не перешкоджали поширенню продукції ЗМІ та фільмів регіональними мовами або мовами меншин
5. примножити зусилля задля надання підтримки у створенні і/або подальшому існуванні культурних центрів для носіїв регіональних мов або мов меншин

6. вжити ефективних заходів задля захисту та сприяння розвитку караїмської та кримчакської мов, які знаходяться під загрозою зникнення

7. при перегляді документа про ратифікацію взяти до уваги всі висновки і рекомендації зроблені Комітетом експертів, особливо ті, що пов'язані з параграфом 2 статті 4 Хартії як це сформульовано у висновках Розділу 3 цієї Доповіді